JOURNAL OF GENERAL TURKISH HISTORY RESEARCH

e-ISSN: 2667-5366

GENEL TÜRK TARİHİ ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

PROF. DR. EŞREF BUHARALI ÖZEL SAYISI



GTTAD

JOURNAL OF GENERAL TURKISH HISTORY RESEARCH

GENEL TÜRK TARİHİ

ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

PROF. DR. EŞREF BUHARALI ÖZEL SAYISI

EDİTÖRLER

Prof. Dr. Mustafa GÖKÇE

Doç. Dr. Tülay YÜREKLİ - Doç. Dr. Tuba TOMBULOĞLU

Doç. Dr. Eralp ERDOĞAN - Doç. Dr. Özgür TÜRKER

GTTAD

JOURNAL OF GENERAL TURKISH HISTORY RESEARCH

GENEL TÜRK TARİHİ

ARAŞTIRMALARI DERGİSİ



Prof. Dr. Eşref BUHARALI'nın
aziz hatırasına...
1951-2024

GTTAD

GTTAD

GENEL TÜRK TARİHİ ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

PROF. DR. EŞREF BUHARALI ÖZEL SAYISI

Kasım 2024

GTTAD

JOURNAL OF GENERAL TURKISH HISTORY RESEARCH

SPECIAL ISSUE DEDICATED TO PROF. DR. ESREF BUHARALI

November 2024

e-ISSN: 2667-5366

Genel Türk Tarihi Araştırmaları Dergisi (GTTAD), Türk tarihine ve kültürüne dair bilimsel araştırmaların üretilmesini ve okuyucuya ulaştırılmasını amaç edinen Uluslararası Hakemli bir dergidir. GTTAD, Türklerin siyasi tarihleri, devlet gelenekleri, sosyal hayatları, askeri ve iktisadi faaliyetleri, dini inançları, kültür ve mitolojileri vb. kapsamdaki konuları ele alır ve bu alandaki disiplinleri de yayın sahası olarak değerlendirir. Ocak ve Temmuz olmak üzere yılda iki kez yayımlanan dergide Türkçe, İngilizce, Rusça ve Farsça makalelere yer verilir. Dergiye yayımlanmak üzere gönderilen yazılar ilk etapta Yayın Kurulu tarafından yazım ilkelerine uygunluk ve özgünlük açısından incelenir. Yayımlanması uygun bulunan yazılar adları gizli tutulan iki hakeme gönderilir. Hakem süreçleri tamamlanan makaleler Yayın Kurulu'nun nihai değerlendirmesi ve kararı sonrasında dergide yayımlanır. Dergide yayımlanan makalelerde savunulan görüşler Genel Türk Tarihi Araştırmaları Dergisini hiçbir surette bağlamaz. Yayımlanan makale ve yazıların sorumluluğu yazarına aittir. Kabul edilen yazılar yazara iade edilmez.

Gönderilen makalelerin özgünlük testi *Turnitin* programı ile denetlenmektedir. https://www.turnitin.com/

Journal of General Turkish History Research (JGTHR), is an International Refereed Journal aiming at producing and delivering scientific research on Turkish history and culture. JGTHR deals with topics such as the political history of the Turks, their state traditions, social lives, military and economic activities, religious beliefs, culture, and mythology; evaluates the disciplines in this field as a broadcasting field. The journal is published twice a year in January and July and includes articles in Turkish, English, Russian and Persian languages. Each article is examined by the Editorial Board regarding writing principles and originality. The approved ones are sent to two independent experts for double-blind peer review. The articles for which the peer review process is completed are published after the final evaluation and decision of the Editorial Board. Authors are responsible for their articles. Any of their ideas are individual and does not bind the JGTHR. Accepted articles are not returned to the author.

The articles sent are controlled for plagiarism by the *Turnitin* programme. https://www.turnitin.com/

YAZIŞMA ADRESİ / CORRESPONDENCE ADDRESS

Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü

Isparta-Afyon Karayolu 8. Km Çünür Doğu Yerleşkesi 32260 Isparta

E-Posta: ozgurturker@sdu.edu.tr

CC BY NC ND

GENEL TÜRK TARİHİ ARAŞTIRMALARI DERGİSİ
JOURNAL OF GENERAL TURKISH HISTORY RESEARCH
e-ISSN: 2667-5366

SAHİBİ / OWNER
Doç. Dr. Özgür TÜRKER

YAYIN KURULU / EDITORIAL BOARD

Prof. Dr. Mustafa GÖKÇE (Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi-Muğla/TÜRKİYE)
Prof. Dr. Peter Benjamin GOLDEN (Rutgers University-New Jersey/ABD)
Prof. Dr. Musa Şamil YÜKSEL (Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi-Ankara/TÜRKİYE)
Prof. Dr. Hasan IŞIK (Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi-Ankara/TÜRKİYE)
Prof. Dr. Rudolph P. MATTHEE (University of Delaware-Newark/ABD)
Doç. Dr. Tülay YÜREKLİ (Adnan Menderes Üniversitesi-Aydın/TÜRKİYE)
Doç. Dr. Özgür TÜRKER (Süleyman Demirel Üniversitesi-Isparta/TÜRKİYE)
Doç. Dr. Abdolvahid SOOFİZADEH (Aksaray Üniversitesi-Aksaray/TÜRKİYE)
Doç. Dr. Farhod MAKSUDOV (Institute of Archaeology of Uzbekistan Academy of Sciences-Tashkent/UZB.)
Doç. Dr. Oktay BERBER (Eskişehir Osmangazi Üniversitesi-Eskişehir/TÜRKİYE)
Doç. Dr. Tuba TOMBULOĞLU (Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi-Ankara/TÜRKİYE)
Doç. Dr. S. Serkan ÜKTEN (Aksaray Üniversitesi-Aksaray/TÜRKİYE)
Doç. Dr. Eralp ERDOĞAN (Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi-Tekirdağ/TÜRKİYE)
Dr. Gábor FODOR (Macar Kültür Merkezi/Macaristan)

YAYIN DANIŞMA KURULU / BROADCAST ADVISORY BOARD

Prof. Dr. Melek ÇOLAK (Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi-Muğla/TÜRKİYE)
Doç. Dr. Muzaffer DURAN (Süleyman Demirel Üniversitesi-Isparta/TÜRKİYE)
Dr. Öğr. Üyesi Aslı ÇANDARLI ŞAHİN (Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi-Muğla/TÜRKİYE)
Arş. Gör. Dr. Selim KARAGÖZ (Aksaray Üniversitesi-Aksaray/TÜRKİYE)
Arş. Gör. Mehmet BAYRAM (Aksaray Üniversitesi-Aksaray/TÜRKİYE)

YAYIN KOORDİNATÖRÜ / PUBLICATION COORDINATOR
Dr. Pınar YİĞİT TÜRKER

HALKLA İLİŞKİLER / PUBLIC RELATIONS
Doç. Dr. Eralp ERDOĞAN

SEKRETERYA / SECRETARIAT

Halil Can AKGÜN	✕	*Onur YILDIZ*
Dr. Muhammed Emin KOÇAK	✕	*Dr. Umut YOLSEVER*
İsmail Hulusi ŞENYIL	✕	*Yağmur DERİN ÜKTEN*
Cüneyt GÜNDÜZ	✕	*Ayşe ORHON*
Yiğit Burak ÖZDEN	✕	*Merve YALIMEL*
Semanur OĞUZ	✕	*Ömer GÖK*
Sena SARAÇ	✕	*Dr. Ahmet KARADENİZ*
Efe OKCU	✕	*Arif Ozan ALTUN*

MİZANPAJ / TYPESETTING
Özgür TÜRKER ✕ *Pınar YİĞİT TÜRKER*
İNDEKS KOORDİNATÖRÜ / INDEX COORDINATOR
Doç. Dr. Özgür TÜRKER
TÜRKÇE EDİTÖR / TURKISH LANGUAGE EDITOR
Dr. Pınar YİĞİT TÜRKER
İNGİLİZCE EDİTÖR / ENGLISH LANGUAGE EDITOR
Arş. Gör. Mehmet BAYRAM
RUSÇA EDİTÖR / RUSSIAN LANGUAGE EDITOR
Arş. Gör. Dr. Selim KARAGÖZ
FARSÇA EDİTÖR / PERSIAN LANGUAGE EDITOR
Doç. Dr. Abdolvahid SOOFİZADEH
KAPAK TASARIM / COVER DESIGN
Doç. Dr. Özgür TÜRKER

ULUSLARARASI BİLİM DANIŞMA KURULU
INTERNATIONAL SCIENTIFIC ADVISORY COMMITTEE

İD	Prof. Dr. Abdullah GÜNDOĞDU (Ankara Üniversitesi-Ankara/TÜRKİYE)		
İD	Prof. Dr. Ahmet TAŞAĞIL (Yeditepe Üniversitesi-İstanbul/TÜRKİYE)		
İD	Prof. Dr. Alfina SİBGATULLİNA (Inst. of Far East. Stud. of the Russ. Academy of Sci.-Mosc./RUSSIA)		
İD	Prof. Dr. Alfiya YUSUPOVA (Kazan Federal University-Kazan/RUSSIA)		
İD	Prof. Dr. Alpaslan DEMİR (Tokat Gazi Osmanpaşa Üniversitesi-Tokat/TÜRKİYE)		
İD	Prof. Dr. Behset KARACA (Süleyman Demirel Üniversitesi-Isparta/TÜRKİYE)		
İD	Prof. Dr. Cihat AYDOĞMUŞOĞLU (Ankara Üniversitesi-Ankara/TÜRKİYE)		
İD	Prof. Dr. Cihat YILDIRIM (Aksaray Üniversitesi-Aksaray/TÜRKİYE)		
İD	Prof. Dr. Eşref BUHARALI (Ankara Üniversitesi-Ankara/TÜRKİYE) (Emekli)		
İD	Prof. Dr. Éva CSÁKİ (Pázmány Péter Catholic University-Budapest/HUNGARY)		
İD	Prof. Dr. Fayaz Huzin (Tatarstan Academy of Sciences-Kazan/RUSSIA)		
İD	Prof. Dr. Füsun KARA (Fırat Üniversitesi-Elazığ/TÜRKİYE)		
İD	Prof. Dr. Haldun EROĞLU (Ankara Üniversitesi-Ankara/TÜRKİYE)		
İD	Prof. Dr. Hamza KELEŞ (Gazi Üniversitesi-Ankara/TÜRKİYE)		
İD	Prof. Dr. Hayri ÇAPRAZ (Süleyman Demirel Üniversitesi-Isparta/TÜRKİYE)		
İD	Prof. Dr. Hayrunnisa ALAN (İstanbul Medeniyet Üniversitesi-İstanbul/TÜRKİYE)		
İD	Prof. Dr. Iskander GİLYAZOV (Kazan Federal University-Kazan/RUSSIA)		
İD	Prof. Dr. İbrahim ERDAL (Bozok Üniversitesi-Yozgat/TÜRKİYE)		
İD	Prof. Dr. İlhan ŞAHİN (İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi-İstanbul/TÜRKİYE)		
İD	Prof. Dr. Karjavbay SARTKOJAULI (L. N. Gumilyov Eurasian National University-Astana/KAZ.)		
İD	Prof. Dr. Konuralp ERCİLASUN (Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi-Ankara/TÜRKİYE)		
İD	Prof. Dr. Mehmet ALPARGU (Emekli Öğretim Üyesi-Sakarya/TÜRKİYE)		
İD	Prof. Dr. Mehmet Ali ÇAKMAK (Gazi Üniversitesi-Ankara/TÜRKİYE)		
İD	Prof. Dr. Mehmet ŞAHİNGÖZ (Gazi Üniversitesi-Ankara/TÜRKİYE)		
İD	Prof. Dr. Mualla YÜCEL (İstanbul Üniversitesi-İstanbul/TÜRKİYE)		
İD	Prof. Dr. Muhammed Bilal ÇELİK (Sakarya Üniversitesi-Sakarya/TÜRKİYE)		
İD	Prof. Dr. Musa Şamil YÜKSEL (Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi-Ankara/TÜRKİYE)		
İD	Prof. Dr. Necmettin AYGÜN (Aksaray Üniversitesi-Aksaray/TÜRKİYE)		
İD	Prof. Dr. Onur Alp KAYABAŞI (Aksaray Üniversitesi-Aksaray/TÜRKİYE)		
İD	Prof. Dr. Orhan DOĞAN (Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi-Kahramanmaraş/TÜRKİYE)		
İD	Prof. Dr. Pap NORBERT (University of Pécs-Pécs/HUNGARY)		
İD	Prof. Dr. Refik TURAN (Gazi Üniversitesi-Ankara/TÜRKİYE)		
İD	Prof. Dr. Remzi KUZUOĞLU (Aksaray Üniversitesi-Aksaray/TÜRKİYE)		
İD	Prof. Dr. Rudi MATTHEE (University of Delaware-Delaware/USA)		
İD	Prof. Dr. Saadettin Yağmur GÖMEÇ (Ankara Üniversitesi-Ankara/TÜRKİYE)		
İD	Prof. Dr. Sezai BALCI (Giresun Üniversitesi-Giresun/TÜRKİYE)		
İD	Prof. Dr. Tsend BATTULGA (Mongolia National University-Ulaanbaatar/MONGOLIA)		
İD	Prof. Dr. Üçler BULDUK (Ankara Üniversitesi-Ankara/TÜRKİYE)		
İD	Prof. Dr. Zsombor Tibor RAJKAI (Ritsumeikan University-Kyoto/JAPAN)		
İD	Doç. Dr. Ali MIYNAT (Süleyman Demirel Üniversitesi-Isparta/TÜRKİYE)		
İD	Doç. Dr. Ali Rıza YAĞLI (Giresun Üniversitesi-Giresun/TÜRKİYE)		
İD	Doç. Dr. Alper ALP (Eğitim Müşaviri-Moskova/RUSYA)		
İD	Doç. Dr. Cihad CİHAN (Afyon Kocatepe Üniversitesi-Afyonkarahisar/TÜRKİYE)		
İD	Doç. Dr. Farhod MAKSUDOV (Institute of Archaeology of Uzbekistan Aca. of Scien.-Tashkent/UZB.)		

İD	Doç. Dr. Lazat DİNASHEVA (Ahmet Yesevi Üniversitesi-Türkistan/KAZAKİSTAN)
İD	Doç. Dr. Müslüme Melis SAVAŞ (Karadeniz Teknik Üniversitesi-Trabzon/TÜRKİYE)
İD	Doç. Dr. Nilgün DALKESEN (İstanbul Medeniyet Üniversitesi-İstanbul/TÜRKİYE)
İD	Doç. Dr. Simonné Piroska PALLÓS (Emekli Öğretim Üyesi-Kaposvár/HUNGARY)
İD	Doç. Dr. Szilard SZİLAGYİ (Universty of Bucharest-Bucharest/ROMANIA)
İD	Doç. Dr. Tümen SOMUNCUOĞLU (Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi-Ankara/TÜRKİYE)
İD	Doç. Dr. Yunus İNCE (Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi-Muğla/TÜRKİYE)
İD	Doç. Dr. Zufar SHAKİROV (Kazan Federal University-Kazan/RUSSIA)
İD	Dr. Öğr. Üyesi Abdullah ÜSTÜN (Ege Üniversitesi-İzmir/TÜRKİYE)
İD	Dr. Öğr. Üyesi Ali AHMETBEYOĞLU (İstanbul Üniversitesi-İstanbul/TÜRKİYE)
İD	Dr. Öğr. Üyesi Aysel ERDOĞAN (Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi-Osmaniye/TÜRKİYE)
İD	Dr. Öğr. Üyesi Eman HAYAJNEH (University of Jordan-Amman/JORDAN)
İD	Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Ali BOZKUŞ (Hitit Üniversitesi-Çorum/TÜRKİYE)
İD	Dr. Öğr. Üyesi Muhammed Nebi SALİM (Shahrood University-Shahrood/IRAN)
İD	Dr. Öğr. Üyesi Selim KARAKAŞ (Giresun Üniversitesi-Giresun/TÜRKİYE)
İD	Dr. Ali İhsan ÇAĞLAR (Giresun Üniversitesi-Giresun/TÜRKİYE)
İD	Dr. Cezmi KARASU (Emekli Öğretim Üyesi-Eskişehir/TÜRKİYE)
İD	Dr. Eva Kincses NAGY (University of Szeged-Szeged/HUNGARY)
İD	Dr. Feruza DJUMANİYAZOVA (Ebu Reyhan Biruni Şarkşinaslık Enstitüsü-Taşkent/ÖZBEKİSTAN)
İD	Dr. Gábor FODOR (İstanbul Macar Kültür Merkezi-İstanbul/TÜRKİYE)
İD	Dr. Gábor SZŐLLŐSY (The Museum and Library of Hungarian Agriculture-Budapest/HUNGARY)
İD	Dr. Ganbat LKHUNDEV (Mongolian Academy of Sciences-Ulaanbaatar/MONGOLIA)
İD	Dr. Khalida DEVRİŞEVA
İD	Dr. Igor SEMYONOV (Inst. of History, Arch. and Ethnography- Makhachkala/RUSSIA)
İD	Dr. Ivan FUKALOV (Bishkek Academy of Finance and Economics- Bishkek/KIRGIZISTAN)
İD	Dr. Nándor Erik KOVÁCS (Eötvös Loránd University-Budapest/HUNGARY)
İD	Dr. Mevlüt AKDERE
İD	Dr. Petr KUÇERA (Hamburg University-Hamburg/GERMANY)
İD	Dr. Zahra ABOLHASSANİA (University of Tehran-Tehran/IRAN)
İD	Dr. Zelfira ŞÜKÜRCİYEVA (Kırım Mühendislik ve Pedagoji Üniversitesi-Simferpol/KIRIM)

DERGİNİN TARANDIĞI İNDEKSLER / THE JOURNAL IS INDEXED IN

TR Dizin	**TR Dizin** https://app.trdizin.gov.tr/dergi/TWpNeU5qWT0/genel-turk-tarihi-arastirmalari-dergisi
International Scientific Indexing	**International Scientific Indexing(ISI)** https://isindexing.com/isi/journaldetails.php?id=8981
Directory of Research Journal Indexing	**Directory of Research Journals Indexing** http://olddrji.lbp.world/JournalProfile.aspx?jid=2667-5366
ASOS indeks	**ASOS Index** https://asosindex.com.tr/index.jsp?modul=journal-page&journal-id=959
Scientific Indexing Services	**Scientific Indexing Services** https://www.sindexs.org/JournalList.aspx?ID=5840
idealonline	**İdeal Online** https://www.idealonline.com.tr/IdealOnline/dergi/genel-turk-tarihi-arast-rmalar-dergisi/991
Academic Resource Index ResearchBib	**ResearchBib - Academic Resource Index** http://journalseeker.researchbib.com/view/issn/2667-5366
paperity	**Paperity** https://paperity.org/journal/203691/genel-turk-tarihi-arastirmalari-dergisi

SOSYAL AĞLAR / SOCIAL NETWORKS

BU SAYININ HAKEMLERİ / REFEREES OF THIS ISSUE

Prof. Dr. Ali DENİZLİ (İstanbul Rumeli Üniversitesi-İstanbul/TÜRKİYE)	
Prof. Dr. Ali SELÇUK (Erciyes Üniversitesi-Kayseri/TÜRKİYE)	
Prof. Dr. Alpaslan DEMİR (Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi-Tokat/TÜRKİYE)	
Prof. Dr. Alpay BİZBİRLİK (Manisa Celal Bayar Üniversitesi-Manisa/TÜRKİYE)	
Prof. Dr. Ayşe ULUSOY TUNÇEL (Afyon Kocatepe Üniversitesi-Afyonkarahisar/TÜRKİYE)	
Prof. Dr. Cihat AYDOĞMUŞOĞLU (Ankara Üniversitesi-Ankara-TÜRKİYE)	
Prof. Dr. Hakan KARAGÖZ (Süleyman Demirel Üniversitesi-Isparta/TÜRKİYE)	
Prof. Dr. İbrahim ERDAL (Yozgat Bozok Üniversitesi-Yozgat/TÜRKİYE)	
Prof. Dr. İbrahim SOLAK (Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi-Kahramanmaraş/TÜRKİYE)	
Prof. Dr. Kazım PAYDAŞ (Harran Üniversitesi-Şanlıurfa/TÜRKİYE)	
Prof. Dr. Mahmut AKPINAR (Sivas Cumhuriyet Üniversitesi-Sivas/TÜRKİYE)	
Prof. Dr. Mualla UYDU YÜCEL (İstanbul Üniversitesi-İstanbul/TÜRKİYE)	
Prof. Dr. Mustafa DAŞ (İzmir Bakırçay Üniversitesi-İzmir/TÜRKİYE)	
Prof. Dr. Necmettin AYGÜN (Aksaray Üniversitesi-Aksaray/TÜRKİYE)	
Prof. Dr. Okan YEŞİLOT (Marmara Üniversitesi-İstanbul/TÜRKİYE)	
Prof. Dr. Özgür YILDIZ (Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi-Muğla/TÜRKİYE)	
Prof. Dr. Ramazan Erhan GÜLLÜ (İstanbul Üniversitesi-İstanbul/TÜRKİYE)	
Prof. Dr. Salih KIŞ (Selçuk Üniversitesi-Konya/TÜRKİYE)	
Prof. Dr. Yıldız DEVECİ BOZKUŞ (Ankara Üniversitesi-Ankara-TÜRKİYE)	
Prof. Dr. Yılmaz KARADENİZ (Amasya Üniversitesi-Amasya/TÜRKİYE)	
Doç. Dr. Abdolvahid SOOFİZADEH (Aksaray Üniversitesi-Aksaray/TÜRKİYE)	
Doç. Dr. Abdulhamit KAVAK (Kilis 7 Aralık Üniversitesi-Kilis/TÜRKİYE)	
Doç. Dr. Ahmet ÖZTURHAN (Batman Üniversitesi-Batman/TÜRKİYE)	
Doç. Dr. Ali Rıza YAĞLI (Giresun Üniversitesi-Giresun/TÜRKİYE)	
Doç. Dr. Aydın EFE (Çankırı Karatekin Üniversitesi-Çankırı/TÜRKİYE)	
Doç. Dr. Aygül DÜZENLİ (Çukurova Üniversitesi-Adana/TÜRKİYE)	
Doç. Dr. Bahattin KELEŞ (Şırnak Üniversitesi-Şırnak/TÜRKİYE)	
Doç. Dr. Coşkun ERDOĞAN (Atatürk Üniversitesi-Erzurum/TÜRKİYE)	
Doç. Dr. Eralp ERDOĞAN (Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi-Tekirdağ/TÜRKİYE)	
Doç. Dr. Eray BAYRAMOL (Alanya Alaaddin Keykubat Üniversitesi-Antalya/TÜRKİYE)	
Doç. Dr. Erdal ÇİFTÇİ (Mardin Artuklu Üniversitesi-Mardin/TÜRKİYE)	
Doç. Dr. Gözde SAZAK (İstanbul Üniversitesi-İstanbul/TÜRKİYE)	
Doç. Dr. Gülnar KARA (Çankırı Karatekin Üniversitesi-Çankırı/TÜRKİYE)	
Doç. Dr. H. Hilal ŞAHİN (Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi-Ankara/TÜRKİYE)	
Doç. Dr. Hasan TAŞKIRAN (Bitlis Eren Üniversitesi-Bitlis/TÜRKİYE)	
Doç. Dr. Hayrettin İhsan ERKOÇ (Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi-Çanakkale/TÜRKİYE)	
Doç. Dr. Kasım ERTAŞ (Şırnak Üniversitesi-Şırnak/TÜRKİYE)	
Doç. Dr. Mehmet BİLGİN (İstanbul Aydın Üniversitesi-İstanbul/TÜRKİYE)	
Doç. Dr. Mehmet Fatih SANSAR (Ege Üniversitesi-İzmir/TÜRKİYE)	
Doç. Dr. Mesut KARAKULAK (Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi-Ankara/TÜRKİYE)	

	Doç. Dr. Metin MENEKŞE (Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi-Muğla/TÜRKİYE)		
	Doç. Dr. Muhammed CEYLAN (Yalova Üniversitesi-Yalova/TÜRKİYE)		
	Doç. Dr. Muhammed İbrahim YILDIRIM (Erciyes Üniversitesi-Kayseri/TÜRKİYE)		
	Doç. Dr. Murat ÇELİKDEMİR (Gaziantep Üniversitesi-Gaziantep/TÜRKİYE)		
	Doç. Dr. Murat ZENGİN (İnönü Üniversitesi-Malatya/TÜRKİYE)		
	Doç. Dr. Muzaffer DURAN (Süleyman Demirel Üniversitesi-Isparta/TÜRKİYE)		
	Doç. Dr. Müjdat KARAGÜLMEZ (Milli Savunma Üniversitesi-İzmir/TÜRKİYE)		
	Doç. Dr. Münevver Ebru ZEREN (İstanbul/TÜRKİYE)		
	Doç. Dr. Nevzat KELEŞ (Bingöl Üniversitesi-Bingöl/TÜRKİYE)		
	Doç. Dr. Nevzat TOPAL (Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi-Niğde/TÜRKİYE)		
	Doç. Dr. Rıfat İlhan ÇELİK (Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi-Kırşehir/TÜRKİYE)		
	Doç. Dr. Serkan ACAR (Ege Üniversitesi-İzmir/TÜRKİYE)		
	Doç. Dr. Serpil SÖNMEZ (Iğdır Üniversitesi-Iğdır/TÜRKİYE)		
	Doç. Dr. Şeyda BÜYÜKCAN SAYILIR (Eskişehir Osmangazi Üniversitesi-Eskişehir/TÜRKİYE)		
	Doç. Dr. Telli AKHUNDOVA KORKMAZ (Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi-Nevşehir/TÜRKİYE)		
	Doç. Dr. Tuba TOMBULOĞLU (Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi-Ankara/TÜRKİYE)		
	Doç. Dr. Vedat TURGUT (Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi-Bilecik/TÜRKİYE)		
	Doç. Dr. Vural GENÇ (Bitlis Eren Üniversitesi-Bitlis/TÜRKİYE)		
	Doç. Dr. Ziya POLAT (Mardin Artuklu Üniversitesi-Mardin/TÜRKİYE)		
	Dr. Öğr. Üyesi Başak KUZAKÇI (Marmara Üniversitesi-İstanbul/TÜRKİYE)		
	Dr. Öğr. Üyesi Davut ŞAHBAZ (Selçuk Üniversitesi-Konya/TÜRKİYE)		
	Dr. Öğr. Üyesi Ece SERRİCAN KABALCI (Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi-Nevşehir/TÜRKİYE)		
	Dr. Öğr. Üyesi Egemen Çağrı MIZRAK (Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi-Tekirdağ/TÜRKİYE)		
	Dr. Öğr. Üyesi Ertan ÜNLÜ (Ankara Üniversitesi-Ankara-TÜRKİYE)		
	Dr. Öğr. Üyesi Firdevs ÖZEN (Kütahya Dumlupınar Üniversitesi-Kütahya/TÜRKİYE)		
	Dr. Öğr. Üyesi Kaan AKAR (Erzurum Teknik Üniversitesi-Erzurum/TÜRKİYE)		
	Dr. Öğr. Üyesi Kemal TAŞÇI (Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi-Erzincan/TÜRKİYE)		
	Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Ali BOZKUŞ (Hitit Üniversitesi-Çorum/TÜRKİYE)		
	Dr. Öğr. Üyesi Mert AĞAOĞLU (Sakarya Üniversitesi-Sakarya-TÜRKİYE)		
	Dr. Öğr. Üyesi Metin AYDAR (Erzurum Teknik Üniversitesi-Erzurum/TÜRKİYE)		
	Dr. Öğr. Üyesi Muhittin ÇEKEN (Aydın Adnan Menderes Üniversitesi-Aydın/TÜRKİYE)		
	Dr. Öğr. Üyesi Türkan ARIK (Iğdır Üniversitesi-Iğdır/TÜRKİYE)		
	Dr. Öğr. Üyesi Ümit ÇAYIR (Sivas Cumhuriyet Üniversitesi-Sivas/TÜRKİYE)		
	Dr. Öğr. Üyesi Yusuf AKBABA (Eskişehir Osmangazi Üniversitesi-Eskişehir/TÜRKİYE)		
	Dr. Öğretim Üyesi Abdullah ÜSTÜN (Ege Üniversitesi-İzmir/TÜRKİYE)		
	Dr. Adile BALCI (Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi-İstanbul/TÜRKİYE)		
	Dr. Ahmet DOĞAN (Niğde/TÜRKİYE)		
	Dr. Dilara BAYRAK (Ankara/TÜRKİYE)		
	Dr. Kutluay ERK		
	Dr. Rakkuş KARADUMAN (Mersin Üniversitesi-Mersin/TÜRKİYE)		
	Dr. Umut KANSOY (İstanbul/TÜRKİYE)		
	Dr. Umut YOLSEVER (Eskişehir/TÜRKİYE)		

Editörden…

Değerli okurlar,

2024 yılı, akademik camiamız için tarifsiz bir kaybın yılı oldu. Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nin unutulmaz isimlerinden biri olan, Türk tarihçiliğine katkılarıyla hafızalarda yer edinen ve her daim zarafetiyle gönüllerde taht kuran Prof. Dr. Eşref Buharalı hocamızı kaybettik. O, yalnızca bir tarihçi değil; aynı zamanda bir insanlık abidesiydi. Kendisi naifliği, nezaketi, iyiliği ve derin duygusallığı ile hepimizin yüreğinde derin izler bırakmıştır.

Prof. Dr. Eşref Buharalı, Kerkük'te başlayan ve Ankara'da devam eden, Türklüğe adanmış bir hayatın sahibi olarak, ilmi çalışmaları ve kişisel özellikleriyle tanıyan herkesin sevgisini ve saygısını kazanmıştır. Kerkük'ün zengin kültürel dokusunda dünyaya gözlerini açan hocamız, Türkmen kimliği ve Kerkük özlemiyle yoğrulmuş bir hayat sürmüştür. Çocukluk yıllarını Türkmen geleneklerinin canlı bir şekilde yaşandığı bu kadim şehirde geçiren hocamız, ailesiyle birlikte genç yaşta Türkiye'ye göç etmiştir. Türkiye, onun ilmi kariyerine şekil veren, Türklük bilincini daha da pekiştiren ikinci yurdu olmuştur. Kerkük ise bir ömür boyu kalbinde taşımaktan vazgeçmediği bir özlem ve hatıralar yumağı olarak varlığını sürdürmüştür.

Eşref Buharalı'nın hayatında Kerkük'ün özel bir yeri vardır. Çocukluk yıllarını geçirdiği bu şehirden bahsederken duyduğu özlem, her sohbetinde hissedilirdi. Kerkük'ün bağları, bahçeleri ve çocukluk anıları, onun için yalnızca bir memleket değil, kaybedilmiş bir cennetti. Kerkük'ün zalimlerin elinde harap edilişi, hocamızı her zaman derin bir kedere boğmuştur. Bu özlemi ve kederi, hayatının her döneminde dile getirmekten geri durmamıştır.

1981 yılında Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Genel Türk Tarihi Anabilim Dalı'nda asistan olarak başlayan akademik kariyeri, kısa sürede yükselerek 1985'te doktor, 1987'de yardımcı doçent, 1988'de doçent ve 1996'da profesör unvanlarını almasıyla taçlanmıştır. Hocamızın akademik gelişiminde, yüksek lisans ve doktora tez hocası olan Prof. Dr. Bahaeddin Ögel'in etkisi büyüktür. Eşref Buharalı, Ögel hocanın izinden giderek bilimsel çalışmaları ve eğitim anlayışında disiplini ve vefayı esas almıştır. Arapça kaynaklar üzerine yaptığı titiz çalışmalar ve bu alandaki çığır açan yaklaşımları, Türk tarihine yaptığı katkıların en belirgin örneklerindendir. Kaleme aldığı makaleler ve tercümeler, yalnızca akademik dünyaya değil, aynı zamanda geniş kitlelere de ışık tutmuştur. İlmi disiplini ve Türklük bilinci, yetiştirdiği yüksek lisans ve doktora öğrencilerinde tebarüz etmiştir. Öğrencileri, bugün Türkiye'nin farklı üniversitelerinde hocamızın bilimsel anlayışını yaşatmaya devam etmektedir.

Hocamızın insani yönü, akademik başarısının ötesinde ayrı bir anlam taşımaktadır. Onun zarafeti, ince ruhu ve her zaman yapıcı bir tutum sergileyen yaklaşımı, çevresindekilerin gönlünde derin bir sevgi ve saygı uyandırmıştır. Öğrencileriyle kurduğu samimi ilişki,

yalnızca bir hoca-öğrenci ilişkisi değil; aynı zamanda bir rehberin, bir dostun ve bir ağabeyin sevgisi ve ilgisiydi. Çalışmalarında gösterdiği titizlik ve ilme adanmışlık, öğrencileri ve meslektaşları tarafından hayranlıkla takip edilmiştir. Öğrencileri tarafından "bilimin babası" olarak anılması, onun akademik kariyeri boyunca ne denli etkili bir rehberlik sunduğunu göstermektedir.

Prof. Dr. Eşref Buharalı, Türk tarihçiliğine eşsiz katkılarda bulunmuş, az bilinen tarihsel konuları gün yüzüne çıkarmış ve Türklük bilinci ile yoğrulmuş bir akademik miras bırakmıştır. Türk tarihine dair yaptığı araştırmalar, onun bu alandaki derin bilgisinin ve vizyonunun bir göstergesidir. Arapça kaynaklardan yaptığı analizler Türk tarihçiliğine önemli katkılar sağlamıştır. Hocamız, ilmî üretkenliği ve disiplinli yaklaşımı ile kendisinden sonra gelen nesillere de hep yol göstermiştir.

Prof. Dr. Eşref Buharalı'nın kaybıyla, sadece bir akademisyeni değil; aynı zamanda bir dostu, bir rehberi ve bir ağabeyi kaybettik. O, öğrencileri ve meslektaşları için her zaman bir ilham kaynağı olmuştur. Onun hayatımıza kattığı değerleri korumak ve eserlerini geleceğe taşımak, bize düşen en büyük sorumluluktur.

Bu yazıyı kaleme alırken, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nin o eşsiz balkonunda artık gözlerimizin kendisini arayacağını düşünmeden edemiyoruz. Onu sonsuzluğa uğurlarken, hatıralarını kalbimizde yaşatmaya devam edeceğiz. Prof. Dr. Eşref Buharalı, yalnızca bir hoca değil; aynı zamanda bir değerdi. Onun adı ve eserleri, her zaman Türk tarihçiliğinin sayfalarında ve öğrencilerinin kalbinde yaşayacaktır. Huzur içinde uyuyun sevgili hocam. Sizi ve bıraktığınız değerleri asla unutmayacağız...

Bu vesileyle, Prof. Dr. Eşref Buharalı'nın eğitim ve bilime adanmış anısını yad ederken, tüm öğretmenlerimizin ve öğretim üyelerimizin Öğretmenler Günü'nü en içten dileklerimizle kutluyoruz.

Prof. Dr. Eşref Buharalı Özel Sayısı'nda, Türk tarihinden kültürel etkilere, siyaset tarihinden sosyo-ekonomik gelişmelere kadar uzanan geniş bir yelpazede, toplamda 38 değerli makale yer alıyor. Sayıda, 34 araştırma makalesi, 3 çeviri makalesi ve 1 kitap incelemesi siz değerli okuyucularımızın ve ilim dünyasının dikkatine sunulmuştur.

Saadettin Yağmur Gömeç'in "**Türk Devlet Hayatında Töre-Yasa**" başlıklı çalışması, Türk devlet geleneğinin temel taşlarından biri olan töre ve yasaların tarihsel seyrini ele alıyor. Muzaffer Demir'in "**Gallienus ve II. Claudius'un Yönetimleri Esnasında İskitlerin Atina'yı Talanı Üzerine Değerlendirmeler**" adlı makalesi, antik çağın önemli olaylarından birini detaylı bir şekilde analiz ediyor. Eski Türk toplumu üzerine Can Tankut Esmen'in yazdığı "**Eski Türk Toplumunda Şaman'ın Yeri ve Vazifesi Üzerine**" başlıklı makale, bu inanç sisteminin toplumsal dinamiklerini aydınlatıyor. Selcan Kaya'nın "**Nazarın Kökenleri ve Anadolu'daki Etkileri: Türk Kültüründe Göz Değmesi İnancının Tarihsel Seyri**" adlı eseri, kültürel bir inanışın tarih boyunca geçirdiği dönüşümleri inceliyor. Aykut Özbayraktar'ın "**Hârezm'de İslamiyet'in Yayılışı**" başlıklı makalesi ise bölgedeki İslamlaşma sürecine ışık tutuyor.

Emre Ömür'ün "**Bir Orta Çağ Mahkemesi: Afşin'in Yargılanması**" adlı makalesi, hukuk tarihi açısından ilginç bir dava sürecini ele alıyor. Yunus Emre Tansü ve Ömer Çiftçi'nin ortak çalışması olan "**Tarihi Kaynaklar Işığında Sâmânî Ailesinin Menşei**", Sâmânîlerin kökenlerini tarihsel belgeler ışığında inceliyor. Vural Öntürk'ün "**Gahadavala Hanedanı'nın Yükselme Devrinde Gaznelilerle Münasebetleri**" adlı makalesi, iki önemli hanedan arasındaki ilişkilere dair detaylı bir inceleme sunuyor. Mustafa Köksal'ın "**Harezmşah Atsız'ın Oğuzlara Karşı İzlediği Siyaset**" başlıklı çalışması, bir hükümdarın stratejik hamlelerini anlatıyor. Muhammed Ali Budak'ın "**Bertrandon de La Broquière'in (ve İbn Bibi'nin) Geç Orta Çağ Türkiye'sinde Konuşulan Dillere Dair Verdiği Bir Bilgi Üzerine**" adlı makalesi, dönemin dilsel yapısını ele alıyor.

Erol Keleş'in kaleme aldığı "**Taht Mücadelesinden Bağımsızlığa: Uzun Hasan ve Dicle Muharebesi**" adlı makale, tarih sahnesindeki önemli bir çatışmayı irdeliyor. Ahmet Korkmaz'ın "**Celâyırlı Emirü'l-Ümeralığından Emir Timur'un Tabiiyetine: Emir Adil Aka'nın Serencamı**" başlıklı eseri, siyasi değişimler üzerinden bir figürün hikâyesini anlatıyor. Fatih Bostancı'nın "**Timurlu Devleti'nde Eşya ve Gıda Fiyatları**" başlıklı makalesi, ekonomik tarihe dair derinlemesine bir analiz sunuyor. Musa Demir'in "**Memlük Sultanı Baybars El-Bundukdâri Döneminde Berîd Teşkilatı**" adlı çalışması, haberleşme sistemlerinin tarihsel önemi üzerinde duruyor. Semra Çerkezoğlu'nun "**Antik Bir Türk Şehri: Herât ve Tarihi Dokusu**" adlı makalesi, bir şehrin tarih boyunca geçirdiği değişimleri gözler önüne seriyor.

Yusuf Ziya Söylemez'in "**Horasan'ın İncisi Herât'ta Timurlular Döneminde İlmi Faaliyetler Üzerine Bir Değerlendirme**" adlı makalesi, bilimsel çalışmaların tarihsel bağlamını ele alıyor. Seher Selin Özmen ve Süleyman Özmen'in ortak eseri "**İstanbul'un Fethinde Kullanılan Osmanlı/Türk Savaş Toplarının Önemi ve Etkileri**", fetih sürecine teknik bir perspektiften bakıyor. Melike Sarıkçıoğlu Ökten ve İbrahim Yetiş'in "**Osmanlı-İran Diplomasisinde Geçici Elçilerin Karşılanması**" başlıklı makalesi, diplomatik protokolleri ele alıyor. Ali Kozan'ın "**XVI. Yüzyıl Osmanlı Tarih Yazımında Nizârî İsmâilîleri: Terceme-i Târîh-i Güzîde Örneği**" adlı eseri, tarih yazımındaki önemli bir temayı tartışıyor. Ahmet Aydın'ın "**Gelibolulu Mustafa Âlî'nin Künhü'l-Ahbâr'ında Yer Alan Osmanlı Devlet Adamları**" başlıklı çalışması, Osmanlı tarihinin önde gelen figürlerini analiz ediyor.

Kamil Yavuz'un "**Çepni-Çungar Kazası ve Bozok Sancağı'nda Çepni-Çungar Aşiretleri (XVI-XIX. Yüzyıllar)**" başlıklı çalışması, aşiretlerin tarih içindeki sosyal ve ekonomik dinamiklerini inceliyor. Doğan Yörük ve Ayşe Güngören'in "**Kültürel Değişimi Şahıs İsimleri Üzerinden Okumak: Konya Şehri Kişi Adları (1518-1642)**" adlı makalesi, isimler üzerinden kültürel değişim süreçlerini ele alıyor. Havva Yazıcı'nın "**Mühimme Defterlerine Göre 16. Yüzyılda Trabzon Sancağı'nda Asayiş Sorunu ve Alınan Tedbirler**" başlıklı makalesi, yerel asayiş sorunlarını tarihsel belgeler ışığında analiz ediyor. Ümmet Soydemir'in "**XVIII. Yüzyılda Maraş'ın Sosyal Hayatında Ermeniler**" adlı eseri, bir şehrin demografik yapısına ve sosyal ilişkilerine ışık tutuyor. Cem Düzen'in "**Mısır'da Fransa'ya Karşı İlk**

Askeri Eylem: İskenderiye Harekâtı ve Köse Mustafa Paşa (1799)" başlıklı çalışması, bir dönüm noktasını detaylı bir şekilde ele alıyor.

Mikail Devebakan ve Mustafa Tanrıverdi'nin ortak eseri olan "**Kaçar Hanedanı Elçisi: Hacı Mirza Ebü'l-Hasan Han Şirazî (İlçi)'nin Londra Sefareti (1809-1810)**", Osmanlı ve Kaçar Hanedanı arasındaki diplomatik ilişkilerin bir kesitini sunuyor. İbrahim Yeşilyurt'un "**Anthony Jenkinson'un Gözünden Tatar Ülkelerindeki Rus İşgali**" başlıklı makalesi, yabancı bir gözlemcinin yorumlarını tarihsel bir perspektifle ele alıyor. Sezgin Elbay'ın "**Aesthetic and Political Practices in Central Asian Turkish Societies: Art, Power and Identity Construction**" adlı çalışması, sanat ve kimlik inşası üzerinden bir analiz yapıyor. Ayşegül Kuş'un "**A Handbook for Travelers in Turkey'de Batılı Seyyahlar İçin Türkiye Tanıtımı ve Bazı Pratik Öneriler**" adlı makalesi, seyahat kültürünün tarihsel boyutlarını ortaya koyuyor. Muhammed Bilal Çelik ve Duygu Atasoy Şahin'in "**Türkistan Hanlıklarında Hanların Günlük Yaşamı**" başlıklı çalışması, hanlıkların iç dinamiklerini detaylı bir şekilde inceliyor.

Gülcan İnalcık'ın "**Asya Müzesi ve İlk Müdürü Hristian Daniloviç Fren**" başlıklı makalesi, müzeciliğin tarihine dair önemli bir çalışmadır. İlyas Ak'ın "**Osmanlı Devleti'nin Birinci Dünya Savaşı'na Girişindeki Kritik Dönemeç: İngiliz Basınına Göre Goeben ve Breslau'nun Osmanlı Donanmasına Katılması ve Rus Limanlarını Bombalaması (10 Ağustos 1914-29 Ekim 1914)**" başlıklı eseri, Osmanlı'nın Birinci Dünya Savaşı'na dahil oluş sürecini ele alıyor. Banu Berber Babalık'ın "**II. Dünya Savaşı Yıllarında Türkiye'de Suçlu (Suça Sürüklenen) Çocuklar Hakkında Bir Değerlendirme (1939-1945)**" adlı makalesi, savaş yıllarının toplumsal etkilerini çocuklar üzerinden analiz ediyor. Tülay Gencer'in "**Son Posta Gazetesinde Peride Celal'in Kadın Röportajları: "Çalışan Kadınlar Arasında"**" başlıklı çalışması, erken Cumhuriyet dönemi kadınlarının deneyimlerini bir gazeteci perspektifinden sunuyor.

Çeviri makaleler arasında Amin Namazlı tarafından Türkiye Türkçesine tercüme edilen Firudin A. Celilov'un "**Esik Yazısı**" adlı eseri, Türkoloji alanına önemli bir katkı sağlıyor. Ablet Kamalov'un Kazım Cihat Kalkan tarafından tercüme edilen "**An Lushan-Shi Chaoyi İsyanı Sırasında Türkler ve Uygurlar (755-762)**" başlıklı makalesi, Kök Türk ve Uygur ilişkilerini Çin kaynakları ışığında ele alıyor. Rosemary Stanfield Johnson'ın ise Farbod Mazlumi tarafından tercüme edilen "**Safevi İran'ında Sünnilerin Mücadelesi: Şah I. Tahmasb Döneminde Sünni Karşıtı Faaliyetler**" adlı eseri ise Safevi dönemine dair özgün bir analiz sunuyor.

Son olarak, Burak Avcu'nun "**Kitap İncelemesi: Seyyahların İzinde Türkistan**" başlıklı incelemesi, Türkistan hakkındaki önemli bir eseri ele alarak okuyuculara hem eser hem de konunun önemi hakkında derinlemesine bilgi sunuyor.

Bu özel sayıda yer alan makaleler, tarih ve kültür meraklıları için derin bir bilgi kaynağı sunarken, akademik araştırmalar için de değerli bir referans niteliği taşımaktadır. Her biri

özenle hazırlanmış bu eserler, Türk tarihi ve kültürünün zenginliğini ve çeşitliliğini bir kez daha gözler önüne sermektedir.

Dergimizin bu özel sayısında makalelerin değerlendirilmesinde emeği geçen 82 hakemimize en içten teşekkürlerimizi sunarız. Hakemlerimizden 20'si profesör, 39'u doçent, 23'si doktora unvanına sahiptir. Bu seçkin akademisyenler, Türkiye'nin 57 farklı üniversitesinde görev yapmakta ve akademik dünyamıza önemli katkılar sağlamaktadır. Her bir hakemimizin değerli emeği, yayın kalitemizin sürekliliğini ve bilimsel düzeyimizin yükselmesini sağlamıştır. Destekleri ve özverili çalışmaları için her birine sonsuz şükranlarımızı sunar, akademik kariyerlerinde başarılarının devamını dileriz.

EDİTÖRLER

Prof. Dr. Mustafa GÖKÇE

Doç. Dr. Tülay YÜREKLİ

Doç. Dr. Tuba TOMBULOĞLU

Doç. Dr. Eralp ERDOĞAN

Doç. Dr. Özgür TÜRKER

From the Editor...

Dear readers,

The year 2024 has brought an irreplaceable loss to our academic community. We bid farewell to Prof. Dr. Eşref Buharalı, one of the unforgettable figures of the Faculty of Language, History, and Geography, whose contributions to Turkish historiography remain etched in memory, and whose grace and elegance left an indelible mark on our hearts. He was not only a historian but a monument of humanity. His gentleness, kindness, and deep sensitivity have left profound impressions on all of us.

Born in Kirkuk and continuing his journey in Ankara, Prof. Dr. Eşref Buharalı devoted his life to the cause of Turkishness, earning love and respect with his scholarly work and personal virtues. Opening his eyes to the rich cultural fabric of Kirkuk, he led a life imbued with a longing for his Türkmen identity and Kirkuk. Spending his childhood in this ancient city, where Türkmen traditions were vividly alive, he migrated to Turkey with his family at a young age. Turkey became his second homeland, shaping his academic career and deepening his awareness of Turkishness, while Kirkuk remained a bittersweet memory throughout his life.

Prof. Dr. Buharalı's connection to Kirkuk was profound. Every conversation about his childhood there resonated with a sense of longing. For him, the orchards, gardens, and childhood memories of Kirkuk were not merely elements of a homeland but echoes of a paradise lost. The devastation of Kirkuk at the hands of oppressors always plunged him into deep sorrow, a sentiment he expressed throughout his life.

His academic career began in 1981 as an assistant in the Department of General Turkish History at the Faculty of Language, History, and Geography. Rising swiftly, he earned his doctorate in 1985, became an assistant professor in 1987, an associate professor in 1988, and a full professor in 1996. His academic development was deeply influenced by his master's and doctoral advisor, Prof. Dr. Bahaeddin Ögel. Following in Prof. Ögel's footsteps, Buharalı built his scholarly pursuits and teaching philosophy on discipline and loyalty. His meticulous work on Arabic sources and groundbreaking approaches in this field stand as remarkable examples of his contributions to Turkish history. His articles and translations illuminated not only the academic world but also wider audiences. His academic rigor and dedication to Turkishness shone brightly in the master's and doctoral students he mentored, who continue to carry his legacy across various universities in Turkey.

Beyond his academic achievements, Prof. Dr. Buharalı's humanity held its own unique value. His elegance, refined spirit, and consistently constructive demeanor inspired deep love and respect among those around him. The bond he shared with his students went beyond the conventional teacher-student relationship, embodying the care and affection of a guide, a friend, and an elder brother. The precision and dedication he demonstrated in his work were admired by students and colleagues alike. Known as "the father of scholarship" by his

students, this title reflects the profound mentorship he provided throughout his academic career.

Prof. Dr. Eşref Buharalı made unparalleled contributions to Turkish historiography, bringing to light obscure historical topics and leaving behind an academic legacy steeped in the consciousness of Turkishness. His meticulous analyses of Arabic sources provided significant insights into Turkish history, while his productive scholarship and disciplined approach continue to inspire future generations.

With his passing, we have lost not only an academic but also a friend, a guide, and a mentor. For his students and colleagues, he remains an eternal source of inspiration. Preserving the values he instilled and carrying his work forward is the greatest responsibility we now shoulder.

As we pen these lines, we cannot help but imagine the balcony of the Faculty of Language, History, and Geography, where we will forever seek his presence. As we bid him farewell, we will keep his memory alive in our hearts. Prof. Dr. Eşref Buharalı was not just a teacher but a treasure. His name and works will live on in the pages of Turkish historiography and in the hearts of his students. Rest in peace, dear professor. Your values and contributions will never be forgotten.

On this occasion, while commemorating the memory of Prof. Dr. Eşref Buharalı and his dedication to education and science, we extend our heartfelt congratulations to all teachers and academic staff on this Teacher's Day.

In this special issue dedicated to Prof. Dr. Eşref Buharalı, 38 valuable articles are presented to our readers and the academic world, covering a broad spectrum from Turkish history to cultural influences, from political history to socio-economic developments. The issue includes 34 research articles, 3 translation articles, and 1 book review.

Saadettin Yağmur Gömeç's article, "**Töre-Yasa in Turkish State Tradition**," explores the historical evolution of töre and yasa as the foundational elements of Turkish state governance. Muzaffer Demir's "**Evaluations on the Scythian Raid of Athens during the Reigns of Gallienus and II. Claudius**" offers an in-depth analysis of a significant ancient event. Can Tankut Esmen's "**The Place and Role of the Shaman in Ancient Turkish Society**" sheds light on the social dynamics of this belief system. Selcan Kaya's work, "**The Origins and Effects of the Evil Eye in Anatolia: The Historical Journey of the Belief in Turkish Culture**," examines the transformations of a cultural belief over time. Aykut Özbayraktar's "**The Spread of Islam in Khwarezm**" sheds light on the region's Islamization process.

Emre Ömür's article, "**A Medieval Court: The Trial of Afşin**," delves into an intriguing legal case in the history of medieval Turkish courts. Yunus Emre Tansü and Ömer Çiftçi, in their collaborative piece, "**The Origins of the Sāmānid Family in Light of Historical Sources**," provide a detailed examination of the roots of the Sāmānid dynasty. Vural Öntürk's "**Relations between the Gahadavala Dynasty and the Ghaznavids during the Gahadavala**

Ascendancy" sheds light on the interactions between these two prominent powers. Mustafa Köksal, in "**The Political Strategy of Khwarazmshah Atsız against the Oghuz**," offers a meticulous analysis of a ruler's strategic maneuvers. Meanwhile, Muhammed Ali Budak's article, "**A Linguistic Insight into Late Medieval Turkey: Observations by Bertrandon de la Broquière and Ibn Bībī**," discusses the linguistic landscape of the era.

Erol Keleş's "**From Struggle for the Throne to Independence: Uzun Hasan and the Battle of the Tigris**" revisits a critical moment in Turkish history. Ahmet Korkmaz's article, "**From Jalayirid Emirate to Timur's Vassalage: The Journey of Emir Adil Aka**," recounts a historical transformation through the lens of a notable figure. Fatih Bostancı, in "**Commodity and Food Prices in the Timurid State**," presents an economic perspective on Timurid society. Musa Demir's work, "**The Barīd System during the Reign of Mamlūk Sultan Baybars al-Bunduqdārī**," highlights the importance of communication networks in governance. Semra Çerkezoğlu's "**An Ancient Turkish City: Herat and Its Historical Texture**" portrays the city's historical evolution.

Yusuf Ziya Söylemez's article, "**The Jewel of Khorasan: Scholarly Activities in Herat during the Timurid Era**," delves into the intellectual vibrancy of the Timurid period. Seher Selin Özmen and Süleyman Özmen, in "**The Role and Importance of Ottoman/Turkish Cannons in the Conquest of Istanbul**," offer a technical and historical analysis of the weapons used during the conquest. Melike Sarıkçıoğlu Ökten and İbrahim Yetiş's work, "**The Reception of Temporary Envoys in Ottoman-Iranian Diplomacy**," examines the protocols in Ottoman-Iranian diplomatic relations. Ali Kozan's "**The Nizārī Ismāʿīlīs in Sixteenth-Century Ottoman Historiography: The Case of Terceme-i Tārīh-i Güzīde**" delves into the depiction of the Nizārī Ismāʿīlīs in historical writing. Ahmet Aydın's "**The Ottoman Statesmen Featured in Künhü'l-Ahbâr by Gelibolulu Mustafa Âlî**" analyzes the lives and careers of Ottoman figures documented in a key historical source.

Kamil Yavuz's article, "**Çepni and Çungar Tribes in Çepni-Çungar District and Bozok Sanjak (16th-19th Centuries)**," explores the socio-economic dynamics of these tribes. Doğan Yörük and Ayşe Güngören, in "**Reading Cultural Change through Personal Names: The Case of Konya City (1518-1642)**," investigate cultural transformations via onomastics. Havva Yazıcı's "**Law Enforcement Issues in the Trabzon Sanjak in the 16th Century and Measures Taken, According to Mühimme Registers**" provides insights into regional administrative challenges. Ümmet Soydemir's "**Armenians in the Social Life of Maraş in the 18th Century**" discusses the demographics and social interactions of the region. Cem Düzen's "**The First Military Action Against France in Egypt: The Alexandria Campaign and Köse Mustafa Pasha (1799)**" revisits a pivotal moment in military history.

Mikail Devebakan and Mustafa Tanrıverdi's "**The Embassy of Hacı Mirza Ebü'l-Hasan Khan Shirazi to London (1809-1810): A Diplomatic Episode from the Qajar Dynasty**" highlights cross-cultural interactions during the Qajar era. İbrahim Yeşilyurt's "**Anthony Jenkinson's Observations on Russian Occupation in Tatar Lands**" provides a foreign

perspective on the region's history. Sezgin Elbay's "**Aesthetic and Political Practices in Central Asian Turkish Societies: Art, Power, and Identity Construction**" examines the interplay of culture and identity. Ayşegül Kuş, in "**A Handbook for Travelers in Turkey: An Introduction to Turkey and Practical Advice for Western Travelers**," sheds light on historical travel guides. Muhammed Bilal Çelik and Duygu Atasoy Şahin's work, "**Daily Life of Khans in Turkestan Khanates**," offers a glimpse into the everyday lives of Turkestan rulers.

The translation articles add a unique dimension to this issue. Firudin A. Celilov's "**Esik Writing**," translated by Amin Namazlı, contributes valuable insights into Türkology. Ablet Kamalov's "**Turks and Uyghurs During the An Lushan-Shi Chaoyi Rebellion (755-762)**," translated by Kazım Cihat Kalkan, delves into Tang-era military cooperation. Rosemary Stanfield Johnson's "**The Struggle of Sunnis in Safavid Iran: Anti-Sunni Activities During the Reign of Shah I Tahmasb**," translated by Farbod Mazlumi, offers an incisive analysis of Safavid religious policies.

Finally, Burak Avcu's book review, "**In the Footsteps of Travelers in Turkestan**," critically evaluates a significant work on Turkestan's history, enriching the issue with a reflective perspective.

This special issue, dedicated to the memory of Prof. Dr. Eşref Buharalı, stands as a testament to his enduring influence on Turkish historiography. It invites readers to explore a rich tapestry of historical and cultural narratives, continuing his legacy of scholarly excellence and intellectual curiosity.

We extend our heartfelt gratitude to the 82 reviewers who contributed to the evaluation of articles in this special issue of our journal. Among our reviewers, 20 hold the title of professor, 39 are associate professors, and 23 have a doctorate. These distinguished academics, representing 57 different universities across Türkiye, have made significant contributions to the academic community. The invaluable efforts of each reviewer have ensured the continuity of our publication's quality and the advancement of its scientific standards. We express our deepest appreciation for their dedication and hard work, and we wish them continued success in their academic careers.

EDITORS

Prof. Dr. Mustafa GÖKÇE

Assoc. Prof. Dr. Tülay YÜREKLİ

Assoc. Prof. Dr. Tuba TOMBULOĞLU

Assoc. Prof. Dr. Eralp ERDOĞAN

Assoc. Prof. Dr. Özgür TÜRKER

GENEL TÜRK TARİHİ ARAŞTIRMALARI DERGİSİ
Prof. Dr. Eşref Buharalı Özel Sayısı
Kasım 2024

JOURNAL OF GENERAL TURKISH HISTORY RESEARCH
Special Issue Dedicated to Prof. Dr. Eşref Buharalı
November 2024

İÇİNDEKİLER
ARAŞTIRMA MAKALELERİ

CONTENTS
RESEARCH ARTICLES

SAADETTİN YAĞMUR GÖMEÇ

Türk Devlet Hayatında Töre-Yasa | *Law (Töre) in Turkish State Life*

ss. 1-10

MUZAFFER DEMİR

Gallıenus ve II. Claudıus'un Yönetimleri Esnasında İskitlerin Atina'yı Talanı Üzerine Değerlendirmeler | *Reconsiderations on the Sack of Athens by Scythians During the Rules of Gallienus and Claudius II*

ss. 11-30

CAN TANKUT ESMEN

Eski Türk Toplumunda Şaman'ın Yeri ve Vazifesi Üzerine | *On the Place and Function of the Shaman in the Old Turkish Society*

ss. 31-40

SELCAN KAYA

Nazarın Kökenleri ve Anadolu'daki Etkileri: Türk Kültüründe Göz Değmesi İnanışının Tarihsel Seyri | *The Origins of the Evil Eye and Its Effects in Anatolia: The Historical Trajectory of the Belief in Evil Eye in Turkish Culture*

ss. 41-62

AYKUT ÖZBAYRAKTAR

Hârezm'de İslamiyet'in Yayılışı | *Spread of Islam in Khwārazm*

ss. 63-72

EMRE ÖMÜR

Bir Orta Çağ Mahkemesi: Afşin'in Yargılanması | *A Medieval Court: The Trial of Afshin*

ss. 73-90

YUNUS EMRE TANSÜ – ÖMER ÇİFTÇİ

Tarihi Kaynaklar Işığında Sâmânî Ailesinin Menşei | *The Origin of the Samani Family in the Light of Historical Sources*

ss. 91-108

VURAL ÖNTÜRK

Gahadavala Hanedanı'nın Yükselme Devrinde Gaznelilerle Münasebetleri | *Relations With the Ghaznavids During the Rise of The Gahadavala Dynasty*

ss. 109-118

MUSTAFA KÖKSAL

Harezmşah Atsız'ın Oğuzlara Karşı İzlediği Siyaset | *The Policy Followed by Kharezmshah Atsız Against the Oghuzs*

ss. 119-128

MUHAMMED ALİ BUDAK

Bertrandon De La Broquière'in (Ve İbn Bibi'nin) Geç Orta Çağ Türkiye'sinde Konuşulan Dillere Dair Verdiği Bir Bilgi Üzerine | *On an Information Given by Bertrandon De La Broquière (And Ibn Bîbî) About the Languages Spoken in Late Medieval Turkey*

ss. 129-142

EROL KELEŞ

Taht Mücadelesinden Bağımsızlığa: Uzun Hasan ve Dicle Muharebesi | *From the Struggle for the Throne to Independence: Uzun Hasan and the Battle of the Tigres*

ss. 143-150

AHMET KORKMAZ

Celayırlı Emirü'l-Ümeralığından Emir Timur'un Tabiiyetine: Emir Adil Aka'nın Serencamı | *From the Chief Amir of the Jalayirids to Amīr Timur's Allegiance: The Aftermath of Amīr 'Ādil Āqā*

ss. 151-162

FATİH BOSTANCI

Timurlu Devleti'nde Eşya ve Gıda Fiyatları | *Prices of Goods and Food in the Timurid State*

ss. 163-178

MUSA DEMİR

Memlük Sultanı Baybars El-Bundukdâri Döneminde Berîd Teşkilatı | *Berîd Organisation under the Mamluk Sultan Baybars Al-Bundukdârī*

ss. 179-190

SEMRA ÇERKEZOĞLU

Antik Bir Türk Şehri: Herât ve Tarihi Dokusu | *An Ancient Turkish City: Herât and Its Historical Texture*

ss. 191-204

YUSUF ZİYA SÖYLEMEZ

Horasan'ın İncisi Herât'ta Timurlular Döneminde İlmi Faaliyetler Üzerine Bir Değerlendirme | *An Evaluation on Scholarly Activities in Herat the Pearl of Khorasan During the Tumurid Period*

ss. 205-218

SELİN SEHER ÖZMEN – SÜLEYMAN ÖZMEN

İstanbul'un Fethinde Kullanılan Osmanlı/Türk Savaş Toplarının Önemi ve Etkileri | *The Importance and Effects of Ottoman/Turkish Cannons Used in the Conquest of Istanbul*

ss. 219-242

MELİKE SARIKÇIOĞLU ÖKTEN – İBRAHİM YETİŞ

Osmanlı- İran Diplomasisinde Geçici Elçilerin Karşılanması | *Welcome of Temporary Ambassadors in Ottoman-Iranian Diplomacy*

ss. 243-260

ALİ KOZAN

XVI. Yüzyıl Osmanlı Tarih Yazımında Nizârî İsmâilîleri: Terceme-i Târîh-i Güzîde Örneği | *The Nizari Ismailis in XVIth Century Ottoman Historiography: the Case of Terceme-I Târîh-i Güzîde*

ss. 261-276

AHMET AYDIN

Gelibolulu Mustafa Âlî'nin Künhü'l-Ahbâr'ında Yer Alan Osmanlı Devlet Adamları | *Ottoman Statesmen in Gelibolu Mustafa Ali's Kunhu'l-Akhbar*

ss. 277-290

KAMİL YAVUZ

Çepni-Çungar Kazası ve Bozok Sancağı'nda Çepni-Çungar Aşiretleri (XVI-XIX. Yüzyıllar) | *District Of Çepnï-Çungar And Çepnï-Çungar Tribes in Bozok Sanjak (XVI-XIXth Centuries)*

ss. 291-300

DOĞAN YÖRÜK – AYŞE GÜNGÖREN

Kültürel Değişimi Şahıs İsimleri Üzerinden Okumak: Konya Şehri Kişi Adları (1518-1642)

Reading Cultural Change Through Names: Personal Names in Konya (1518-1642)

ss. 301-328

HAVVA YAZICI

Mühimme Defterlerine Göre 16. Yüzyılda Trabzon Sancağı'nda Asayiş Sorunu ve Alınan Tedbirler

Public Order Problem and Measures Taken in Trabzon Sancak in the 16th Century According to the Mühimme Registers

ss. 329-340

ÜMMET SOYDEMİR

XVIII. Yüzyılda Maraş'ın Sosyal Hayatında Ermeniler

Armanians in The Social Life of Maraş in the XVIIIth Century

ss. 341-352

CEM DÜZEN

Mısır'da Fransa'ya Karşı İlk Askeri Eylem: İskenderiye Harekâtı ve Köse Mustafa Paşa (1799)

First Military Action Against France in Egypt: The Alexandria Campaign and Köse Mustafa Pasha (1799)

ss. 353-366

MİKAİL DEVEBAKAN – MUSTAFA TANRIVERDİ

Kaçar Hanedanı Elçisi: Hacı Mirza Ebü'l-Hasan Han Şirazî (İlçi)'nin Londra Sefareti (1809-1810)

The Ambassador of the Qajar Dynasty: Haji Mirza Abu'l-Hasan Khan Shirazi (Ilçi)'s Embassadry in London (1809-1810)

ss. 367-378

İBRAHİM YEŞİLYURT

Anthony Jenkinson'un Gözünden Tatar Ülkelerindeki Rus İşgali

The Russian Occupation of The Tatar Countries: An Account by Anthony Jenkinson

ss. 379-392

SEZGİN ELBAY

Orta Asya Türk Toplumlarında Estetik ve Siyasi Pratikler: Sanat, İktidar ve Kimlik İnşası

Aesthetic and Political Practices in Central Asian Turk Societies: Art, Power and Identity Construction

ss. 393-408

AYŞEGÜL KUŞ

A Handbook for Travelers in Turkey'de Batılı Seyyahlar İçin Türkiye Tanıtımı ve Bazı Pratik Öneriler

A Handbook for Travelers in Turkey: An Introduction to T and Some Practical Tips for Western Travelers

ss. 409-428

MUHAMMED BİLAL ÇELİK – DUYGU ATASOY ŞAHİN

18. ve 19. Yüzyıllarda Türkistan Hanlıklarında Hanların Günlük Yaşamı | *Daily Life of Khans in the 18th and 19th Centuries in Turkestan Khanates*

ss. 429-444

GÜLCAN İNALCIK

Asya Müzesi ve İlk Müdürü Hristian Daniloviç Fren | *The Asian Museum and its First Director Hristian Danilovich Fren*

ss. 445-462

İLYAS AK

Osmanlı Devleti'nin Birinci Dünya Savaşı'na Girişindeki Kritik Dönemeç: İngiliz Basınına Göre Goeben ve Breslau'nun Osmanlı Donanmasına Katılması ve Rus Limanlarını Bombalaması (10 Ağustos 1914- 29 Ekim 1914) | *The Critical Turning Point in the Entry of the Ottoman State into the First World War: Goeben and Breslau's Joining the Ottoman Navy and Bombardment of Russian Ports According to the British Press (10 August 1914- 29 October 1914)*

ss. 463-496

BANU BERBER BABALIK

II. Dünya Savaşı Yıllarında Türkiye'de Suçlu (Suça Sürüklenen) Çocuklar Hakkında Bir Değerlendirme (1939 – 1945) | *An Evaluation of Delinquent Children in Turkey During the Years of World War II (1939-1945)*

ss. 497-514

TÜLAY GENCER

Son Posta Gazetesinde Peride Celal'in Kadın Röportajları: "Çalışan Kadınlar Arasında" | *Peride Celal's Women Interviews in Son Posta Newspaper: "Among Working Women"*

ss. 515-532

ÇEVİRİ MAKALELERİ | **TRANSLATION ARTICLES**

FİRUDİN A. CELİLOV- çev. AMİN NAMAZLI

Esik Yazısı | *The Inscription of Esik*

ss. 533-540

ABLET KAMALOV – çev. KAZIM CİHAT KALKAN

An Lushan-Shi Chaoyi İsyanı Sırasında Türkler ve Uygurlar (755-762) | *Turks and Uighurs During the Rebellion of An Lushan Shi Chaoyi (755-762)*

ss. 541-548

ROSEMARY STANFIELD-JOHNSON – çev. FARBOD MAZLUMİ

Safevi İran'ında Sünnilerin Mücadelesi: Şah I. Tahmasb Döneminde Sünni Karşıtı Faaliyetler | *The Struggle of The Sunnis in Safavid Iran: Anti-Sunni Activities During the Reign of Shah Tahmasb I*

ss. 549-556

KİTAP İNCELEMESİ | **BOOK REVIEW**

BURAK AVCU

Seyyahların İzinde Türkistan | *In the Footsteps of Travelers Turkestan*

ss. 557-560

YAZIM KURALLARI

ss. 561-564

JOURNAL OF GENERAL TURKISH HISTORY RESEARCH
GENEL TÜRK TARİHİ ARAŞTIRMALARI DERGİSİ
GTTAD

Prof. Dr. Eşref BUHARALI Özel Sayısı/ Special Issue Dedicated to Prof. Dr. Eşref Buharalı, Kasım/November 2024, ss. 463-496.

Geliş Tarihi–Received Date: 30.08.2024 Kabul Tarihi–Accepted Date: 20.11.2024

ARAŞTIRMA MAKALESİ – RESEARCH ARTICLE

OSMANLI DEVLETİ'NİN BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI'NA GİRİŞİNDEKİ KRİTİK DÖNEMEÇ: İNGİLİZ BASININA GÖRE GOEBEN VE BRESLAU'NUN OSMANLI DONANMASINA KATILMASI VE RUS LİMANLARINI BOMBALAMASI (10 AĞUSTOS 1914- 29 EKİM 1914)

https://doi.org/10.53718/gttad.1541063

İLYAS AK*

ÖZ

Birinci Dünya Savaşı öncesi Avrupa'da güç dengeleri hızla değişmekte ve Büyük Güçler arasındaki rekabet her alanda artmaktaydı. Bu rekabetin en somut örneklerinden biri 20. yüzyılın başında yaşanan Almanya ile İngiltere arasındaki donanma yarışıydı. Özellikle "dretnot" olarak bilinen savaş gemilerinin geliştirilmesi ve denizlerdeki üstünlüğün bu yeni tip gemilere dayanması, iki ülke arasındaki gerginliğin ana sebeplerinden biri hâline gelmişti.

Bu süreçte 1906 yılında İngiltere tarafından denize indirilen ve dönemin diğer tüm savaş gemilerini gölgede bırakan *HMS Dretnot,* iki ülke arasındaki donanma rekabetini daha da kızıştırdı. Dretnot gemileri zırhları, hızları ve silah sistemleriyle savaş stratejilerini yeniden şekillendirirken iki ülke arasındaki gerilim de bu modernleşme yarışının doğrudan bir sonucu olarak yükseldi. Artan gerilim Avrupa'da silahlanma yarışını hızlandırdı ve devletlerarası ittifakların şiddetlenmesine yol açtı. Bu gerginlik ve rekabet ortamı Temmuz 1914'te Birinci Dünya Savaşı'nın patlak vermesiyle sonuçlandı.

Savaşın ilk günlerinde Alman donanmasının Akdeniz birliğindeki iki savaş gemisi *Goeben* ve *Breslau,* 6 Ağustos 1914 günü Amiral Souchon komutasında tarafsız İtalya'nın Messina limanını terk ederek boğazdan çıktı. Bu iki kruvazör, Fransız ve İngiliz gemilerinin takibi altındaydı. Almanya; Fransa ve Rusya'dan sonra İngiltere ile de savaşa girince *Goeben* ve *Breslau* için Akdeniz adeta bir kapan haline gelmişti. Bu iki gemi hız ve atış gücü açısından üstün olsalar da düşman kuvvetlerinin sayıca fazlalığı nedeniyle Akdeniz'de zor duruma düşmüştü.

İngiliz Amiralliği gemilerin sadece iki seçeneği olduğunu düşünüyordu. İngilizlere göre gemiler ya Cebelitarık'a yönelerek Atlantik'e açılacaklar ya da Adriyatik'teki müttefik Avusturya-Macaristan limanlarına gideceklerdi. Tüm önlemler buna göre alınmıştı. Ancak *Goeben* ve *Breslau* beklenmedik bir rota izleyerek İngilizlerin düşünmediği üçüncü seçenek olan, 2200 km ötedeki Çanakkale'ye dümen kırdı.

Goeben ve *Breslau,* dört gün süren kovalamacada hız avantajlarını da kullanarak mesafeyi açtı ve iki dretnot, 10 Ağustos'ta Çanakkale Boğazı önüne geldi. Osmanlı Devleti 2 Ağustos 1914 günü Almanya ile gizli ittifak antlaşması imzalamıştı. Harbiye Nazırı Enver Paşa, Alman Büyükelçisi Wangenheim ve Alman Askerî Heyet Başkanı Liman von Sanders arasında yapılan gizli görüşmede, *Goeben* ve *Breslau*'nun Karadeniz'de Osmanlı donanmasına yardım etmesi amacıyla İstanbul'a gelmesi benimsendi. Bu sebepten Başkomutan Vekili Enver Paşa'nın emriyle kruvazörler, boğazdan geçip Nara önlerinde demirledi. Dört saat sonra İngiliz savaş gemileri boğazın önündeydi. İngilizlerin geçiş talepleri ise reddedildi.

İki kruvazörün Osmanlı limanlarına sığınmasından 29 Ekim'de Rus limanlarını bombalamasına kadar geçen süreç, Osmanlı Devleti'ni Birinci Dünya Savaşı'na sokan olaylar dizisinin başlamasında kilit bir rol oynadı. Bu süreç çalışmanın ana temasını oluşturdu. Makalemiz İngiliz basınında *Goeben* ve *Breslau* adlı Alman savaş gemilerinin, Osmanlı Devleti'nin Dünya Savaşı'na giriş sürecindeki rolünü, kapsamlı bir şekilde

* Dr. Öğr. Üyesi, Atatürk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Erzurum/TÜRKİYE, E-Posta: ilyas.ak@atauni.edu.tr, **ORCID ID:** 0000-0002-3772-7866.

Genel Türk Tarihi Araştırmaları Dergisi (GTTAD)
Creative Commons Alıntı-GayriTicari-Türetilemez 4.0 Uluslararası Lisansı ile lisanslanmıştır.

değerlendirmektedir. Çalışma, dönemin gazetelerinde yayımlanan haberler, yorumlar ve analizler üzerinden ilerleyerek, İngiliz basınının olayları nasıl yorumladığını ortaya koymayı amaçlamıştır.

Anahtar Kelimeler: *Goeben* ve *Breslau,* Birinci Dünya Savaşı, Almanya, İngiltere, Osmanlı Devleti.

THE CRITICAL TURNING POINT IN THE ENTRY OF THE OTTOMAN STATE INTO THE FIRST WORLD WAR: GOEBEN AND BRESLAU'S JOINING THE OTTOMAN NAVY AND BOMBARDMENT OF RUSSIAN PORTS ACCORDING TO THE BRITISH PRESS (10 AUGUST 1914- 29 OCTOBER 1914)

ABSTRACT

Before the First World War, the balance of power in Europe was changing rapidly and the competition between the Great Powers was increasing in every field. One of the most concrete examples of this rivalry was the naval race between Germany and Britain at the beginning of the 20th century. Especially the development of warships known as "dreadnoughts" and the fact that the superiority in the seas was based on these new types of ships had become one of the main reasons for the tension between the two countries.

In this process, the *HMS Dreadnought*, which was launched by Britain in 1906 and overshadowed all other warships of the period, further escalated the naval rivalry between the two countries. While the dreadnoughts reshaped war strategies with their armour, speed and weapon systems, tensions between the two countries increased as a direct result of this modernisation race. The growing tension accelerated the arms race in Europe and led to the intensification of inter-state alliances. This environment of tension and competition resulted in the outbreak of the First World War in July 1914.

In the early days of the war, the two battleships *Goeben* and *Breslau* of the German navy's Mediterranean unit left the neutral Italian port of Messina on August 6, 1914, under the command of Admiral Souchon. These two cruisers were under pursuit by French and British ships. When Germany entered the war with England after France and Russia, the Mediterranean became a trap for *Goeben* and *Breslau*. Although these two ships were superior in terms of speed and firepower, they were in a difficult situation in the Mediterranean due to the large number of enemy forces.

The British Admiralty believed that the ships had only two options. According to the British, they could either sail to Gibraltar or the Atlantic, or they could sail to the allied Austro-Hungarian ports on the Adriatic. All precautions were taken accordingly. However, *Goeben* and *Breslau* took an unexpected course and headed for Çanakkale, 2200 kilometres away, which was an option that the British had not considered.

Goeben and *Breslau*, using their speed advantage in the four-day chase, opened the distance and the two dreadnoughts arrived of the Dardanelles on August 10. The Ottoman Empire had signed a secret treaty of alliance with Germany on August 2, 1914. At a secret meeting between Enver Pasha, the Minister of War, Wangenheim, the German Ambassador, and Liman von Sanders, the head of the German military delegation, it was agreed that the *Goeben* and *Breslau* would come to Istanbul to assist the Ottoman navy in the Black Sea. For this reason, on the order of Deputy Commander-in-Chief Enver Pasha, the cruisers passed through the strait and anchored off Nara. Four hours later, British warships were in front of the strait. The British requests for passage were rejected.

The period from the sheltering of two cruisers in Ottoman ports to the bombardment of Russian ports on October 29 played a key role in the beginning of the series of events that led the Ottoman Empire into the First World War. This process constitutes the main topic of this study. Our article comprehensively analyses the role of the German warships *Goeben* and *Breslau* in the British press in the Ottoman Empire's entry into the First World War. The study aims to reveal how the British press interpreted the events through the news, comments and analyses published in the newspapers of the period.

Keywords: *Goeben* and *Breslau,* First World War, Germany, Great Britain, Ottoman Empire.

GİRİŞ

Avusturya'nın 28 Temmuz 1914 günü Sırbistan'a savaş ilan etmesinden sonra Avrupa'nın tüm başkentlerinde karar verme süreçlerine, askerî hesaplar damga vurdu. Çar, 30 Temmuz'da ordusuna seferberlik emri verdi. Seferberlik silah çekmek gibiydi; bunu ilk yapan stratejik avantaj kazanıyordu. Rusların seferberliği Almanya'nın aradığı bahaneyi vermişti. 1 Ağustos'ta Berlin de seferberlik emri verdi ve Almanya, Rusya'ya savaş ilan etti. 2 Ağustos'ta Almanya, Belçika'ya bu ülkeden serbest geçiş talep eden bir ültimatom iletti. Ültimatom reddedilince 3 Ağustos'ta Alman askerleri, sınırı geçti. Aynı gün Almanya, Fransa'ya savaş ilan etti.

İngiliz hükûmeti hiç gecikmeksizin, Belçika'nın tarafsızlığına saygı gösterilmesini talep eden bir ültimatom açıkladı. Ültimatom yanıtsız kalınca İngiltere, 4 Ağustos'ta Almanya'ya savaş açtı.[1] Daha sonra sırasıyla Avusturya 5 Ağustos'ta Rusya'ya, Sırbistan 6 Ağustos'ta Almanya'ya, Fransa 10 Ağustos'ta Avusturya'ya; İngiltere ise 12 Ağustos'ta Avusturya'ya savaş ilan etti.[2]

Ağustos ayında "Büyük Kara Kasırga", tüm Avrupa'yı sarmıştı. Savaş bir anda gelen yaz fırtınaları gibi çoğu insanı şaşırttı ama başlangıçta bundan kurtulmak için çok bir çaba gösterilmedi. Bazı Batılılar için beklemekten kurtulmak da bir rahatlamaydı. Kısa sürede bitmesi düşünülen uzun savaş, böylece başladı.[3]

İngiltere, Fransa ve Rusya; Almanya'nın etrafını sararak onu bir çember içine almak ve yalnız bırakmak amacındaydı. Bu gayeyle İtalya'yı ondan ayırmak ve Avusturya'yı da zayıflatmak istiyorlardı. Diğer devletleri de kendilerine bağlamak siyasetini takip ediyorlardı. Osmanlı Devleti ise 1913 senesinde, Balkan Harbi'nden mağlup çıktıktan sonra yaralarını sarmak ve yeniden kuvvetli bir Osmanlı vücuda getirmek için dâhilden yapılması lazım gelen şeylere ve özellikle de ordu ve donanmasının takviyesine çalışırken, bu hareketi ve dirilme hamlelerini, hemen hemen hiçbir yabancı devlet hoş görmedi. Rusya, uzun zamandır Osmanlı Devleti'ne düşmanca politikalar sergiliyordu; bir gün Osmanlı Devleti'nin mirasına konmak icap edince boğazları ele geçirmeyi daima göz önünde tutuyor ve boğazların tahkimine, ordunun takviyesine, demiryolları inşasına karşı çıkıyordu. Hatta General Liman von Sanders heyeti, 1913 sonunda İstanbul'a gelip o zamanki mukavele gereği birinci kolordu kumandanlığını deruhte edince, önce Ruslar itiraza başladı. Rusların bu itirazına Fransız ve İngiliz sefirleri de iştirak etti.[4]

Alman Askerî Misyonu İstanbul'a geldiği zaman, orada uzun zamandan beri başında Amiral Limpus'un olduğu bir İngiliz Bahriye Misyonu bulunuyordu. Alman Askerî Misyonu sadece orduyla ilişkili faaliyetlerde bulunurken, İngiliz Bahriye Misyonu'nu da yalnız donanmayla ilgili etkinliklerde faaliyet göstermekteydi. Ayrıca İstanbul'da, bütün Türk jandarma teşkilatının kendisine bağlı olduğu Fransız General Baumann vardı. Savaş başladığından beri Osmanlı Devleti, bu çarpışmada tarafsız kalacağını sürekli beyan etmekteydi.[5]

Osmanlı Devleti tarafsızlık tutumunu sürdürürken Yunanistan'a karşı Ege'de, deniz gücünü arttırmak için daha önceden yedi buçuk milyon paund karşılığında, İngilizlere sipariş verdiği *Sultan Osman* ve *Reşadiye*[6] dretnotlarına, 5 Ağustos 1914 günü İngiliz hükûmeti, savaşı bahane ederek el koyduğunu açıkladı.[7] Halkın ve Donanma-yı Osmani Muavenet-i Milliye Cemiyeti'nin katkılarıyla siparişi verilen ve İngiltere'de inşa edilmekte olan iki adet zırhlı savaş gemisinin teslim edilmemesi, Türk kamuoyu üzerinde çok derin bir etki yaptı. Büyük kitlelerin kararlı bir biçimde İngiltere karşıtı fikirler benimsemesine neden oldu.[8]

Birinci Dünya Savaşı öncesinde İtilaf Devletleriyle ittifak yapmak isteyen Bâbıâli, olumlu yanıt alamamıştı. Osmanlı Devleti'nin tecrit süreci devam ederken Avusturyalılar, Osmanlı Devleti'ni Üçlü İttifak'a almayı ilk kez Temmuz 1914 ortasında önerdi. Avusturyalılar, Osmanlılarla bir antlaşma yaparak Sırbistan'ı yalnız bırakmayı ve Bulgaristan'ı tarafsız kılmayı amaçladı. Almanlar ise bu fikri başlangıçta reddetti. Gerek İstanbul'daki Alman Büyükelçisi Baron Hans von Wangenheim gerekse de Alman askerî misyonunun başı General Liman von Sanders, Osmanlı Devleti'nin hem askerî hem de diplomatik açıdan bir müttefikten çok, yük olacağına inanıyordu. Wangenheim 18 Temmuz günü Berlin'e yazdığı bir raporunda: "Türkiye bugün bir müttefik olarak hiç şüphesiz hâlâ değersiz, dostlarına en ufak bir avantaj sağlayamadan, onlar için ancak bir yük olacaktır" değerlendirmesinde bulunmuştu.[9]

Alman Kayseri II. Wilhelm, Wangenheim ve Liman von Sanders gibi düşünmüyordu. Zaten önemli olan da Kayzer'in ne düşündüğüydü. Wilhelm İngiltere'ye karşı, onun doğudaki gücünü sonsuza kadar yok edecek bir cihat başlatmayı planlamaktaydı. Konsolos ve temsilcilerine, tüm İslam dünyasını İngilizlere karşı ayaklandırma

[1] Michael Howard, *Yüzüncü Yıldönümünde Birinci Dünya Savaşı,* Türkçesi: Sinem Gül, Dost Kitapevi, Ankara 2014, s. 47-49.
[2] Ian Westwell, *Resimli Harp Tarihi I. Dünya Savaşı,* çev. Oktay Etiman, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2014, s. 8.
[3] Margaret MacMillan, *Barışa Son Veren Savaş,* çev. Belkıs Çorakçı Dişbudak, Alfa Yayınları, İstanbul 2014, s. 915.
[4] Ali İhsan Sâbis, *Harp Hatıralarım Birinci Cihan Harbi,* C. I., Nehir Yayınları, İstanbul 1990, s. 24, 55.
[5] Liman von Sanders, *Türkiye'de Beş Yıl,* çev. Eşref Bengi Özbilen, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2020, s. 23.
[6] 20. yüzyılın başlarında yaşanan silahlanma yarışı, zırhlı gemilerin stratejik önemiyle öne çıkmıştır. Bu dönemin teknolojik üstünlüğünü simgeleyen donanmalar, mekanize savaş çağında zaferi belirleyen en kritik unsurlardan biri olarak kabul edilmiştir. Avrupalı devletler bu alanda yoğun bir rekabete girmişken Osmanlı Devleti bu yarışta geri kalmak istememiştir. 1911 yılında İtalya'ya 1912 yılında ise Yunanistan'a karşı alınan yenilgiler sonrası Osmanlı Devleti, en modern zırhlılardan en az birkaçına sahip olmayı hedeflemiştir. Bu bağlamda Osmanlı Donanma Cemiyeti'nin bağış kampanyasıyla İngiltere'ye *Sultan Osman* ve *Reşadiye* isimli iki dretnot sipariş edilmiştir. Anlaşmaya göre *Sultan Osman* Temmuz 1914'te Reşadiye ise 1915 yılı başlarında teslim edilecektir. Ancak Temmuz 1914'te Birinci Dünya Savaşı'nın başlamasıyla birlikte İngiliz hükûmeti, 2 Ağustos 1914 tarihinde bu iki zırhlıya el koyduğunu ve yapılan ödemeleri iade etmeyeceğini duyurmuştur. İngiltere henüz savaşa dâhil olmamışken gerçekleşen bu el koyma, Osmanlı hükûmeti tarafından yasadışı bir eylem olarak değerlendirilmiştir. Buna karşılık İngiliz hükûmeti, gemilere el koymanın bir ihtiyati tedbir olduğunu ve ülke sınırları içindeki gemileri alıkoyma hakkına sahip olduklarını savunmuştur. Bu gelişme Osmanlı basınında ve halk arasında İngiltere'ye karşı büyük tepkilere yol açmıştır (Mehmet Beşikçi, *Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı Seferberliği,* İletişim Yayınları, İstanbul 2023, s. 65-66).
[7] *Birinci Dünya Savaşı Ansiklopedisi,* C. I. Yener Yayınları, İstanbul 1976, s. 132.
[8] Ahmet Emin Yalman, *Birinci Dünya Savaşı'nda Türkiye,* çev. Birgen Keşoğlu, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2019, s. 83.
[9] Eugene Rogan, *Osmanlı'nın Çöküşü Ortadoğu'da Büyük Savaş 1914-1920,* çev. Özkan Akpınar, İletişim Yayınları, İstanbul 2018, s. 66.

emrini verdi. Wilhelm; Osmanlı, Kafkas, İran ve Afganistan halklarını, İngiltere'nin yayılmacı politik çıkarlarına karşı bir araya getirme emelindeydi. Bu birliktelik, en büyük ve hassas hedef olan Hindistan'da bir isyanın fitilini ateşleyebilirdi. Eğer Hindistan, İngiltere'nin elinden koparılacak olursa imparatorluğun geri kalanı kolayca çökebilirdi. Kayser, Almanya'nın doğuda yeni büyük bir imparatorluk kurmak için eline büyük bir fırsat geçirdiğine inanıyordu. Berlin tarafından tasarlanan ama İstanbul'dan eyleme sokulacak olan cihat için Osmanlı Devleti ile mutlaka ittifak yapılmalıydı.[10]

İtilaf Devletlerinden umduğunu bulamayan Bâbıâli, Alman elçisinin hükûmet nezdindeki girişimleri ve İstanbul'da bulunan Alman askerî heyetinin Enver Paşa ile görüşmeleri, ibrenin İttifak grubuna dönmesinde önemli rol oynadı. Netice itibarıyla bu durum başta Enver Paşa olmak üzere, Talât Bey ve Meclis-i Meb'ûsan Reisi Halil Bey'in ittifak lehinde düşüncelerinin şekillenmesinde bir etken oldu. Almanya'nın ittifak teklifini Said Halim Paşa, Enver Paşa, Halil ve Talât Bey kabul etti. Bu teklifin kabul edilmesinin bir sebebi de Rus korkusuydu. Bu antlaşma Çarlık Rusya'sı karşısında, Osmanlı Devleti'ne güvence vaat ediyordu. Almanya'nın o dönemde Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğünü bozacak veya devleti zayıflatacak bir politikası söz konusu değildi. Almanya'nın Osmanlı ülkesini bir müstemleke gibi eline geçirmesi de olanaksızdı. Çünkü buna ne coğrafî ne de teknik vasıtalar müsaitti. Osmanlı ülkesi bir pazar olarak görülmekteydi. Bâbıâli güçlü oldukça bu menfaatleri devam edecekti. Almanya, İtilaf Devletleri gibi Bâbıâli'nin tarafsız kalmasını istemiyor hatta tam tersine Osmanlı ordusundan aktif yardım bekliyordu. Osmanlı-Alman ittifakı için müzakereler, 26 Temmuz'da başlamıştı. 2 Ağustos 1914 günü Sadrazam'ın Yeniköy'deki yalısında Osmanlı-Alman gizli ittifakı, Said Halim Paşa ve Almanya Büyükelçisi Wangenheim tarafından imzalandı.[11]

Almanya ile gizli ittifak yapıldığı 2 Ağustos 1914 günü Harbiye Nazırı Enver Paşa, Rusya'nın Kafkasya seferberliğine dişe diş bir tepkiyle, genel seferberlik ilan etti ve ertesi gün Çanakkale Boğazı'nın güney ucu ile İstanbul Boğazı'nın kuzey ucunun derhâl kapatılıp mayınlanmasını emretti. Çanakkale ve İstanbul boğazlarında "dost gemiler" için küçük bir geçit açık bırakıldı. Sadrazam Said Halim Paşa 4 Ağustos'ta Rus Büyükelçisi Giers'i eğer Karadeniz'de Rus donanması herhangi bir kışkırtma girişiminde bulunursa, boğazların Rus gemilerine karşı tamamen kapatılacağı konusunda uyardı. Bu gelişmelere rağmen Bâbıâli, 2 Ağustos 1914'te Berlin'le gizli ittifak antlaşması imzalamasına karşın, Avrupa nazarında tarafsızlık konumunu hâlâ korumaktaydı.[12]

Harbiye Nazırı Enver Paşa'nın Osmanlı Devleti'ni içinde bulunduğu zor durumdan kurtarma çabaları ile Kayser II. Wilhelm'in İslam ve doğuya yönelik politikalarının belirli ölçüde örtüşmesi, Osmanlı-Alman ittifakının imzalanmasında önemli bir rol oynadı.[13] Ancak bu ittifak imzalanmış olmasına rağmen Enver Paşa, Rusya ile de bir anlaşma yapma girişiminde bulundu. Bu doğrultuda Enver Paşa, Rusya'nın İstanbul Büyükelçiliğinde askerî ateşe olarak görev yapan General Leontev ile bir araya geldi. Müzakere sonucunda yapılması planlanan ittifak, en ince ayrıntısına kadar değerlendirildi. Rusya'nın İstanbul Büyükelçisi Giers tarafından 5 Ağustos 1914 tarihinde Rusya Dışişleri Bakanı Sazanov'a gönderilen telgraf, General Leontev'in Enver Paşa'yı ziyaretine dair önemli bilgiler içermekteydi. Bu görüşmede Enver Paşa, Rusya'ya ilk defa ittifak teklifinde bulunarak Osmanlı seferberliğinin kesinlikle Rusya'ya karşı olmadığını ve Rusya'nın endişelerini gidermek amacıyla 9. ve 11. kolordulardan bazı birlikleri geri çekebileceğini bildirdi. Leontev ve Giers'in Rusya Dışişleri Bakanı'na sundukları raporlar, ittifak teklifinin ciddiyetini ortaya koymaktaydı. Bu raporlarda her iki diplomatta ittifak yanlısı önerilere yer verdi. Ancak Dışişleri Bakanı Sazanov'un değişmeyen ittifak karşıtı tutumu, Enver Paşa'yı ve Osmanlı Devleti'ni Almanya ile ittifaka zorunlu bırakmıştı.[14]

Osmanlı diplomasisinde önemli gelişmeler yaşanırken iki Alman savaş gemisi *Goeben*[15] ve *Breslau*[16], Akdeniz'de İngiliz ve Fransız zırhlıları karşısında zor durumdaydı. Harbiye Nazırı Enver Paşa 1 Ağustos 1914'te

[10] Peter Hopkirk, *İstanbul'un Doğusunda Bitmeyen Oyun,* çev. Mehmet Harmancı, Sabah Kitapları, İstanbul 1995, s. 11,13.
[11] Hasan Babacan, *Mehmed Talât Paşa 1874-1921 (Siyasi Hayatı ve İcraatı),* Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2005, s. 94-95.
[12] Sean Mcmeekin, *I. Dünya Savaşı'nda Rusya'nın Rolü,* çev. Nurettin Elhüseyni, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2013, s. 130.
[13] Mustafa Çolak, *Komitenin Kahramanı Enver Paşa,* Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2019, s. 51.
[14] Eray Bayramol, "Rus Diplomatik Belgelerinde Birinci Dünya Savaşı'nda Türk-Rus İttifakına Dair Görüşmeler", *Türk Dünyası Araştırmaları,* C. 129, S. 254, 2021, s. 50-67.
[15] "*SMS Goeben,* Moltke sınıfının ikinci ve son üyesiydi. 1909 Nisan'ında Hamburg'daki Blohm&Voss tersanesine ısmarlanmış, 1911 Mart'ında denize indirilmiş ve Mayıs 1912'de donanmaya teslim edilmiştir. Denemeler sırasında belirlenen hızını dikkat çekici şekilde 2,5 deniz mili kadar aşmış; 1 milde 28 mile ulaşmış; altı saatlik bir cebri seyirde ortalama 27,2 mil hız yapmıştı. İngiliz donanmasındaki benzerlerinin tersine, hayati önem taşıyan orta bölümünü çevreleyen 28 cm kalınlığındaki kuşağı ve her biri 30 cm kalınlığında beş taretiyle, neredeyse yeni bir savaş gemisi kadar zırh taşıyordu. Su kesiminin altında ve gövde içinde torpil ve mayınlara karşı koruma sağlayan ikinci bir zırhlı etek gemiyi birkaç kez kurtaracaktı. Bu zırhlar ve yüksek hıza erişmek için gerekli büyük türbinler nedeniyle teknenin 22.640 tonluk deplasmanına 5.000 ton daha eklemek gerekmişti. Zırh bakımından tüm İngiliz kruvazörlerinden kesinlikle üstün ve Kraliyet Donanması'nda kendi sınıfındaki gemilerin ilk kuşağına kıyasla çok daha hızlı olan *Goeben*'in silah gücü sadece kâğıt üzerinde zayıftı (başlangıçtaki İngiliz standardı 30'luk toplar karşısında 10 adet 28'lik top). Oysa Alman namluları çok daha nitelikliydi; daha yüksek çıkış hızı sağlıyordu, daha iyi cephane ve daha gelişmiş menzil bulucu (telemetre) kullanıyordu. Taretlerin 3 m daha geniş bir güverteye oturuyor olması, top platformunun çok daha sabit olmasını sağlıyordu. *Goeben*'in 10 topunun tamamının gerçekleştirdiği bir borda ateşi 6.600 libre,

Alman Büyükelçiliğinde, Alman Büyükelçisi Hans von Wangenheim ve Alman askerî heyeti şefi Otto Liman von Sanders ile gizli bir toplantı gerçekleştirdi. Bu toplantıda Enver Paşa, *Goeben* ve *Breslau*'nun Osmanlı donanmasına katılmasını talep etmiş ve bu talep Büyükelçi Wangenheim tarafından da desteklenmişti. Toplantıda Osmanlı Devleti ile Bulgaristan'ın Rusya'ya karşı Almanya'nın yanında savaşa girmesi hâlinde, taraflar arasındaki askerî iş birliğinin koşulları tartışıldı. Başarılı bir kampanya için denizlerde üstünlük sağlanmasının gerekli olduğu vurgulanmıştı. Bu bağlamda güçlü *Goeben* ile kardeşi *Breslau*'dan oluşan Alman Akdeniz Filosu'nun, Karadeniz'de Osmanlı donanmasını desteklemek amacıyla İstanbul'a gelmesinin ve böylece Türk-Bulgar ordularının Rusya'ya karşı harekâtlarına destek stratejik olarak uygun olacağı kararlaştırıldı.[17]

Birkaç gün sonra Berlin'deki Osmanlı Askerî Ateşesi Cemil Bey, Alman Dışişleri Bakanlığı'ndan "fevkalade mahrem" bir bilgi aldı: Kayser II. Wilhelm, *Goeben*'i İstanbul'a göndermeyi ve ardından Osmanlı donanmasıyla birlikte Karadeniz'e çıkarmayı planladığını 3 Ağustos'ta Enver Paşa'ya iletti. Wangenheim gibi Liman von Sanders de Enver Paşa'nın bu talebini desteklemiş ve 2 Ağustos'ta Berlin'e gönderdiği raporda şunları ifade etmişti: "Çok edilgen durumda olan Osmanlı filosunun harekete geçirilmesi ve Rus Karadeniz filosunun etkisiz hâle getirilmesi için *Goeben*'in Osmanlı topraklarına gelmesi oldukça önemlidir. Karadeniz'de serbestlik karadaki bütün harekâtlar açısından çok büyük önem taşıyor." Alman Deniz Kuvvetleri Komutanlığı, *Goeben*'in kaptanı Amiral Wilhelm Souchon'a yeni ittifakla ilgili telsizle bilgi vererek kendisine derhâl İstanbul'a hareket etmesi talimatını iletti. Böylece Liman von Sanders'in isteği yerine getirilmiş oldu. Bu doğrultuda Akdeniz'de sıkışmış olan *Goeben* ve *Breslau* rotalarını İstanbul'a çevirdi ve 10 Ağustos 1914'te Boğazlar'a giriş yaptı.[18]

Bu önemli olaydan sonra bazı Osmanlı yetkililerin, Bulgaristan'ın da Almanya yanında saf tutacağına ve artık Karadeniz'e de hâkim olunacağı düşüncesiyle, savaşa bir an önce girilerek zaten "çabuk biteceği" düşünülen savaştan pay alma isteği arttı.[19] Ayrıca bu durum gemilerin boğazlardan geçmesine izin veren Bâbıâli'nin hem tarafsızlık söylemlerine gölge düşürdü hem de İtilaf Devletleri bu durumu, Almanya'nın yanında olmakla yorumladı. Her ne kadar gemilerin isimleri alım satım işlemleriyle Türkçeleştirilmiş olsa da amiral, kaptan, görevli ve erlerinin başlarına fes giydirilerek gemi içinde bırakılması ve bu olaydan kısa bir süre önce de Bâbıâli'nin, savaşan milletlerin seferberliğinden kat kat geniş ve Osmanlı mali gücünün üstünde bir seferberlik ilanı (17 ile 45 yaş arasındaki tüm askerlik çağındaki erkekleri silahaltına alıyordu) yeniden bir savaşa sürüklenileceğine dair şüphe bırakmıyordu. "İngilizler kendi malımız olan gemilerimize el koyuyor, Almanlar bize veresiye gemiler veriyor" yolundaki propagandaların yanı sıra, her gün beşer onar Alman subay, teknisyen ve eri de İstanbul'a akın ediyordu. İttifak Devletleriyle doğrudan sınır noktası bulunmadığından, bu

---

buna karşılık ilk İngiliz kruvazörlerinin 8 adet 30'luk topununki 6.800 libreydi. Etkili menzilleri 17.000 m olan Alman topları 30'luk İngiliz toplarından hiç de aşağı görünmüyordu. Geminin uzunluğu 185, genişliği 30, su çekimiyse 8,5 metreydi. Bütün bu özellikler, savaş patladığında *Goeben*'in Akdeniz'deki en ürkütücü savaş gemisi olmasına yol açmıştır. Oysa geminin zaafları da vardı ve bunların içinde en önemlisi, niteliksiz metalden imal edilmiş kazan borularının çok yüksek miktarda su sızdırmasıydı. Kuzey Denizi ve Kuzey Atlas Okyanusu'nda, ülke sularına yakın bölgelerde faaliyet gösterecek tüm büyük Alman savaş gemileri gibi *Goeben*'in de menzili oldukça kısıtlıydı. Normal kömür yükü altında, en yüksek hızıyla (teoride) 19 saatin biraz üzerinde seyir gerçekleştirip 520 deniz mili yol yapıyor; ambarları doluyken (normal yükün üç katı, yani 3000 ton) 19 millik en uygun seyir hızında 3500, 12 millik ekonomik hızda ise 4250 deniz mili yol kat ediyordu. Akdeniz'in boydan boya uzunluğu yaklaşık 2200 deniz miliydi. Kısa mesafe harekatları için tasarlandığından, uzun seferler 1.100 kişilik mürettebat için büyük rahatsızlık demekti (Alman denizciler kıyıdaki barakalarda yatardı; denizde uzun zaman kalmaya alışık değillerdi). Havalandırma ve aydınlatma yetersiz, yemekhaneler ilkel ve aşırı kalabalıktı; savaştan hemen önce ikinci bir hava soğutma ünitesi için yapılmış başvuru tasarruf nedeniyle geri çevrilmişti. Ancak konfora pek öncelik tanınmaması, tersanenin, fazladan su geçirmez bölmeleri olan oldukça dayanıklı bir gövde yapmasına imkân tanımıştı" (Dan Van Der Vat, *Dünyayı Değiştiren Gemi,* çev. Ali Cevat Akkoyunlu, Alfa Yayınları, İstanbul 2013, s. 17-18); *Goeben* kruvazörünün Osmanlı Devleti tarafından satın alındığı ilan edildikten sonra 16 Ağustos 1914 itibarıyla gemiye *Yavuz Sultan Selim* adı verilmiştir. Geminin yeni adını Enver Paşa seçmişti. Nitekim Yavuz Sultan Selim onun en çok takdir ettiği sultandı (Özer Öner, *Yavuz ve Midilli Osmanlı'nın Son Savaşı,* Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2012, s. 143). Biz metin boyunca gemiden kısaca *Yavuz* olarak zikredeceğiz.

[16] "*SMS Breslau* hafifçe arkaya yatık dört uzun ve narin bacasıyla bütün son dönem Alman hafif kruvazörlerinin zarafetine sahipti. Mayıs 191 l'de Stettin (bugün Polonya'da Szeczin) kentinde denize indirilen Breslau, yakın sularda destroyer filotilla lideri olarak veya savaş filosuyla birlikte keşif görevlerinde kullanılmak üzere tasarlanmıştı. 140 m uzunluğa karşı genişliği sadece 13,5 metreydi, azami hızı 28 mil olsa da bu sürati kısa süreliğine aşması bekleniyordu. 373 mürettebatı, 10,5'luk 10 adet topu ve 4.550 ton deplasmanı vardı. Zırhı oldukça hafifti ve 15'lik toplarla donanmış aynı dönemde üretilmiş İngiliz hafif kruvazörleri karşısında oldukça zayıf olmakla birlikte hız bakımından üstündü. *Breslau* da mürettebatına pek az konfor sağlıyor; geliştirilmiş omurgasına rağmen fırtınalı denizlerde aşın yalpalıyor, yüksek hızda ayrı ayrı her bir parçası titreşiyordu. Menzili *Goeben*'inkinden biraz uzun olsa da kömür tüketiminin çok daha düşük olması doğaldı. Vaktiyle *Breslau* olan bugünkü Polonya şehri Wroclaw'dan aldığı adını, üç üyesi daha bulunan bir gemi sınıfına vermişti. Savaş kruvazörü ise adını 1870- 1871 Fransa-Prusya Savaşı'nın yetenekli kolordu komutam General August von Goeben' e borçluydu" (Dan Van Der Vat, *age,* s. 48-49); *Breslau* kruvazörü Osmanlı Devleti tarafından satın alındığının ilan edilmesinin ardından 16 Ağustos 1914 tarihinde *Midilli* adını almıştır. Bu ismin seçilmesinde Yunanlılara kaybedilen Midilli Adası'nın bu gemi aracılığıyla geri alınabileceği yönündeki özlem etkili olmuştur (Öner, *age,* 144).

[17] David Fromkin, *Barışa Son Veren Barış Modern Ortadoğu Nasıl Yaratıldı?,* çev. Mehmet Harmancı, Epsilon Yayınevi, İstanbul 2023, s. 59.

[18] Mustafa Aksakal, *Harb-i Umumi Eşiğinde Osmanlı Devleti Son Savaşına Nasıl Girdi,* İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2010, s. 118, 125, 130.

[19] Yusuf Hikmet Bayur, *Türk İnkılâbı Tarihi Cilt: III, 1914-1918 Genel Savaşı, Kısım: 1, Savaşın Başından 1914-1915 Kışına Kadar,* Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1991, s. 200.

derece geniş bir seferberliğin ancak komşu devletlere karşı yapılabileceği düşünülmekteydi. Bu durumda düşmanların, İtilâf Devletleri olduğu açıkça anlaşılıyordu.[20] Diğer taraftan *Goeben* ve *Breslau*'nun gelmesiyle İngiltere'nin Osmanlı Devleti'ndeki deniz misyonu anlamsız hâle geldiği gibi subayların hepsi de karaya çıkmıştı.[21]

Osmanlı Devleti, Almanya ile yapılan ittifakın ardından komşu devletlerle ittifak teşebbüslerinde bulundu. Bu çerçevede Talât Bey, Halil Bey ile 15 Ağustos günü otomobil ile Sofya'ya gitti. Sofya'da Bulgarlarla herhangi bir saldırı karşısında birlikte savunmaya geçilmesini temin maksadıyla bir antlaşma imzalandı. Daha sonra Bükreş'e geçildi. Bulgaristan'la bir ittifak antlaşması imzalanmış fakat Romanya ile böyle bir antlaşma mümkün olmamıştı. Romenler ısrarla, bu savaşta ve bloklaşma konusunda tarafsız kalacaklarını belirtmelerine rağmen eğer savaşa girilirse Bulgarlara saldırmayacaklarına dair güvence vermiyordu. Talât Bey; Bulgar, Romen ve Yunanlılarla yapılan görüşmeler hakkında hükûmete bilgi vermek üzere 31 Ağustos 1914'te, Halil Bey'i geride bırakıp, Bükreş'ten ayrılarak İstanbul'a döndü. Halil Bey de 13 Eylül'de döndü.[22]

Goeben ve *Breslau* zırhlıları olayından sonra Bâbıâli için eylül başında ortalık sakinleşmiş gibi görünüyordu. Ancak bu sakinlik Bâbıâli'nin yabancı sefaretlere gönderdiği ve 10 Eylül'de basında yayımlanan bir genelge ile bozuldu. Bu genelge, 1 Ekim itibarıyla tüm kapitülasyonların kaldırılacağını duyurmaktaydı.[23] Başta İttifak ve İtilaf Devletlerinin tüm büyükelçileri buna itiraz etse de Osmanlı Devleti kararından geri adım atmayarak savaşın oluşturduğu kaostan faydalanıp kapitülasyonları kaldırdı.[24]

29-30 Ekim 1914 tarihlerinde Osmanlı donanmasına ait *Yavuz, Gayret-i Vataniye* ve *Numune-i Hamiyet* adlı savaş gemileri, Rusya'nın Odessa limanını; *Yavuz, Samsun* ve *Taşöz* gemileri Sivastopol limanını ve kenti savunan tabyaları bombaladı. Diğer taraftan *Midilli*'nin Novorossiysk limanındaki gemileri, petrol ve tahıl depolarını bombalaması ve kentte büyük yangına sebep olması, Bâbıâli'nin ısrarla tarafsız olduğunu iddia etmesi söylemlerini boşa çıkardı.[25]

Bâbıâli'nin bu olaydaki özrünü kabul etmeyen Rusya, 2 Kasım 1914 günü Osmanlı Devleti'ne resmen savaş ilan etti. Zaten Osmanlı hükûmeti savaşa girme hususunda Rusya'dan geri kalmıyordu. Sultan V. Mehmed Reşad, 10 Kasım 1914 günü Rusya, İngiltere ve Fransa'nın yanı sıra Belçika, Karadağ ve Sırbistan'a savaş ilan etti. Dört gün sonra Şeyhülislam Ürgüplü Hayri Efendi, çatışmayı İtilaf Devletlerine karşı bir cihat olarak kutsamak üzere Fatih Camii'nde Sultan'a, Peygamberin kılıcını sundu. Artık Osmanlı Devleti Avrupa'dan Kafkasya'ya, Karadeniz'den Basra Körfezi'ne kadar uzanan geniş coğrafyasıyla resmen savaştaydı.[26]

1. İngiliz Basınında *Goeben* ve *Breslau'*nun Osmanlı Devleti'nin Son Savaş Yolculuğunu Başlatması: Bombardıman Öncesi

"Aziz Mikail'in emriyle beyaz kartal, hilali Avrupa'dan kovacak ve Konstantinopolis'e yerleşecektir."[27]

Osmanlı Devleti'nin 19. yüzyılda Rusya ile yaptığı savaşlar, halkın ruhunda derin nefret ve intikam duygularını yerleştirmiştir. Birinci Dünya Savaşı'nın başlaması, bu duyguların ifadesi için bir fırsat olarak görülmüştür. Nitekim Almanya ile birlikte, Ruslara karşı savaşa girme konusunda kamuoyunda bir istek oluşmuştur. Almanların ilk zafer haberleri İstanbul'a ulaştığında, Bâbıâli'nin bu durumdan neden yararlanmadığına dair şikayetler yükselmiştir. Hatta halkın bir kısmı, valilikler ve taşradaki İttihat ve Terakkî Cemiyeti şubelerine resmî ve şahsi müracaatlarda bulunarak savaşma isteklerini iletmiştir. Halktan bazı kişiler, savaş başlamadan önce "Balkan Harbi'ni nasıl olsa kaybettik. Ama yakında yine harp olacak, bu defa yedi düvele karşı savaşacağız ve taş üstünde taş bırakmayacağız" şeklinde ifadeler kullanmıştır. Almanlar ise yaptıkları propagandalarla bu eğilimden faydalanmıştır. Bâbıâli ve halk, Rusya'nın savaşta bir fırsat bulursa Osmanlı topraklarına saldıracağından çekinmiştir. Bunun için Almanlar mutlaka kazanmalıydı. Buna bir de İngilizlerin tersanelerinde yapılan Osmanlı zırhlılarını gasp etmesi ve Almanların bunun yerine iki savaş

[20] Ahmet İzzet Paşa, *İstiklâl Harbi'nin Gerçekleri Feryadım,* C. I, Timaş Yayınları, İstanbul 2017, s. 202.
[21] İlyas Ak, *Osmanlı Devleti'nde Kapitülasyonların Kaldırılması Meselesi,* Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Tokat 2023, s. 185.
[22] Babacan, *age,* s. 96-97.
[23] Sir Andrew Ryan, *Sonuncu Dragoman,* çev. Dilek Berilgen Cenkçiler, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2015, s. 85.
[24] Bu konu hakkında bk. İlyas Ak, *Osmanlı Devleti'nde Kapitülasyonların Kaldırılması Meselesi,* Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Tokat 2023; Mehmet Emin Elmacı, *İttihat-Terakki ve Kapitülasyonlar,* Homer Kitabevi, İstanbul 2005.
[25] Kemal Arı, *Birinci Dünya Savaşı Kronolojisi,* Genelkurmay Basımevi, Ankara 1997, s. 64-65.
[26] Sean Mcmeekin, *Osmanlı'da Son Fasıl Savaş, Devrim ve Ortadoğu'nun Şekillenişi 1908-1923,* çev. Nurettin Elhüseyni, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2019, s. 145-146.
[27] *The Midlothian Journal,* 9 October/ Ekim 1914.

gemisinin İstanbul'a sokmaları eklenirse, savaşın ilk başlarında Almanlara karşı gösterilen güven ve sevginin sebebi anlaşılabilirdi. Bu sevgi Osmanlı kamuoyuna da yansımıştır.[28]

Osmanlı Devleti daha savaşa girmeden önce Almanların galibiyetleri Osmanlı kamuoyunda "zafer" sürmanşetleriyle duyurulmuş ve Alman ordusu övülmüştür. *Tasvîr-i Efkâr* gazetesi "Büyük Frederik Zamanında Olduğu Gibi I" başlıklı bir tefrikaya başlamıştır. "18. yüzyılda Büyük Frederik; Rusya, Fransa ve İngiltere gibi üç büyük devlet üzerine karadan ve denizden yalın kılıç yürümekte olan Almanya İmparatoru haşmetli Wilhelm Hazretlerinin büyük atasıdır" sözleriyle bu tefrikada, Almanya'ya övgüler düzülmüştür.[29] *İkdam* gazetesi "Millî Bayramımız" başlığıyla kapitülasyonların kaldırılmasını duyurduğu sayısında "Almanlar İlerliyor", "İngiliz Atâlet-i Bahriyesine Karşı Hayret", "İngilizlerin Zayiatı", "Avusturya'nın Muzafferiyatı-Rus Yalanları" başlıklarıyla basında, İttifak Devletlerinin orduları övülürken, İtilaf Devletlerinin zayiatları ve başarısızlıklarına dikkat çekilmiştir. Tüm bu haberlerin kaynakları çoğunlukla, Berlin ve Viyana'dan alınmıştır.[30]

Osmanlı kamuoyunda Alman yanlılığı ön plandayken Akdeniz'de, Almanya'nın filosuna karşı İngiltere ve Fransa üstün konumdadır. İngiliz donanması üç kruvazör, dört zırhlı kruvazör, dört hafif kruvazör ve 14 destroyer ile güçlü bir varlık gösterirken; Amiral Boue de Lampeyrere komutasındaki Fransız Donanması ise 16 savaş gemisi, altı kruvazör ve 24 destroyerden oluşmaktadır. Akdeniz'deki Alman filosu Birinci Dünya Savaşı'nın ilk aylarında Adria'da bulunmuştur. Ancak Almanya'nın 1 Ağustos'ta ve Fransa'nın 3 Ağustos'ta savaşa katılmasıyla bu filonun stratejik önemi daha da artmıştır. Alman filosunun burada üstlendiği ilk görev, Fransa'nın işgali altındaki Cezayir sahillerindeki Bône ve Philippeville'de bulunan 19. Fransız Kolordusu'na saldırmak, yük tesislerini ve araçlarını tahrip etmektir. Bu görevi yerine getirmek isteyen Amiral Souchon, 3 Ağustos 1914 sabahında Sicilya'nın kuzeyindeki Messina Limanı'ndan gizlice ayrılarak ertesi gün Cezayir'e ulaşmayı planlamıştır. Aynı saatlerde İngiliz savaş gemilerine, Alman filosunun Cebelitarık Boğazı'ndan geçerek Akdeniz'i terk etmesini engelleme emri verilmiştir. 4 Ağustos öğleden sonra ise Almanların Cezayir üzerinden yapılan Fransız sevkiyatlarına saldırması durumunda *Goeben*'e ateş açılması talimatı verilmiştir. İngiliz donanması bu emirle Alman gemilerinin Akdeniz'den çıkışını engellemeyi ve onları bölgede tutmayı amaçlamıştır. Cezayir'e yönelik askerî görevini yerine getirmeyi hazırlanan Souchon görevden iki saat önce, "Hemen İstanbul'a hareket edin" emrini almıştır. Bu bilginin Alman Akdeniz Donanması'nda görev yapan subay Lorey tarafından da doğrulandığı, 4 Ağustos saat 2:35'te gönderilen bir telsiz mesajında belirtilmiştir. Mesajda: "3 Ağustos'ta Türkiye ile ittifak imzalandı. *Goeben* ve *Breslau* derhâl İstanbul'a gitsin" ifadesi yer almıştır. Anlaşıldığı üzere *Goeben* ve *Breslau*'nun İstanbul'a yönlendirilmesi, Türk-Alman Askerî İttifak Anlaşması'nın imzalanmasıyla doğrudan ilişkiliydi ve alınan emir bu antlaşmanın hemen ardından uygulanmıştır.[31]

Almanya'nın Akdeniz filosunda bulunan bu iki savaş gemisi, İtilaf Devletleri donanmasının takibi altında 10 Ağustos 1914 tarihinde, Çanakkale Boğazı'ndan[32] içeri girmiştir.[33] 12 Ağustos 1914 tarihinde İngiliz kamuoyundaki çeşitli gazeteler *Goeben* ve *Breslau*'nun, Akdeniz'deki İtilaf Devletlerinin gemilerinden kaçışı hakkındaki son akıbetine dair haberleri yayımlamaya başlamıştır. *Manchester Courier* gazetesi, *Goeben*'in gizeminin sona erdiğini ve geminin Çanakkale Boğazı'na sığındığını, burada parçalanarak ticari çıkarların güvence altına alınacağını bildirmiştir. Resmî bir basın açıklamasına göre gemilerin, uluslararası hukuka uygun olarak işlem göreceği ve sökülüp hapsedilmelerinin, ticaretin güvenliğini sağlayacağı belirtilmiştir. Yunan gemisi *Romanos* ise Pire Limanı başkanına *Goeben*'i, Çanakkale Boğazı'ndan çıkarken gördüğünü raporlamıştır. İki Alman savaş gemisinin Türk sularında bulunması karşısında İngiliz kamuoyu, tarihi antlaşmalara özellikle de 1841'de beş büyük güç arasında imzalanan ve Bâbıâli'nin açık rızası olmadan hiçbir yabancı savaş gemisinin, Çanakkale Boğazı'ndan geçemeyeceğine dair antlaşmaya atıf yaparak, bu durumun Rusya'nın Akdeniz'de üstünlük kurmasını engellemek amacıyla yapıldığı üzerine yoğunlaşmıştır.[34]

Dublin Evening Herald gazetesi *Goeben* ve *Breslau*'nun, Akdeniz'de serbest olduğu sürece, ticaret yollarının güvenli olmadığını gündeme taşımıştır. Ancak her iki Alman kruvazörünün Çanakkale Boğazı'na sığındığı ve şimdilik hesap dışı bırakılabileceğini öne sürmüştür. Bâbıâli'nin bu gemilere karşı nasıl bir tavır

[28] Kazım Karabekir, *Birinci Cihan Harbine Nasıl Girdik?,* C. 2, Emre Yayınları, İstanbul 1994, s. 79, 165.
[29] *Tasvîr-i Efkâr,* "Büyük Frederik Zamanında Olduğu Gibi I", No. 1195, 28 Ağustos 1330 (10 Eylül 1914), s. 3.
[30] *İkdam,* No. 6306, 28 Ağustos 1330 (10 Eylül 1914), s. 6.
[31] Necmettin Alkan, "Alman Kaynaklarına Göre Osmanlı Devleti'nin Birinci Dünya Savaşı'na Girmesi", *1914'ten 2014'e 100'üncü Yılında Birinci Dünya Savaşı'nı Anlamak,* İstanbul 20-21 Kasım 2014, s. 162-163.
[32] Sadrazam Said Halim Paşa Meclis-i Mebûsân soruşturmasında, gemilerin Çanakkale Boğazı'ndan geçişi hakkında daha önceden bir görüşme olmadığını ve bu durumdan kendisinin katiyen haberi olmadığını belirtmiştir (Erol Şadi Erdinç, *Osmanlı İttihad ve Terakki Cemiyeti Yargılamaları birinci bünya savaşı'nda ittihad ve terakki hükümetlerinin sorumluluğuna dair Meclis-i Mebûsan Soruşturması*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2018, s. 19, 51).
[33] *Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA),* Dâhiliye Nezareti Şifre Evrakı (DH. ŞFR), Dosya No: 436, Gömlek No: 45, Tarih: R. 28 Temmuz 1330 (10 Ağustos 1914); *BOA,* DH. ŞFR, 436/44, Tarih: R. 28 Temmuz 1330 (10 Ağustos 1914).
[34] *The Manchester Courier,* 12 August/Ağustos 1914.

takınacağı konusu ise merak uyandırmıştır. Ayrıca Kayser'in, Osmanlı Devleti'nin dostluğunu kazanmaya çalıştığının unutulmaması gerektiğini okuyucularına hatırlatmıştır.[35]

Belfast Evening Telegraph gazetesi, iki kruvazörün detaylı özelliklerine yer vermiştir. Her iki gemi de daha önce Cezayir kıyısındaki bazı kasabaları bombaladıktan sonra İngiliz ve Fransız donanması tarafından takip edilmiş ve iki Alman gemisi Messina'ya sığınmıştır. Haberde uluslararası hukuk kuralları nedeniyle 24 saat içinde Messina'dan ayrılmak zorunda kalan gemilerin, daha sonra Çanakkale Boğazı'na doğru ilerlediklerinin rapor edilmesine yer verilmiştir.[36] Son olarak *The Leeds Mercury* gazetesi, Osmanlı Devleti'nin tarafsız bir ülke olduğu ve *Goeben*'in 24 saatten fazla kalması durumunda, silahsızlandırılması gerektiğini vurgulamıştır. Bu durumun, geminin savaşın aktif bir unsuru olma rolünden çıkarak utanç verici bir sona işaret edebileceğinin altı çizilmiştir.[37]

İmroz'un batısına dört dretnotunu gönderen İngiltere, Çanakkale Boğazı'nda bulunan *Goeben* ve *Breslau*'nun Türk sularından çıkarılmadığı takdirde boğazları topa tutacağını bildirmiştir.[38] Bâbıâli İtilaf Devletlerinin tehdit, protesto ve şikâyetlerini dikkate alarak tarafsızlık politikasını sürdürerek zaman kazanmak adına, *Goeben* ve *Breslau* adlı savaş gemilerinin geçici olarak silahsızlandırılması konusunda Almanya'ya bir talepte bulunmayı kararlaştırmıştır. Ancak Almanya'nın İstanbul Büyükelçisi Wangenheim, bu talebin kabul edilmeyeceğini net bir şekilde belirtmiştir. Bu sırada Osmanlı yönetiminde yapılan görüşmelerde, Meclis-i Meb'ûsan Reisi Halil Bey, *Goeben* ve *Breslau*'nun satın alınması önerisini sunmuştur. Bu hamleyle, tarafsızlığını ilan etmiş olan Osmanlı Devleti üzerindeki baskıların hafifletilmesi amaçlanmıştır. Halil Bey bu öneriyi Büyükelçi Wangenheim'e iletmiş ve Alman Elçisi durumu Berlin'e bildirmiştir. Akabinde Almanya bu gemilerin Osmanlı'ya satıldığını ilan etme yetkisini tanıyarak onay vermiştir. Ancak bu satışın geçerli olabilmesi için Alman Akdeniz Tümeni Komutanı Amiral Souchon'un, Osmanlı askerî hizmetinde görevlendirilmesi gerektiği ifade edilmiştir. Osmanlı yönetimi Karadeniz'de Rusya'ya karşı sağlanan askerî üstünlüğü göz önünde bulundurarak bu öneriyi kabul etmiştir. Yapılan antlaşmaya göre Alman personelin görevlerine devam etmesi ve Amiral Souchon'un Türk donanmasının komutasını üstlenmesi koşuluyla,[39] *Goeben* ve *Breslau*'nun Osmanlı Devleti'ne 80 milyon mark bedelle satılması konusunda anlaşılmıştır.[40]

Bu antlaşma neticesinde kamuoyuna *Goeben* ve *Breslau*'nun Osmanlı Devleti tarafından satın alındığını ve *Goeben*'e *Yavuz Sultan Selim*, *Breslau*'ya da *Midilli* adının verildiği açıklanmıştır. Bu konu, uluslararası arenada dikkat çeken yorumlara yol açmıştır. *Petit Parisien* bu gelişmenin Osmanlı Devleti ile İngiltere, Fransa ve Rusya arasında görüşmelere yol açmasının muhtemel olduğunu aktarmıştır. Gazete, bu durumun bölgede diplomatik hareketliliği artıracağını öngörmüştür. *L'écho Paris* ise daha sert bir yorumda bulunarak İtilaf Devletlerinin çıkarlarına ve uluslararası hukuka aykırı olan bu duruma, kendi çıkarları açısından İtilaf Devletlerinin müsamaha göstermeyeceğini yazmıştır. Makale, Doğu Akdeniz'deki güç dengesinin Yunanistan, Karadeniz'deki dengenin ise Rusya aleyhine bozulacağına dikkat çekmiştir.

Reuters Haber Ajansı, Osmanlı büyükelçiliğinden aldığı bilgiye dayanarak Bâbıâli'nin iki Alman kruvazörünü satın aldığına dair hiçbir bilgi bulunmadığını belirtmiştir. Ayrıca Osmanlı Devleti'nin Londra Büyükelçisi, "Bâbıâli'nin kesin tarafsızlık politikası izleme niyetinde olduğunu" İngiliz Dışişleri Bakanlığına resmî olarak taahhüt etmiştir.[41] Türk büyükelçiliği Osmanlı hükûmetinin, askerî faaliyetlerine ilişkin çeşitli söylentilere karşın kısmi seferberliğin sadece sınırların korunması ve tarafsızlığın sağlanması amacıyla yapıldığını dile getirmiştir. Ayrıca beyanatta, Rusya sınırında herhangi bir maceraya girişilmeme konusunda kesin kararlı olunduğunun altı çizilmiştir.[42]

14 Ağustos 1914 günlü *The Pall Mall Gazette, Sheffield Daily Telegraph, Evening Herald (Dublin), Evening Echo, Western Mail, Kerry News, The Evening Mail, Bradford Daily Telegraph, Guernsey Evening Press and Star, The Devon and Exeter Gazette* ve *The Yorkshire Evening Post* gazetelerinde çıkan makalelerde, *Yavuz* ve *Midilli*'nin Osmanlı Devleti'ne sığınması ve gemilerin satın alınmasının uluslararası hukuk çerçevesinde geçerliliğinin olup olmadığı sorunsalı geniş bir şekilde ele alınmıştır.

---

[35] *Dublin Evening Herald,* 12 August/Ağustos 1914.
[36] *Belfast Evening Telegraph,* 12 August/Ağustos 1914.
[37] *The Leeds Mercury,* 12 August/Ağustos 1914.
[38] *BOA,* Dâhiliye Nezareti Emniyet-i Umumiye Beşinci Şube (DH. EUM. 5. Şb), 1/12, Tarih: H. 20 Ramazan 1332 (12 Ağustos 1914).
[39] Amiral Souchon 23 Eylül 1914'te resmî olarak Osmanlı filosunun komutanlığına getirilmiştir (Ryan K. Noppen, *Osmanlı Deniz Harekâtı 1911-18,* çev. Emir Yener, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2016, s. 31.
[40] Salih Kış, "Birinci Dünya Savaşı'nın Seyrini Değiştiren Goeben ve Breslau Gerçeği", *Çanakkale Araştırmaları Türk Yıllığı,* S. 22, 2017, s. 71-72.
[41] Meclis-i Mebûsân soruşturmasında Cavid Bey'e göre "İtilaf Devletleri, kendi siyasi menfaatlerinin icabı olarak savaşın yayılmasını engellemek ve harbin Balkanlara sirayet ettirmemek istemiştir. İşte bundan dolayıdır ki Osmanlı Devleti'nin her hareketine karşı Hazreti Eyüp sabrı denilecek bir surette sabır ve tahammül göstermiştir (Erdinç, *age,* s. 240).
[42] *Hartlepool Northern Daily Mail,* 13 August/Ağustos 1914; *Western Mail,* 14 August/Ağustos 1914.

The Pall Mall Gazette, *Yavuz* ve *Midilli* gemilerinin subay ve mürettebatının derhâl geri gönderilmesi talebiyle, Osmanlı hükûmetine diplomatik girişimlerde bulunulduğu bilgisine ulaşmıştır. Diplomatik bir kaynak, Çanakkale Boğazı'ndan kendisine ulaşan telgrafa dayanarak Türk gemileri tarafından karşılanan Alman kruvazörlerine Çanakkale Boğazı'na kadar eşlik edildiği bilgisine ulaşmıştır. Diplomatik çevrelerde, Alman kruvazörlerinin fiilen satın alındığına dair resmî bir teyit olmamasına rağmen böyle bir anlaşmanın muhtemel olduğuna dair güçlü bir his olduğu dile getirilmiştir. Osmanlı Devleti'nin Karadeniz'de *Yavuz*'dan yararlanmak istemesi durumunda, Rusya için oluşacak tehlikenin çok önemli olduğu bildirilmiştir. Çünkü *Yavuz*'un hız ve top donanımı açısından, Rusya'nın Karadeniz filosundaki herhangi bir gemiden çok daha üstün olduğu ve kendisini tehlikeye atmadan Rus gemilerini kolayca yok edebileceği aktarılmıştır. Bu durumda Karadeniz'deki Rus filosunun takviye edilmiş Osmanlı filosuna saldırmaya cesaret edip edemeyeceği tartışma konusu olmuştur. Ayrıca Bâbıâli'nin bu gemilerle İstanbul'a yapılacak bir Rus saldırısını önlemeyi amaçladığı ileri sürülmüştür. Fransız ve İngiliz gemileri Çanakkale Boğazı'nı geçmeyi ancak karaya asker çıkararak zorlayabilirdi.[43] Bununla birlikte Türklerin, *Yavuz*'un karmaşık mekanizmasını yönetebilecek sayıda yetenekli topçu ve deneyimli denizciye sahip olup olmadığı dönemin basınında tartışma konusu yapılmıştır. Ayrıca İngiliz Amiralliği tarafından el konulan iki Osmanlı dretnotunu devralmak üzere İngiltere'de bulunan Türk subay ve mürettebatın görevlerini yapabilecek ehliyette olduğundan dahi şüphe edilmiştir. Diğer taraftan Çanakkale Boğazı'ndan alınan haberlere göre, Bâbıâli'nin açıklamasının aksine, *Yavuz* ve *Midilli* mürettebatının henüz karaya çıkarılmadığı saptanmıştır.[44]

The Times'a göre, gemilerin silahsızlandırılmasını önlemek ya da geciktirmek için sahte bir satış gerçekleştirilmiştir. *The Times* gemilerin mevcut durumda kaldığı sürece, Alman mürettebatın uygun bir zamanda gemilere yeniden binerek denize açılacağı tahmininde bulunmuştur. Diğer taraftan eğer para el değiştirmezse, bu girişim sadece gemilerin kömür alması, mürettebatını dinlendirmesi ve diğer hazırlıklar için zaman kazanmaya yönelik olarak görülmüştür. Ayrıca haberde İstanbul'dan gelen bir telgrafa göre *Yavuz* ve *Midilli*'nin, 80 milyon mark karşılığında Osmanlı Devleti tarafından satın alınmasına da yer verilmiştir. Bu durum karşısında Bakanlar Kurulu tam katılımla toplanmıştır. Konsey'den önce Sir John French, Earl Kitchener ile görüşmüş ve ardından Amiralliği ziyaret ederek Churchill ile yaklaşık yarım saat görüşmüştür.[45]

İngiliz basınında 12-14 Ağustos arasında gemilerin satın alınıp alınmadığı veya nerede olduğu konusunda farklı haberler yayımlanmıştır. Nitekim *Sheffield Daily Telegraph, Yavuz* ve *Midilli*'nin nerede olduğunun tam olarak bilinmediği gibi gemilerin Osmanlı Devleti'ne satıldığını ancak henüz ödeme yapılmadığını rapor etmiştir.[46] *Evening Herald (Dublin)* ise bu gemilerin 18.000.000 mark karşılığında Osmanlı Devleti tarafından satın alındığını ve gemilerin Çanakkale'de olduğunu belirtmiştir.[47] Osmanlı Devleti'nin bu iki Alman gemisini satın almasının gerekçesi ise İngiltere'nin kendisi için inşa ettiği iki savaş gemisine el koyması nedeniyle uğradığı kaybı telafi etme arzusu olarak görülmüştür.[48]

Kamuoyuna göre *Yavuz* ve *Midilli*'nin Osmanlı hükûmeti tarafından satın alınması ve bu tür bir satış işlemi herhangi bir sözleşme olmasa dahi ciddi şüphelere yol açmış ve hileli bir devir teslimin izlerini taşımakla itham edilmiştir. Londra Deklarasyonu'nda belirtildiği üzere, özel gemilerin tarafsız devletlere devri, düşmanlıkların başlamasından sonra yapılması hâlinde, "bir düşman gemisinin maruz kaldığı sonuçlardan kaçınmak amacıyla" yapılmadığı kanıtlanmadıkça geçersizdir. Eğer bu satış işlemi bir sefer sırasında gerçekleştirilmişse bu durum mutlak bir geçersizlik karinesi yaratmaktadır. Bu kural sıradan bir ticaret gemisi yerine, bir savaş gemisi söz konusu olduğunda daha da geçerlidir. Böyle bir transfer, İngiltere ve Fransa tarafından yakalanmayı veya tutuklanmayı önlemek için yapılan açık bir hile olarak görülmüştür.[49]

15 Ağustos gününden itibaren İngiliz basınında *Goeben*'e *Yavuz Sultan Selim* ve *Breslau*'ya da *Midilli* adının verildiği haberi, kamuoyunda yer bulmaya başlamıştır. Diğer taraftan aynı günlerde Bâbıâli, Rus Büyükelçisine, Alman subay ve mürettebatın derhâl karaya çıkarılacağını, yerlerinin Türk denizciler tarafından doldurulacağını[50] ve gemilerin Bâbıâli adına Tuğamiral Limpus'ın emrine verilerek, kruvazörlerin Rusya'ya karşı kullanılma niyetinin olmadığı konusunda güvence vermiştir.[51] Reuters, *Yavuz* ve *Midilli* gemileriyle ilgili

[43] *The Scotsman,* 3 September/Eylül 1914.
[44] *The Pall Mall Gazette,* 14 August/Ağustos 1914; *Kerry News,* 14 August/Ağustos 1914; *Bradford Daily Telegraph,* 14 August/Ağustos 1914.
[45] *The Yorkshire Evening Post,* 14 August/Ağustos 1914.
[46] *Sheffield Daily Telegraph,* 14 August/Ağustos 1914.
[47] Evening Herald (Dublin), 14 August/Ağustos 1914.
[48] *The Devon and Exeter Gazette,* 14 August/Ağustos 1914.
[49] *The Evening Mail,* 14 August/Ağustos 1914.
[50] Meclis-i Mebûsân soruşturmasında Cavid Bey, Bâbıâli'nin defaâtle gemide bulunan Alman mürettebatın Türk mürettebatla yer değiştireceğine dair vaat vermesine rağmen bu durumun gerçekleştirilmediğini beyan etmiştir (Erdinç, *age,* s. 240).
[51] Dönemin Adliye Nazırı İbrahim Bey Meclis-i Mebûsân soruşturmasında *Goeben* ve *Breslau*'nun, Çanakkale Boğazı'nı geçtiği vakit gemilerin silahsızlandırılması ve mürettebatının karaya çıkarılmasının teklif edildiğini bildirmiştir. Ancak bu teklifi Almanlar kabul etmediği gibi "İstanbul'u yakarız" tehdidinde bulunmuştur. Bunun üzerine gemiler satın alındığı için mürettebatın yarı yarıya bulunması uygun

olarak Bâbıâli'ye, Alman subay ve mürettebatının derhâl geri gönderilmesi talebiyle başvuruda bulunulduğunu bildirmiştir.[52]

Gazetelerde artık "Türkiye ve Savaş" ile "Enver Paşa'nın Alman Yanlılığı"na ilişkin başlıkları atılmaya başlanmıştır. *Morning Post* gazetesinin Paris muhabirinin gönderdiği telgrafta: İstanbul'dan resmî olarak bildirildiğine göre *Yavuz* ve *Midilli,* Marmara Denizi ve İstanbul Boğazı'nda seyretmiş ve ticaret gemilerini ele geçirmiştir. Bu gemilerden biri de Messageries Maritimes'a ait *Saghalien* adlı Fransız posta vapurudur. İstanbul'da bir çılgınlık dalgasının hüküm sürdüğü dile getirilmiştir. Habere göre İttihat ve Terakkî Partisi, hükûmete hâkimdir ve Bâbıâli'ye Enver Paşa'nın liderliğinde Alman yanlısı bir politika dayatılmıştır. Ancak böyle bir tutuma karşı güçlü bir muhalefet olduğu için iç çatışmaların yaşanması beklenmiştir. Hatta İstanbul'un ikinci bir Navarin Savaşı'na sahne olabileceği bile düşünülmüştür.[53]

Yavuz ve *Midilli*'nin Akdeniz ya da Ege'ye rota kırması Yunanistan'da korku, İtalya'da ise tedirginlik oluşturmuştur. İtalya'nın Akdeniz'de çıkarları olduğu için İtalyan basını bu duruma kayıtsız kalmamıştır.[54] Nitekim Roma'dan alınan bilgilere göre gemilerin satın alınma işlemi, İtilaf Devletleri nazarında çok olumsuz bir izlenim bırakmıştır. Henüz tarafsız olan İtalya, bu gemilerin gelecekteki kullanımına ilişkin açıklama talep etmeyi gündemine almıştır. Ayrıca İtalya Osmanlı Devleti'ni, Akdeniz'deki dengenin tehdit edilmesine izin vermeyeceği konusunda bilgilendirmeyi planlamıştır. Basına göre Roma, olası karışıklıkları önlemeye kararlı olacaktır.[55] Diğer taraftan Almanya'nın *Goeben* ve *Breslau* kruvazörlerini Bâbıâli'ye satması, Yunanistan'da ciddi endişelere yol açmıştır. Bu satış işlemi Osmanlı hükûmetinin, Yunan unsurlarına karşı daha sert bir tutum takınmasını ve Ege Adaları konusundaki süregelen çözümsüzlüğün uzlaşmaz bir hâl alması endişesini artırmıştır. Yarı resmî olarak ifade edilen bu korkular, Osmanlı Devleti'nin satın aldığı savaş gemilerinden birine *Midilli* adını vermesiyle daha da haklı görülmüştür. Nitekim Midilli Adası, Balkan Savaşları sırasında Yunanistan'ın Osmanlıdan aldığı adalar arasında yer almaktadır. Reuters'in bildirdiğine göre bu gelişmeler, Yunanistan'da büyük bir dikkatle izlenmiş ve Osmanlı Devleti'nin atacağı adımlar yakından takip edilmeye başlanmıştır.[56]

Atina'dan gelen mesajlara göre iki kruvazör, savaş kaçakçılığı yapıp yapmadıklarını tespit etmek amacıyla karasuları dışındaki tarafsız gemilerde arama çalışmaları yapmıştır. Bu tarafsız devletlerin karasularında yapılırsa, tarafsızlığın ihlali anlamına geldiği haberde vurgulanmıştır. Nitekim tarafsız bir limana varıldığında uluslararası hukuka göre yabancı bir geminin belirli durumlar dışında sadece 24 saat kalma hakkı vardır. Bu süreyi aşmak için enterne edilmeyi kabul etmeleri gerekmektedir. Ayrıca barış zamanında getirilmesi gereken malzemelerin tedariki için gemilerin donanımlarını yenileyemezler veya belirsiz miktarda kömür stoklayamazlar. Ancak uluslararası hukuka göre kesin kömür miktarının belirlenmesi zordur ve bu tür tedarikler aylarca süremeyeceği görüşü belirtilmiştir.[57]

Atina'dan alınan başka bir telgrafta Osmanlı Devleti'nin Alman savaş gemilerini satın alması hem Rusya'yı hem de Yunanistan'ı ilgilendiren bir mesele olarak görülmüştür. Petersburg ve Paris'teki Osmanlı büyükelçilerinin ılımlı açıklamalarına rağmen Bâbıâli'nin tutumu, bölgedeki tansiyonu artırmıştır. Ayrıca Osmanlı Devleti'nin milliyet ayrımı gözetmeksizin tüm vapurların yüklerine el koyduğu da ifade edilmiştir. Bu durum, deniz ticaretinde tarafsızlık ilkesine aykırı olarak algılanmış ve uluslararası tepkilere neden olmuştur.[58] Ayrıca telgrafa göre Osmanlı ordusunun seferberlik hazırlıkları ve Almanya'nın tavsiyeleri doğrultusunda attığı adımlar, bölgede önemli endişelere sebep olmuştur. Basına göre Osmanlı Devleti'nin Bulgaristan, Sırbistan ve Yunanistan'a kaybettiği toprakları geri alma arzusu, ülkenin askerî planlarının merkezinde yer almıştır. Ancak bu hedefin gerçek olup olmadığı konusunda güçlü şüpheler oluşmuştur. Diğer taraftan kamuoyunda Yunanistan ile Bulgaristan'ın birleşerek Osmanlı Devleti'ne karşı güçlü bir cephe oluşturması ihtimali üzerinde durulmuştur.[59] Bulgaristan'ın Osmanlı Devleti ile hareket etme olasılığı da göz ardı edilmemiştir.

Haberin devamında Osmanlı Devleti'nin Mısır'a saldırmasının Alman planının bir parçası olduğunu ve bu saldırının, Balkan Devletlerine yönelik bir harekâttan daha cazip olduğu öne sürülmüştür. Balkan Devletleri ekonomik olarak zayıfken Mısır ve Süveyş Kanalı stratejik ve mali bir değere sahiptir. Osmanlı Devleti, Mısır'ı ele geçirerek hem büyük bir mali kazanç sağlayacaktır hem de Süveyş Kanalı'nın kontrolü Alman çıkarlarına hizmet edecektir. Bundan dolayı Süveyş Kanalı ve Mısır'a yönelik kararlı bir Türk saldırısına karşı hazırlıklı

görülmüştür. Çünkü Almanlar gemilerin bazı gizli kısımlarının olduğunu belirterek bunları gösteremeyeceklerini ancak kendilerinin idare edeceklerini belirtmiştir (Erdinç, *age,* s. 86).

[52] *The Manchester Courier,* 15 August/Ağustos 1914.
[53] *The Daily Express,* 15 August/Ağustos 1914; *The Birmingham Daily Post,* 15 August/Ağustos 1914.
[54] *BOA,* HR. SYS, 2402/3 Leff: 5, Tarih: 22 Ağustos 1914.
[55] *The Yorkshire Evening Post,* 14 August/Ağustos 1914.
[56] *Evening Echo,* 14 August/Ağustos 1914.
[57] *The Evening Mail,* 14 August/Ağustos 1914.
[58] *The Yorkshire Evening News,* 16 August/Ağustos 1914.
[59] *Sheffield Independent,* 16 August/Ağustos 1914.

olunması telkin edilmiştir. Süveyş Kanalı'nı koruyan gemiler etkisiz hâle getirilebileceği gibi Hindistan'dan Mısır'a askerî takviyelerin de gönderilebileceği tahmin edilmiştir. Aynı zamanda Osmanlı Devleti'nin Mısır'a yönelik bir saldırı gerçekleştirmesi durumunda, ciddi sonuçlarla karşı karşıya kalacağı açıkça belirtilmiştir.[60]

İngiliz basının Mısır'la ilgili duyduğu tedirginlikte haksız olmadığı söylenebilir zira Avrupa'da savaşın başlamasından birkaç gün sonra Osmanlı Devleti ile Almanya arasında bir ittifak antlaşması imzalanmış ve bu antlaşmanın akabinde Mısır'ın doğu sınırında bir hareketlenme gözlemlenmiştir. 1914 yılı ağustos ayı içinde Süveyş Kanalı'na yönelik olası bir saldırı hazırlığına işaret eden faaliyetler raporlara yansımış ve bu olasılık, Fransa'nın Şam Konsolosluğu tarafından bölgedeki İngiliz kuvvetlerine bildirilmiştir. Bölgeye komşu olan İtalyanlar da bu askerî hareketliliği endişeyle takip etmiştir. Beyrut ve Şam'daki İtalyan konsoloslarının kendi hükümetlerine sundukları raporlarda, oldukça aktif olan Türk ve Arap birliklerinin Mısır'a karşı planlanan bir operasyonu hedeflediği ifade edilmiştir. İngiliz Savaş Bakanı Kitchener, bu durumu dikkate alarak raporu İngiliz Dışişleri Bakanlığı'na iletmiştir. Ayrıca Süveyş Kanalı'na yakın bölgelerde konuşlanmış İngiliz kuvvetleri de bu askerî hareketliliği doğrulamıştır.[61]

Bu dönemde İngiliz basını sık sık "Türk-Yunan Gerginliği" başlıkları da atmaya başlamıştır. Atina'dan bildirilenlere göre, Paris ve St. Petersburg'daki Osmanlı büyükelçileri, *Goeben* ve *Breslau*'nun satın alınmasının İtilaf Devletlerine karşı değil, Yunanistan'a karşı olduğunu belirten resmî açıklamalar yapmıştır. Bu beyanatlar Atina'da şaşkınlıkla karşılanmıştır. Basında açıklamanın basit ya da çok zekice olup olmadığı tartışılmış ve bunun yalnızca İtilaf Devletlerinin dikkatini başka yöne çekmeyi amaçladığı düşünülmüştür. Atina'daki kamuoyu kruvazörlerin satın alınmasının hem Rusya hem de Yunanistan için endişe verici bir gelişme olduğuna inanmıştır. Ayrıca Osmanlı Devleti'nin, milliyetine bakılmaksızın tüm gemilerin yüklerine el koyduğu ve bu nedenle İstanbul'a doğru yola çıkması gereken birçok geminin geri döndüğü resmî olarak açıklanmıştır. Yunan gemilerinin Türk limanlarına yaklaşmaktan dikkatle kaçındığı bildirilmiştir.[62]

Basına göre başında Enver Paşa'nın bulunduğu grubun, Balkan Güçlerinin yeniden kendi aralarında çekişecekleri yönündeki beklentisi yanıltıcıdır. Romanya ve Bulgaristan muhtemelen Yunanistan'ın yanında yer alacak ve bu üç güç, bir kez girdabın içine çekildiklerinde hem Osmanlı Devleti'ni hem de kalıtsal düşmanları Avusturya'yı yenmek için ellerinden gelen her şeyi yapacaktır. Avusturya bu süreçte kuzey sınırlarında, kendisine saldıran ve durmaksızın Viyana'ya doğru ilerleyen Rus kuvvetlerine karşı pek de iç açıcı olmayan bir mücadele vermiştir.

Yavuz ve *Midilli* kruvazörlerindeki Alman subaylar, aralarında bir İngiliz gemisinin de bulunduğu birkaç gemiye çıkarak onlara hareket etmeme emri vermiştir. Ayrıca içinde 600 yedek asker bulunan Fransız gemisi *Saghalien*'in telsiz tesisatının bir kısmını da tahrip etmiştir. Türk subaylarının Alman kruvazörlerini ziyaret ettiği ve Almanlarla dostane ilişkiler kurduğu gözlemlenmiştir. *Yavuz*'un doğuya doğru ilerlediği gazetelerde yer almıştır. Ancak gemi daha sonra Marmara Denizi'nde Alman bayrağıyla görülmüştür. *Midilli* de aynı şekilde Çanakkale Boğazı'nda Alman bayrağı ile seyretmiştir. Güvenilir bilgilere göre Bâbıâli, Almanların keyfi uygulamaları nedeniyle müttefik devletlerden özür dilemiş ancak Alman bayrağı taşıyan kruvazörlerle ilgili herhangi bir açıklama yapmamıştır. Türkler, Çanakkale Boğazı'nda keyfi davranmakla suçlanmıştır. Nitekim haberlere göre *Corcovado* ve *General* adlı iki Alman vapuru İstanbul'a hiçbir sorun olmadan ulaşmasına rağmen İtilaf Devletleri ile İtalyan gemileri ise hiçbir açıklama yapılmadan günlerce alıkonulmuştur. Ayrıca Paris'teki Osmanlı Büyükelçisi Rıfat Paşa, *Goeben* ve *Breslau*'nun Türkiye tarafından satın alınmasını, ülkesinin deniz kuvvetlerinin Yunanistan'ın deniz kuvvetleriyle denge sağlamak amacıyla yapıldığını açıklamıştır. Büyükelçi, Alman kruvazörlerinin Osmanlı Devleti'nin elinde kalacağını ve Bâbıâli'nin, el konulan savaş gemileri için İngiltere'ye ödenmesi gereken meblağlarla bu gemileri satın aldığını ve elinde tutmaya kararlı olduğunu belirtmiştir.[63] *L'écho de Paris* gazetesi ise Bâbıâli'nin iki gemideki tüm subay ve mürettebatın kruvazörlerden indirileceği, gemilerin silahsızlandırılması ve Türk mürettebatın İngiliz eğitmenler yönetiminde gemiye bindirilmesi talebine boyun eğeceği görüşünü dile getirmiştir. Ayrıca İngiliz kamuoyuna göre İstanbul'da sıkı bir askerî sansür uygulanmakla beraber Türk gazeteleri, İngiltere'ye karşı sert makaleler yayımlamıştır. Basındaki bazı iddialara göre ise İzmir'deki Türkler, İngiliz tüccarının mallarına el koymuştur.[64]

---

[60] *Sheffield Independent,* 16 August/Ağustos 1914.
[61] Ü. Gülsüm Polat, *Osmanlı Devleti ve İngiltere Ekseninde I. Dünya Savaşı Yıllarında Mısır,* Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2015, s. 32-33.
[62] Ağustos ayının son günlerinde dâhi Osmanlı Devleti'nin savaş ilan etmeye yakın olduğu ve Türk saldırısının Üçlü İtilaf grubundaki güçlere değil, Yunanistan'a yönelik olacağı yönündeki haberler basında yer bulmaya devam etmiştir. Ancak bu durumun etkisi aynı olacaktır çünkü "Osmanlı hükûmetinin politikasının büyük ölçüde Almanya'nın etkisi altında olduğu bilinmektedir." Bâbıâli'nin Yunanistan'a karşı savaş ilan etmesi, büyük olasılıkla Almanya'nın hasmı olan güçlere karşı bir ilan olarak kabul edilecektir. Sonuç olarak Osmanlı Devleti, yalnızca Akdeniz'de yoğunlaşmış olan Müttefik filolarının saldırısına maruz kalmayacak, aynı zamanda Balkan düşmanlığının da hedefi olacaktır (*Sheffield Daily Telegraph,* 17 August/Ağustos 1914).
[63] *Sheffield Daily Telegraph,* 17 August/Ağustos 1914.
[64] *Sheffield Independent,* 17 August/Ağustos 1914.

15 Ağustos günlü *L'écho de Paris* gazetesi, Enver Paşa'nın diktatör rolünü üstlendiğini ve İstanbul'da bir karışıklığın hüküm sürdüğünü ileri sürmüştür. Gazete, düzenli bir hükûmet ile müzakere etmenin mümkün olduğunu ancak yetkisi olmayan bakanlar ve sorumluluğu bulunmayan "diktatörlere" sabretmenin anlamsız olduğunu iddia etmiştir. Haber "Türkiye'nin kesinlikle Almanya'nın hizmetine girdiği" görüşündedir. Provokasyonları tahammül edilemez düzeye erişen Alman generalleri ile eğitim misyonunun da *Yavuz* ve *Midilli*'nin yanı sıra İstanbul'dan uzaklaştırılması gerektiği aktarılmıştır.[65]

The Daily Express gazetesinin haberine göre Almanya, boğaza mayın döşemesi için Alman subay göndermiştir.[66] Fransız hükûmeti de Alman subaylarının peyderpey İstanbul'a gelmesinden oldukça rahatsızdır.[67] Aynı günlü başka bir gazeteye göre Bâbıâli, Çanakkale Boğazı'nda demirli iki Fransız vapuruna, *Yavuz* gemisinin mürettebatı tarafından yapılan muameleden dolayı Fransız büyükelçisine üzüntülerini aktarmıştır.[68]

İngiliz kamuoyuna göre Almanya, Osmanlı Devleti'nin savaşa kendi yanında katılmasını istemektedir. Çünkü Osmanlı Devleti'nin Sırbistan'a arkadan saldırarak Avusturya'nın güney sınırlarındaki baskıyı hafifletmesi, Avusturya birliklerinin Fransızlara ve Ruslara karşı güçlendirilmesi hedeflenmiştir. Ayrıca Osmanlı Devleti'nin Kafkasya'da Rusya'ya saldırarak birçok Rus birliğini buraya çekmesi, Berlin tarafından hesaplanmıştır. Almanya, Osmanlı Devleti'ni savaşa dâhil ederek Balkanlar ve Kafkasya'da, Rusya'ya karşı stratejik bir avantaj sağlamayı amaçlamıştır. Bu girişim, savaşın kapsamını genişletme ve müttefiklerini güçlendirme potansiyeli taşımıştır. Habere göre Bâbıâli'nin müdahalesi, Balkanları yeniden ateşe verecek ve savaşın kapsamını büyük ölçüde genişletecektir. Almanya'nın diğer diplomatik ve askerî stratejileri de gazetelerde yer bulmuştur. Almanya'nın Romanya ve Bulgaristan'ı etkileme çabaları sürmekle beraber, İtalya'nın desteğini sağlamak için yoğun çaba da harcadığı gözlemlenmiştir. Ayrıca Amerika Birleşik Devletleri'nde, Alman yanlısı bir basın kampanyası yürütüldüğü tespit edilmiştir. Alman ve Avusturyalı temsilciler, Polonya'da Rusya'ya karşı bir isyanı kışkırtmaya çalışmıştır. Almanya'nın diğer ajanları Finlandiya, Cezayir ve Fas'ta da faaliyet göstermiştir. Britanya basınına göre Almanya'nın kampanya stratejisi, salt askerî ayrıntılardan çok daha fazlasını kapsamaktadır.[69]

20 Ağustos'a gelindiğinde İngiliz basını, *Goeben* ve *Breslau*'nun Bâbıâli tarafından satın alınması olayının henüz çözüme kavuşmadığı üzerinde yoğunlaşmıştır. İstanbul'dan resmî olarak gelen bilgilere göre gemilerin Türk limanına sığınma eylemi, zekice hazırlanmış bir komplo olarak değerlendirilmiştir. Yazıda Bâbıâli'nin, Berlin'den gelen emirlere uyup uymayacağı ya da katı tarafsızlığını koruyup korumayacağı konusunda kesin bir açıklama yapması için derhâl harekete geçmesi gerektiği vurgulanmıştır.[70] Bu durum uluslararası ilişkilerde önemli bir belirsizlik yaratmış ve kamuoyunda Osmanlı Devleti'nin nasıl bir politika izleyeceği konusunda net bir duruş sergilemesi beklenmiştir.[71]

Bu dönemde İngilizlerin Osmanlı politikaları, Osmanlı basınında tepkiyle karşılanmıştır. Nitekim *Tasvir-i Efkâr* gazetesi İngiltere'ye yönelik sert eleştirilerde bulunmuştur. Gazetenin "Bin Lanet" başlıklı başyazısında, *Sultan Osman* zırhlısına el konulması, İngilizlerin Müslüman dünyasına karşı düşmanlığının bir kanıtı ve eşi benzeri görülmemiş aşağılık bir hareket olarak tanımlanmıştır. [72]

Osmanlı ordusunun yeni askerî hareketliliği ve Almanların İstanbul'a gönderildiği haberi, İngilizlerin güvenilir kaynaklarınca doğrulanmıştır. Basına göre Almanların gönderilmesiyle ilgili haberler oldukça kesin niteliktedir. Ağustos'un 24'ünde, 150 Alman subay ve astsubayı taşıyan bir tren Filibe'den geçmiştir. Bunlardan 45'i deniz subayıydı. Ertesi gün bir başka trenle Alman denizci ve subaylar Sofya'dan geçmiştir. Ağustos ayında ise 100 Alman deniz piyadesi daha Sofya'dan İstanbul'a doğru yola çıkmış ve daha fazlasının gelmesi beklendiği tahmin edilmiştir.[73] Alman askerlerinin Bulgaristan üzerinden İstanbul'a gelmelerine ilişkin haberler, hemen hemen her gün İngiliz basınında yer almıştır. Nitekim Bulgaristan 1913'te Müttefiklerine karşı giriştiği savaş nedeniyle, Ekim 1912'de Balkan Savaşı için topladığından çok daha büyük hazırlıklar yapan ve daha fazla asker yığan Türklere karşı ciddi bir direniş gösterecek durumda değildir. Ayrıca Alman denizcilerin Sofya üzerinden demiryolu ile İstanbul'a geçmelerine izin verildiğine dair haberler eğer doğruysa bu durum çok ciddidir.

[65] *The Birmingham Daily Post,* 17 August/Ağustos 1914.
[66] *The Daily Express,* 18 August/Ağustos 1914.
[67] BOA, Hariciye Nezareti Siyasi (HR. SYS), 2392/3, Tarih: 25 Ağustos 1914.
[68] *The Western Daily Press,* 18 August/Ağustos 1914.
[69] *London Evening Standard,* 19 August/Ağustos 1914.
[70] *The Daily Herald,* 21 August/Ağustos 1914.
[71] *The Pall Mall Gazette,* 20 August/Ağustos 1914.
[72] *The Musselburgh News,* 21 August/Ağustos 1914.
[73] Basında Alman askerlerinin İstanbul'a gelmesi geniş yankı bulmuştur. Bk. İstanbul'daki güvenilir bir kaynaktan alınan yarı resmî bir açıklamaya göre, 345 Alman subay ve denizcinin yanı sıra belirtilen sayıya ek olarak 800 Alman subay ve denizcinin daha bir miktar mühimmatla birlikte dün özel bir trenle Bulgaristan'dan geçerek İstanbul'a doğru yola çıktığı haber alınmıştır (*The Evening News (London),* 31 August/Ağustos 1914).

Bulgaristan'ın bu denizcilerin geçişine izin vereceğine inanmak güçtür; belki de ilk başta her gün geçen bu küçük insan gruplarını fark edememiştir.[74] Londra'daki Osmanlı büyükelçiliği ise Alman subay ve denizcilerinin İstanbul'a gitmek üzere Sofya ve Filibe'den geçtikleri yönündeki haberleri yalanlamıştır. Ayrıca Bâbıâli'nin Alman kruvazörü *Panther*'i satın aldığı yönündeki haberlerin de doğru olmadığını resmen ifade etmiştir. Bu tür iddiaların sürekli olarak yalanlanması, Osmanlı Devleti'nin tarafsızlık konusundaki kararlılığını vurgulamak amacıyla yapılan diplomatik çabalarından kaynaklanmıştır. [75]

İngiliz basınına göre Osmanlı Devleti'nin savaşa katılma olasılığı, mevcut krizin oluşturduğu gerginliğin zaten hissedildiği ülkede son derece olumsuz bir şekilde karşılanmıştır. Hatta subaylar ve askerler arasında bile yeni bir savaşa yönelik herhangi bir hevesin olmadığı gözlemlenmiştir. Özellikle bu süreç ve durumun tehlikesi hiç kuşkusuz, *Yavuz* ve *Midilli*'nin Marmara Denizi'ndeki mevcudiyetinde aranmıştır. Bu iki geminin mürettebatı son zamanlarda karadan gizlice gelenlerle birlikte 2.000'in üzerine çıkmıştır. Yeni gelenler ya donanmaya dâhil edilmekte ya da İstanbul Boğazı ve Çanakkale Boğazı boyunca uzanan ve girişi zaten mayınlanmış olan bölgelere gönderilmektedir. [76]

Bu dönemde Almanya, Osmanlı ordusu ve donanmasına yüksek rütbelerdeki Alman kumandanların getirilmesini sağlamıştır. Alman Amiral Souchon, Türk donanmasının resmî olmasa da fiili komutanlığını üstlenmiştir. [77] Ayrıca Osmanlı Devleti General Liman von Sanders gibi seçkin Alman kumandanların komutası altında, ordusunu güçlendirmek için birçok demiryolu inşa etmiştir. Bu altyapı Osmanlı ordusunu, İmparatorluğun herhangi bir bölgesinde hızla ulaştırmasına olanak sağlamıştır.[78] Bu durum Almanya'nın, Osmanlı Devleti üzerindeki askerî etkisini ve stratejik kontrolünü artırdığını göstermektedir.

Basında Türk ordusunun seferberliği de geniş yankı bulmuştur. Mareşal Baron von der Goltz'un tavsiyesine uyan Bâbıâli, tamamı Müslümanlardan oluşan 200.000 kişilik bir birinci hat ordusu kuracağını belirtmiştir. İstanbul'daki Alman askerî misyonunu oluşturan yetmiş iki üstün Alman subayı, Türk ordusuna dâhil edilmiştir. Alman subayların ordudaki varlığı Osmanlı Devleti'nin, Almanya'nın yanında savaşacağı şeklinde yorumlanmıştır. İngiliz büyükelçiliği Londra'dan gelen bir telgrafla, Alman subayların Türk ordusunun başına geçmek üzere İstanbul'a gittiği ve Bâbıâli'den bir savaş ilanı beklendiği konusunda bilgilendirilmiştir. Türk ordusunun üç hafta önce harekete geçtiği ayrıca vurgulanmıştır.[79]

Bu gelişmeler yaşanırken Basın Derneği, Bâbıâli'nin mevcut savaştaki politikasına ilişkin bir Türk resmî kaynağından şu açıklamayı almıştır:

"Londra'daki Osmanlı resmî çevrelerinde, Almanların İstanbul'a geçişine ilişkin raporlar hakkında hiçbir bilgi bulunmamaktadır ve bu raporlara net bir şekilde inanılmaktadır. Savaşın patlak vermesinden bu yana Bâbıâli, İngiliz hükûmetine tarafsızlığa riayet edeceğine dair defalarca en resmî ve kesin güvenceler vermiştir. Ayrıca İngiliz hükûmetine, Türk sularında ticaret gemilerine özgürlük ve güvenlik sağlanması ve ticaretin hiçbir engele maruz kalmaması için gerekli önlemlerin alındığı bildirilmiştir. Alman subay ve mürettebatının *Yavuz* ve *Midilli* gemilerinden çıkarılacağı İngiltere'ye bildirilmiştir. Bâbıâli, Osmanlı Devleti'nin sağduyulu ve akıllıca bir politika izlemesinin ve maceracı bir politikaya girişmemesinin kendi çıkarına olduğunun bilincindedir. Osmanlı birliklerinin Bulgaristan üzerinden Yunanistan'a doğru hareket ettiğine dair haberlerin tamamen gerçek dışı olduğu tekrar vurgulanmıştır. Ayrıca, Liman von Sanders Paşa'nın Türk birliklerinin başına geçtiğine dair haber de doğru değildir. Osmanlı Devleti'nin, Almanya'nın danışmanlığı altında hareket ettiği yönündeki iddialar ise kötü niyetli bir yalandır."[80]

Yukarıdaki ifadeler Osmanlı Devleti'nin Avrupa kamuoyu üzerinde kötü bir etki oluşturacak ve istenmeyen bir basın kampanyasına yol açacak şüphelerin giderilmesi amacıyla yapılmıştır. Bu dönemde artık Osmanlı Devleti için "Uçurumun Kenarında" şeklinde başlıklar atılmaya başlanmıştır.[81] Ayrıca diplomatik kaynaklar Bâbıâli'nin mevcut tutumunu savaş yanlısı ve şüpheli olarak nitelendirmiştir.[82]

İngiltere'nin İstanbul büyükelçiliği tarafından yapılan basın açıklamasında, ihtiyaç duyulması hâlinde, savaşın başlangıcında ambargo konulan Türk savaş gemilerinin, Bâbıâli'ye iade edilebileceği beyan edilmiştir. Bu açıklama *Sultan Osman-ı Evvel* ve *Reşadiye* gemilerine el koyan İngiltere, Osmanlı kamuoyunda meydana getirdiği öfkeyi bir miktar hafifletmeyi amaçlamıştır. Basına göre Jön Türkler içindeki marjinal grup, İngiliz

[74] *The Scotsman,* 3 September/Eylül 1914.
[75] *The Shepton Mallet Journal,* 4 September/Eylül 1914.
[76] *Daily Record,* 6 September/Eylül 1914; *Press Association*'dan edinilen bilgiye göre, bir grup Alman askerî personeli (topçu, mühendis, istihkamcı ve bir general) turist kılığında Osmanlı ülkesine ulaşmıştır. Bu gelişme, Almanya'nın Osmanlı Devleti üzerindeki nüfuzunu artırma çabalarının bir parçası olarak değerlendirilmiştir (*Staffordshire Sentinel,* 18 September/Eylül 1914).
[77] *The Evening Irish Times,* 25 September/Eylül 1914.
[78] *Sheffield Independent,* 16 August/Ağustos 1914.
[79] *The Ottawa Free Press,* 1 September/Eylül 1914.
[80] *The Evening Star,* 29 August/Ağustos 1914; *Evening Echo,* 29 August/Ağustos 1914; *The Yorkshire Evening Post*, 29 August/Ağustos 1914; *Gloucestershire Echo,* 29 August/Ağustos 1914; *The Evening News (Waterford),* 29 August/Ağustos 1914; *The Evening Chronicle,* 29 August/Ağustos 1914; *East Anglian Daily Times,* 31 August/Ağustos 1914; *Dublin Daily Express,* 31 August/Ağustos 1914.
[81] *Devon And Exeter Daily Gazette,* 31 August/Ağustos 1914.
[82] *The Pall Mall Gazette,* 31 August/Ağustos 1914.

karşıtlığını körüklemiştir.[83] Bazı gazetelere göre ise Alman misyonu tarafından kışkırtılan İngiliz karşıtı ajitasyon karşısında Bâbıâli, açıkça Üçlü İtilaf'a karşı düşmanlığını ilan etmemiştir. Osmanlı devlet adamlarından bazılarıysa, en büyük deniz gücü olan İngiltere ile karşı karşıya gelmeyi göze alamayacağını açıkça belirtmiştir. Makaleye göre Türkler askerî anlamda İngiltere hakkında ne düşünürlerse düşünsünler, İngiliz donanmasının dikkate değer bir güç olduğunu kabul etmişlerdir.

İngiliz kamuoyuna göre Osmanlı Devleti, Balkan Savaşları'ndan beri Alman etkisindeydi. Basında Almanların hiçbir zaman amaçsızca bir şey yapmadığı ve Almanya'nın Osmanlı Devleti'ne hazır bir filo sağlamasından ne gibi bir çıkar elde edebileceği tartışılmıştır. Bu plan Bâbıâli'yi, Avrupa çatışmasına sokmaya yönelik "sinsi" bir girişim olarak adlandırılmıştır. *Yavuz* ve *Midilli*nin satılmasının arkasında yatan asıl nedenin, basit bir para alışverişi olmadığı düşünülmektedir. Bâbıâli, Alman tavsiyesini kabul etmesinin sonuçları konusunda açıkça uyarılmıştır. Makalede "Almanya şu anda, Osmanlı Devleti'nin dostu ve hamisi gibi görünse de Osmanlı Devleti'ni, İtilaf Güçlerine karşı savaşa sürükleyerek onların gazabından koruyabilecek mi?" sorusu üzerinde durulmuştur. Alman subaylarının Osmanlı Devleti'ne, Yunanistan ile savaşa hazırlanması için yardım ettiği iddiaları akla yatkın görünse de Türk sularında İngiliz ticaret gemilerinin maruz kaldığı engelleri açıklamamıştır. Osmanlı Devleti'nin üst düzey çevrelerinde Alman yanlısı etkinin varlığı açık bir şekilde hissedilmiştir. Ancak bu etkinin ne kadar derinlere sızdığını tespit etmek imkânsız olarak yorumlanmıştır. Makaleye göre İngiltere'nin, *Sultan Osman* gemisine el koymasına duyulan kızgınlık yüzeysel kalabilir ve kısa sürede ortadan kalkabilirdi. Winston Churchill'in marifetiyle alınan bu karar Osmanlı donanmasının, Yunan filosuna üstün bir güçle saldırma fırsatını engellemiştir. Diğer taraftan Osmanlı Devleti, tam bir tarafsızlık politikası izlediği takdirde İtilaf Devletlerinin iyi niyetini kazanabilecektir. Osmanlı Devleti'nin düşmanlık alanını genişletmek gibi bir arzusu olmadığı üzerinde de durulmuştur.[84]

İngiliz basını Türklerin, Alman kışkırtmasına kulak vermesi durumunda, "Avrupa haritasından silinme ihtimalini temsil eden akılsızlıklarının sonucuna katlanmak zorunda kalacağı" uyarısında bulunmuştur. Diğer taraftan Almanların İngilizlere karşı Müslümanları ayaklandırma projesi Hindistan bağlamında değerlendirilmiştir. Bengal'de toplanan Müslümanların yayımladığı son bildiri ile İngiliz tebaası olan Müslümanların, Sultan'a bir mesaj göndererek İngiliz Kraliyetine sadakati en önemli görevleri olarak kabul ettiklerini ifade etmiştir. Haber Osmanlı Devleti'nin Trablusgarp'ta, İtalya'ya karşı entrika çevirdiği iddiasıyla tamamlanmıştır.[85]

Washington'daki *Morning Post* muhabiri, Almanya'nın Bâbıâli'yi kendi safında savaşa dâhil etme çabalarının, buradaki diplomatlar için sürpriz olmadığını belirtmiştir. Üst düzey Türk yetkilileri ise Bâbıâli'nin, savaşa girmesi hâlinde İslam dünyasında geniş bir cihat hareketi başlatılacağı yönündeki söylemleri tehdit olarak algılamıştır. Haberde bu tehdidin, İslam dünyasındaki Müslümanları Hristiyanlara karşı kışkırtma ve özellikle Hindistan, Mısır ve Filipinler'deki Hristiyan varlıklarına yönelik öfkeyi artırma amacını taşıdığı ifade edilmiştir. Makalede Alman entrikaları sayesinde küresel Müslüman nüfusun, Hristiyanlara karşı bir ayaklanmaya teşvik edildiği takdirde, Amerika Birleşik Devletleri için de ciddi sonuçlar doğuracağı üzerinde durulmuştur. Filipinler'de, adalara sahip oldukları dönemde İspanyollara karşı sürekli isyan eden ve adaların ABD kontrolüne geçmesinin ardından Amerikalılara karşı da büyük zorluklar çıkaran birkaç yüz bin Müslüman (Morolar) yaşamaktadır. Bu nüfus Hristiyan valilerine karşı ayaklanmaya teşvik edilirse, ABD'nin kendisini uzun sürecek bir çatışmanın içinde bulabileceği tahmin edilmiştir.[86]

Birinci Dünya Savaşı sırasında Osmanlı Devleti'nin rolü ve potansiyel etkisi üzerine yapılan tartışmalar, özellikle İngiltere ve Almanya'da büyük ilgi uyandırmıştır. Almanya'daki pek çok kişi Sultan'ın, Asya ve Kuzey Afrika'daki Müslüman topluluklar arasında bir cihat ilan etme gücüne sahip olduğuna inanmıştır. Bu inanç, Almanya'nın Osmanlı'yı kendi tarafına çekme ve Osmanlı ordusunu Almanlaştırma çabalarını motive eden ana faktörlerden biri olarak görülmüştür. Ancak İngiliz basınına göre Sultan'ın cihat ilan etme yetisi hakkındaki bu inanç, ciddi bir yanlış anlama olarak yorumlanmıştır.[87] Savaşın başlarında Almanya, Osmanlı Devleti'ni kendi tarafına çekmek ve İslam dünyasında bir cihat ilan ettirmek amacıyla çeşitli diplomatik çabalar yürütmüştür. Alman elçiler, doğrudan Bâbıâli'nin Almanya'ya askerî yardım sağlamaktan ziyade, İngiltere ve Fransa'yı Müslüman tebaaları karşısında güç durumda bırakarak bu ülkelerin güçlerini zayıflatacak bir Kutsal Savaş başlatma umuduyla hareket etmiştir.[88]

[83] *The Westminster Gazette,* 29 August/Ağustos 1914; *The Pall Mall Gazette,* 29 August/Ağustos 1914.
[84] *The Courier,* 1 September/Eylül 1914.
[85] *The Western Daily Press,* 1 September/Eylül 1914.
[86] *Evening Despatch,* 2 September/Eylül 1914.
[87] *Manchester Evening News,* 5 October/Ekim 1914.
[88] *Daily Malta Chronicle and Garrison Gazette,* 6 October/Ekim 1914.

İngiliz hükûmetinin Tuğamiral Limpus komutasındaki İngiliz Deniz Misyonu'nu geri çağırması ve misyonun kısa bir süre içerisinde İstanbul'dan ayrılması basında yankı uyandırmıştı. Habere göre bu karar, subayların son derece popüler olduğu ve Türk donanması için yaptıkları iyi işlerin büyük takdir gördüğü İngiliz kolonisi üyeleri arasında üzüntü yaratmıştı. Kararın İngiltere'de bulunan birçok Türk dostu tarafından da üzüntüyle karşılanacağı düşünülmüştü. Ancak ne İngiliz kolonisi ne de İngiliz subayları için bu geri çağırma şaşırtıcı olmuştu. Aksine *The Courier,* Alman mürettebatının hâlâ *Yavuz* ve *Midilli* gemilerinde olduğu gerçeğini göz önüne alarak bu kararın alınmasında geç kalındığını ifade etmişti. Ayrıca her Türk savaş gemisinde bir Alman subayın bulunduğu ve bu koşullar altında pratikte hiçbir etkisi kalmamış olan Tuğamiral Limpus ve subayların burada kalmaya devam etmesi anlamsız olarak görülmüştü. Nitekim habere göre bu durum devam ederse Türk şovenistleri ve savaş yanlılarının, İngiliz deniz subaylarına onur kırıcı[89] eylemlerde bulunabileceği iddia edilmişti.[90] Bu iddiaları destekleyen İngiliz deniz misyonunun İstanbul'dan ayrılışının sevinçle karşılandığı haberleri de basında yer bulmuştu.[91]

Kamuoyunda Osmanlı Devleti'nin Almanya'nın etkisi altına girdiği iddiası, birkaç önemli olayla desteklenmiştir. Kapitülasyonların kaldırılması, Çanakkale Boğazı'nın "makul bir gerekçe gösterilmeden" kapatılması ve Alman kruvazörleri *Goeben* ve *Breslau*'ya gösterilen konukseverliğin, Almanya'nın tavsiyeleri doğrultusunda atıldığı açık adımlar olarak görülmüştür. Bu olaylar Osmanlı Devleti'nin, Almanya ile ilişkilerinin ne kadar derinleştiğini kanıtı olarak gösterilmiştir. Savaşın patlak vermesinden sonra Osmanlı ülkesine gelen yaklaşık 2.000 Alman asker ve denizci, Almanya'nın Bâbıâli üzerindeki etkisinin bir başka göstergesidir. Çanakkale Boğazı'nın kapatılması ise tamamen savaş dışı bir işlem olarak nitelendirilmiş ve bu emir iptal edilmediği takdirde Bâbıâli'nin ciddi sorunlarla karşılaşacağı aktarılmıştır. Son olarak bazı resmî çevrelerde ve halk arasında, gizlemek için çok az çaba sarf edilen güçlü bir Alman yanlısı duygunun ortaya çıktığı da vurgulanmıştır. Bir yazıda Bâbıâli'nin mevcut yangından pay alma niyetinden vazgeçmesi gerektiği belirtilerek İstanbul'un tekere çomak sokmak gibi korkunç bir hataya girmesi durumunda, cezasının ölümle sonuçlanacağı tehdidi yapılmıştır.[92]

İngiliz basınına göre Osmanlı Devleti'nin Birinci Dünya Savaşı sırasındaki tutumu, toprak ve güç kayıplarını telafi etme arzusuyla şekillenmiştir. *Yavuz* ve *Midilli*'nin artık Türk sularında bulunması, Bâbıâli'nin savaşta aktif bir rol oynama niyetinin göstergesi olarak nitelendirilmiştir. Ancak Osmanlı Devleti'nin müdahalesinin, Avrupa'da oluşturabileceği etkileri dengelemek amacıyla diğer güçleri harekete geçireceği de göz önünde bulundurulmuştur.

İngiliz kamuoyunun İstanbul'dan elde ettiği güvenilir bilgilere göre *Midilli,* 20 Eylül'de atış talimi yapmak üzere Karadeniz'e giriş yapmıştır. *Yavuz* da 21 Eylül'de onu takip etmiştir. Bu gemideki subay ve mürettebatın yüzde 80 ila 90'ı Alman olup çoğunun hâlâ Alman üniformalarını giydiği aktarılmıştır. İki gün önce daha fazla Alman mühendis ve topçunun geldiği de ayrıca belirtilmiştir. Yine İstanbul'dan gelen bir rapor, *Yavuz*'un komutanının Türk filosunun başına geçtiğini ve Rus filosuna saldırarak Karadeniz'e hâkim olmayı ve böylece Rus kıyılarını çıkarma tehdidiyle rahatsız etmeyi amaçladığını bildirmiştir.[93] Karadeniz'de operasyon yürüten birleşik bir Alman ve Türk filosunun savaşın doğu tiyatrosundaki harekât üzerinde rahatsız edici bir etki yaratacağı düşünülmüştür. Bu gelişmeler, düşmanlık alanını genişletecek ve muhtemelen çatışan ulusların sayısını artıracağı öngörülmüştür. Hemen hemen tüm Avrupa ülkeleri, bu durumu dikkatle takip etmiştir.[94]

Roma'dan gelen raporlarda *Yavuz*'un, Rus filosuna saldırmayı planladığı tespit edilmiştir. Ancak bu planın, Alman Amiralin düşündüğü kadar kolay olmadığı dile getirilmiştir. Rus deniz kuvvetlerinin büyük kısmı Baltık'ta bulunmaktadır. Ancak Rus Karadeniz filosu, Türk filosunun üstesinden gelmekte zorlanacağı bir filo olarak yorumlanmıştır. Rusya, Karadeniz'de dört savaş gemisi, iki büyük kruvazör, yaklaşık on beş muhrip ve

[89] Meclis-i Mebûsan soruşturmasında Cavid Bey bu durumu şöyle açıklamıştır: "İtilâf Devletlerine karşı tarafsızlığı ihlâl edecek ne gibi muamele yapmak mümkün ise hepsi yapılmıştır. Romanya ve Bulgaristan yoluyla İstanbul'a sivil kıyafetinde Alman neferât ve zâbitânı gelmiştir. *Yavuz* ve *Midilli* gemilerinin mürettabatının değiştirileceği defaâtle vaat olunmasına rağmen bu durum gerçekleşmemiştir. Nihayetinde Amiral Limpus ile mâiyetine: "Sizin işiniz Bahriye Nezâretindedir; oraya devam ediniz" denilerek izzet-i nefisleri kırılmıştır. Bunun üzerine İngiltere hükûmeti, İngiliz heyet-i bahriyesini geri çekmek mecburiyetini hissetmiştir." (Erdinç, *age,* s. 240).
[90] *The Courier,* 19 September/Eylül 1914.
[91] *Weekly Dispatch,* 20 September/Eylül 1914.
[92] *The Birmingham Daily Post,* 2 October/Ekim 1914.
[93] *Evening Telegraph,* 14 October/Ekim 1914; Birçok işaret, Osmanlı Devleti'nin hızla Almanya'nın yanında yer alacağını göstermektedir. Çanakkale Boğazı ve diğer boğazların Alman yönetimi altında tahkim edilmesi, tüm Türk gemilerinin Alman subay ve mürettebat tarafından donatılması, *Goeben* ve *Breslau*'nun Alman kontrolü altında Karadeniz'e çıkan ve Rus limanlarına saldırabilecek Türk filosuna dâhil edilmesi, İstanbul'daki İngiliz büyükelçisinin, büyükelçilikteki kadınlardan Türkiye'den ayrılmalarını talep ettiği haberine inanmayı mümkün kılan olaylara işaret etmektedir. Osmanlı hükûmeti bir süredir Alman etkisi altındadır ve bu noktada Osmanlı Devleti, Kayser'e sadece filosunu güçlendirmek için değil aynı zamanda Mısır'da Büyük Britanya'ya karşı bir saptırma yaratmak için de yararlı olacaktır. Ancak Bâbıâli'nin İkili İttifakın yanında yer alması, Avusturya'nın günlük kışkırtmalarına maruz kalan İtalya bir yana, Yunanistan, Bulgaristan ve Romanya'yı neredeyse kesinlikle heyecanlandıracaktır. Son bilgiler, Almanya'nın Habeşistan'da İtalya için sorun çıkarmaya çalıştığı yönündedir. İtalya'nın Müttefiklere katılmakta gecikmesi, bazı çevrelerce savaşa hazır olmamasına bağlanmaktadır ve bu durum düzeltilmeye çalışılmaktadır (*The Western Daily Press,* 15 October/Ekim 1914).
[94] *Evening Telegraph and Post,* 15 October/Ekim 1914.

birkaç denizaltı bulundurmaktadır. Bu hatırı sayılır bir güçtür ve eski Alman savaş kruvazörü *Yavuz* dışında kayda değer hiçbir zırhlı gemi içermeyen Türk filosuna kesinlikle denk olarak görülmüştür.[95] Bu gemi Kayzer'in donanmasındaki en iyi gemilerden biriydi ve çok güçlü bir şekilde silahlandırılmıştır. Ancak bu geminin Türk filosundan alabileceği yardım kısıtlı olarak görülmüştür. Sonuçta *Yavuz*'un tek başına hareket etmek zorunda kalacağı için savaş değeri büyük ölçüde düşeceği tahmin edilmiştir. Rus zırhlı savaş gemileri ise her ne kadar büyük toplara sahip olmasalar da *Yavuz*'u, Haliç'e doğru çekilmeye zorlayacağı kanaati makalenin hâkim görüşüdür.[96]

Yavuz kruvazörü, iki torpido botu ve hedef çeken bir römorkör eşliğinde, 24 Eylül 1914 günü top talimi için Karadeniz'e gitmiştir. *Midilli* ise iki gambot ve bir torpido botu eşliğinde top talimi için Karadeniz'de bir gezintiye çıkmıştır.[97] Bu tatbikatlar Osmanlı donanmasının, Alman askerî teknolojisi ve taktikleriyle entegrasyonunu sağlamak ve denizcilik yeteneklerini geliştirmek amacını taşımaktadır. Bu olanlar karşısında Çarlık Rusya Dışişleri Bakanı, Osmanlı Devleti'nin tarafsızlık söylemlerinden emin olmadığı demecini vermiştir. Ayrıca Rusya'nın Kafkasya'da yediz yüz bin kişilik bir ordusu olduğunu ve *Yavuz* zırhlısının Karadeniz sahillerine saldırması sonucunda oluşacak hasarın pek önemsiz olduğunu beyan etmiştir.[98]

Bu gelişmelerin yanı sıra İstanbul Belediye Başkanı, basına gönderdiği resmi yazıda *Midilli*'nin batırıldığına dair söylentileri yalanlayarak, bu tür söylentileri yayanların vatan haini olduğunu ve askerî mahkemeye çıkarılacaklarını açıklamıştır. Osmanlı Devleti'nin tarafsızlığı ve savunması için her türlü tedbirin alınmış olması ayrıca vurgulanmıştır.[99]

5 Ekim 1914 tarihli *Devon and Exeter Daily Gazette*'de yayımlanan bir habere göre, İstanbul'dan gelen bir telgraf, Alman Amiral Souchon'un Türk filosuna, diğer Alman komutanların da Türk savaş gemilerine komuta etmek üzere resmen atandığını bildirmiştir. Bu atamalar, Almanya'nın Osmanlı Devleti üzerindeki askerî etkisini artıran önemli adımlardan biri olarak değerlendirilmiştir.[100]

Ekim ayının ortalarına doğru Yakın Doğu'da yeni bir kriz ortaya çıkmıştır. Rus Karadeniz filosunun Çanakkale Boğazı'na doğru hareket etmesi, Rusya'nın Osmanlı Devleti ile olan ilişkilerinin bozulmasından korktuğunu göstermiştir. Diğer taraftan Sultan, aralarında *Yavuz* ve *Midilli*'nin de bulunduğu donanma gemilerini incelemiştir. Alman subayları Türk filosuna komuta etmekte ve Anadolu'da asker toplama kampanyası yürütmektedirler. Ne yazık ki Bâbıâli'nin savaşa girmesi durumunda Almanya'nın kışkırtmasıyla hareket edeceği ve Almanya'nın düşmanlarına karşı savaşacağına dair artık kesin kanıtlar bulunduğu ileri sürülmüştür.[101] Ekim ayında Osmanlı Devleti ile İtilaf Devletleri arasındaki durum daha da tatsızlaşmıştır. *Berliner Tageblatt* gazetesi, Bükreş'ten gelen ve Karadeniz'de büyük bir Rus-Türk deniz savaşının meydana geldiğini bildiren bir telgraf yayımlamıştır.[102]

Daily Mail'in iddiasına göre Bâbıâli, Almanya'ya Türk ordusunun parasızlık nedeniyle terhis edilmesi gerektiğini bildirmiştir. Bunun açık anlamı, Almanya'nın gerekli parayı bulması gerektiğidir.[103] Aynı günlü başka bir haberde güvenilir kaynaklara dayandırılarak 1.100.000 sterlin değerinde dokuz ton altının Almanya'dan İstanbul'a ulaştığı aktarılmıştır.[104] İddialara göre altınlar İstanbul'a ulaştıktan sonra Rus limanlarının bombalanmasına artık göz yumulmuştur.

Batı cephesindeki Marn Savaşı Almanların aleyhine gelişmeye başlayınca, Osmanlı Devleti üzerindeki Alman baskısı artmıştır. General von Falkenhayn, Osmanlı Devleti'nin harekata dâhil olması için Amiral Souchon ve Usedom üzerinden etki yapılmasını, 17 Eylül'de telgrafla Askerî Heyet Başkanı'na bildirmiştir. Enver, Talat, Cemal ve Halil Beyler ise Almanya'nın Osmanlı Devleti'ne iki milyon Türk lirası vermesi karşılığında Souchon'un olağanüstü yetkiyle, Osmanlı donanmasının başına getirileceği ve Rus donanmasına karşı harekette bulunmak üzere talimat alacağını, Alman büyükelçisine bildirmiştir. Enver Paşa donanma

[95] Osmanlı Devleti ise *Yavuz*'a -Bu gemi ancak Almanlar tarafından komuta edilir ve görevlendirilir- ve *Midilli*'ye ek olarak, üç savaş gemisine sahiptir: *Mesudiye, Barbaros Hayrettin* ve *Turgut Reis* (10.000 tondan az). Ayrıca, *Hamidiye* ve *Mecidiye* adlı iki kruvazörü, iki torpido kruvazörü ve 15 torpido botu da dâhil olmak üzere birkaç küçük gemisi bulunmaktadır (*The Newcastle Daily Chronicle,* 16 October/Ekim 1914). İngiliz basınında gemilerin özellikleri ve sayıları hakkında verilen bilgilerin bir kısmı yanlıştır. 1914-1918 yılları arasında Osmanlı deniz kuvvetleri ile Rus Karadeniz filosunu kıyaslamak ve gemiler hakkında ayrıntılı bilgiye sahip olabilmek için bk. *Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi Deniz Harekâtı (C. VIII),* T.C. Genelkurmay Harp Tarihi Başkanlığı Resmî Yayınları, Ankara 1976, Ek: 1, Ek: 2.
[96] *Daily Malta Chronicle and Garrison Gazette,* 16 October/Ekim 1914.
[97] *The Journal of Commerce,* 25 September/Eylül 1914.
[98] *BOA,* HR. SYS, 2403/6, Tarih: 20 Eylül 1914.
[99] *Lincolnshire Echo,* 16 October/Ekim 1914.
[100] *Devon and Exeter Daily Gazette,* 5 October/Ekim 1914; *The Lancashire Daily Post,* 5 October/Ekim 1914.
[101] *The Courier,* 12 October/Ekim 1914.
[102] *The Westminster Gazette,* 20 October/Ekim 1914.
[103] *Wigton Advertiser,* 17 October/Ekim 1914.
[104] *Leicester Mail,* 17 October/Ekim 1914; *The Lancashire Daily Post,* 17 October/Ekim 1914.

komutanına yazılmış şu emri 22 Ekim'de imzalamıştır: "Türk donanması Karadeniz'de deniz hâkimiyetini kazanmalıdır. Rus donanmasını arayınız ve bulduğunuz yerde, harp ilan etmeden saldırınız." Enver Paşa bu yazılı emri Amiral Souchon'a 24 Ekim'de teslim etmiştir. Bahriye Nazırı Cemal Paşa da 25 Ekim'de Türk gemi komutanları için hazırlanmış olan gizli emirleri Amiral'e vermiştir. Emirde Türk gemi komutanlarının, Sultan'ın yüksek iradeleri olduğu için Souchon'un emirlerine itaat etmesini istemiştir.[105]

2. Messina'dan Gelip Rus Limanlarını Bombalamak ve Osmanlı Devleti'ni Fiilen Savaşa Sokmak: Bombardıman ve Sonrası

Amiral Souchon Ekim 1914 itibarıyla *Yavuz*'u Karadeniz'e sık sık tatbikat için çıkarmaya başlamıştır. Bu tatbikatların birinde Karadeniz'den dönüş sırasında, *Yavuz* aniden Büyükdere önlerinde Rus Elçiliğinin karşısında kıyaya yakın bir yerde durmuştur. Gemi bandosu, Alman üniformalarıyla güvertede yer alarak elçilik personeline Alman millî marşlarından oluşan uzun bir konser dinletmiştir. Ardından mürettebat tekrar feslerini takmış ve gemi bölgeden uzaklaşmıştır. Aynı dönemde Rus donanması da Osmanlı Devleti üzerinde baskı oluşturmaya başlamış ve İstanbul'da yoğun bir casusluk ağı kurmuştur. Bu sırada Amiral Souchon ise Karadeniz baskını için detaylı bir plan hazırlamıştır.[106]

Midilli gemisinde üsteğmen olan Karl Dönitz, 1914 yılının Ekim ayının son günlerinde Amiral Souchon'dan *Midilli*'ye şu emrin geldiğini ifade etmiştir: "26 Ekim sabah saat 05.30'da harekete geçeceksiniz ve Karadeniz'de bir keşif hareketine girişeceksiniz." Bu emir üzerine savaşa hazırlanan donanmadaki gemiler, hareket etmeden önce *Yavuz*'un serenine şu işaret çekildi: "Bütün gemilere. Türkiye'nin istikbali için elinizden geleni yapınız. Amiral." Bunun üzerine gemiler Rus limanlarını bombalamak üzere savaşa doğru, harp nizamında seyretmiştir.[107]

Karl Dönitz'e göre *Hamidiye*'nin görevi Kırım'ın başlıca ticaret limanlarından biri olan Feodosya'yı (eski adı Kefe) ziyaret etmektir. *Berk* gambotunun görevi ise Novorossiysk limanına baskın yapmaktır. *Midilli* de Kerç Boğazı'nda düşman gemisi göremeyince rotayı güneydoğuya çevirerek Rusların yeni inşa ettikleri büyük ve modern petrol limanı olan Novorossiysk'i hedefine koymuştur. *Berk* gambotu limandaki gemilere limanı terk etmelerini emretmiştir. Bu emre derhâl uyulmadığı takdirde ise limanın ve şehrin tahrip edileceğini bildirmiştir. *Midilli*'nin limanı top ateşine tutmasıyla beraber, 14 Rus gemisi ve 70 kadar petrol deposu tahrip edilmiştir. Daha sonra *Midilli,* salvolarını hububat siloları, liman tesisleri, limandaki eşya ambarları ve vinçlere çevirmiştir. Akabinde gemi Novorossiysk körfezinden saat 13.00'de ayrılarak 1 Kasım 1914 günü İstanbul Boğazı'ndan içeri girmiştir. Boğaz'ın giriş noktasındaki kalelerde askerler sıra sıra dizilmiş, *Midilli*'yi selamlayarak alkışlamıştır.[108] *Yavuz* ise *Taşoz* ve *Samsun* muhripleriyle beraber, başka bir Rus limanı olan Sivastopol'a 29 Ekim sabahı saat 05.00'te yedi mil mesafedeydi. Saat 04.00'te Odessa'dan Sivastopol'a ulaşan bir telsizde Türk gemilerinin buraya yaptığı baskını haber vermesi üzerine şehir, gereken tedbirleri almıştır. *Yavuz*'a saat 06.20'da ateş açılmış ve gemi 06.30'da bu ateşe cevap vermiştir. Onuncu salvodan sonra *Yavuz*'un, kıç bacasına üç ağır mermi isabet etmesi güvertede hasara yol açtığı için kruvazör, saat 06.45'te ateşi keserek oradan uzaklaşmıştır.[109]

Osmanlı kamuoyu Türk donanmasının Rus limanlarını topa tutmasını, "Vatan Namına Hakk Namına"[110], "Karadeniz Hadisesi"[111], "Rus Harp Sefinelerinin Garkı" ve "Karadeniz Vekâyi'"[112] gibi başlıklarla duyurmuştur. Haberlerde asırlardan beri Türk gölü olan Karadeniz'de, Osmanlı gemilerinin manevra yaparken Ruslar tarafından saldırıya uğradığı bildirilmiştir. Ayrıca İngilizlerin Osmanlı dretnotlarına el koymaları, İngiliz ve Fransız gemilerinin Karadeniz boğazının ağzına kadar gelmeleri ve nihayetinde Rusların Osmanlı gemilerine taarruz etmeleri bardağı taşıran son damla olarak görülmüştür. Nihayetinde Karadeniz'de Rus limanlarının bombalanması haklı bir gerekçe olarak görülerek basında sevinç ve zafer sürmanşetleriyle karşılanmıştır.

Rus limanlarının bombalanması 30 Ekim 1914 günü İngiliz kamuoyunda "Türkiye Savaşa Girdi; Rus Limanlarına Saldırdı", "Türkiye İntihar Etti", "Müttefikler Türkiye için Hazır" ve "Türkiye'nin Maskesi Düştü" gibi sansasyonel başlıklarla duyurulmuştur.

Basına göre Bâbıâli, Almanların teşvikiyle Karadeniz'de Rusya'ya karşı sabah erken saatlerde saldırıya başlamıştır. Bu saldırılar *Midilli* ve *Hamidiye*[113] tarafından gerçekleştirilmiştir. Odessa'dan gelen bir telgraf,

[105] Jehuda L. Wallach, *Bir Askeri Yardımın Anatomisi,* Gnkur. Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Bşk. Yayınları, Ankara 1985, s. 149-150.
[106] Erol Mütercimler, *Destanlaşan Gemiler: Hamidiye, Yavuz, Nusret, Alemdar,* Kastaş Yayınları, İstanbul 1987, s. 122.
[107] Th. Kraus ve Karl Dönitz, *Şanlı Yavuz ve Midilli,* çev. Mehmet Çağrı ve Güray Yalavaç, Demir Yayınları, İstanbul 1914, s. 112, 118.
[108] Th. Kraus ve Karl Dönitz, *age,* s. 121-127.
[109] Cemal Akbay, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Siyasi ve Askerî Hazırlıkları İle Harbe Girişi,* Genelkurmay Personel Başkanlığı Askerî Tarih ve Stratejik Etüt (ATASE) Daire Başkanlığı Yayınları, Ankara 2014, s. 232.
[110] *Sabah,* "Vatan Namına Hakk Namına", No: 9023, 31 Ekim 1914.
[111] *Tercümân-ı Hakîkat,* "Karadeniz Hadisesi", No: 12053, 31 Ekim 1914.
[112] *İkdam,* "Karadeniz Vekâyi'", No: 6357, 1 Kasım 1914.
[113] 29 Ekim sabah erkenden, -saat 06.30 sularında- *Hamidiye,* Feodosya Koyu'na girmiştir. Daha sonra gemiden denize, içinde iki temsilcinin bulunduğu (biri Türk, diğeri Alman subayı) beyaz bayraklı bir buharlı tekne indirilmiştir. Kıyı Koruma Komutanlığı'na içinde İngilizce not

Kırım'da üç bacalı Türk kruvazörünün sabah 9.30 ila 10.30 arasında bir saat boyunca, bir tren istasyonu kasabasını bombaladığını bildirmiştir.[114] Bu bombardımanda Yunan kilisesi, liman barakaları ve dalgakıran hasar görmüş, bir asker yaralanmış ve Rus Dış Ticaret Bankası'nın yerel şubesi yanmıştır. Akabinde kruvazör saat 10.30 sularında güneybatı yönünde kaybolmuştur. *Hamidiye* ise Novorossiysk[115] açıklarında görünmüş ve limanın teslim edilmesini talep etmiştir. Eğer teslim edilmezse şehri bombardımana tutacağı iddiası da basında yer bulmuştur.[116] Gazetelere göre Doğu Prusya ve Galiçya'daki Rus ordusunun baskısını hafifletmenin tek yolunun,[117] Osmanlı Devleti'nin aktif yardımından geçtiğini gören Almanlar, bu saldırıyı planlamıştır.[118] Bâbıâli'nin sorumluluğu üstlenip savaş eylemini kabul edip etmeyeceği ya da eylemin kendilerinden izinsiz yapıldığı gerekçesiyle bu fiili durumu reddedip, tazminat teklifinde bulunup bulunmayacağı konusunun belirsiz olduğu basına yansımıştır.[119]

29 Ekim 1914 tarihli raporda, Rusların bir aydır talimde olan Osmanlı filosuna saldırdığı bunun karşısında Rusların bir gambotla bir torpil gemisinin batırıldığı üç zabıta ile 83 askerin esir alınmasına karşın Osmanlı filosunda zayiat olmadığı belirtilmiştir.[120] Bazı Osmanlı valileri Türk donanmasının, Rus limanlarını bombalamasından memnuniyet duyarak merkeze tebrik dileklerini iletmiştir.[121] Reuters Ajansı gemilerin, limanlara saldırması üzerine Rus hükûmetinin, İstanbul'daki Büyükelçisi M. Giers'e ve elçilik personeline, ülkeyi terk etme talimatı verildiğini bildirmiştir. Bu saldırı karşısında Rusların yanıtı, Türk konsolosunun tutuklanması olmuştur. Ayrıca Petrograd'daki Türk maslahatgüzarı, limanların bombalanmasından habersizdi ve Rusya'ya son ana kadar barışçıl niyetler konusunda güvence vermişti. Buna rağmen gemilerin Karadeniz'deki ani saldırısı, Rus halkı üzerinde büyük bir öfkeye yol açmıştır. Sokaklarda ellerinde bayraklar ve Rus Ulusal Marşı söyleyerek gösteri yapan kalabalıklar, Türk Büyükelçiliğine doğru yürümüştür. [122]

Limanların bombalanması karşısında ilk başta İngiltere, Fransa ve Rusya; Osmanlı Devleti'nin savaşa dâhil olmasına karşı sessiz kalmayı tercih etmiştir. Bu sessizlikle, savaşın Güneydoğu Avrupa'ya yayılması engellenmeye çalışılmıştır. Ancak Bâbıâli'nin savaşa kararlı olması durumunda müttefiklerin de bu gidişata

---

yazılı kapalı bir zarf verilmiştir. Limanda görevli çevirmen S. Rogalskiy, verilen bu notu şöyle çevirmişti: *Türk Donanması amiralinin emri gereğince, iki saat sonra depolar, gemiler, kıyı koruma merkezi ve tren istasyonu bombalanacaktır. Yalnızca devlete ait depolar, gemiler vb. değil, özel kurumlara ait diğer benzeri yerler de bombalanacaktır. Lütfen halka, hemen gemileri ve bulundukları yerleri terk etmelerini emrediniz çünkü biz insanları, kadınları, çocukları (belgede böyle yazılmış) öldürmek istemiyoruz.* Herhalde hem Feodosya Deniz Ticaret Limanı Başkanı Ye. Mihaelis hem de şehrin yöneticileri hiç beklemedikleri bu olay karşısında epeyce şaşırmıştır. Çünkü Karadeniz Donanması kurmay başkanının Sivastopol'dan saat 06.00'da gönderdiği, Osmanlı Devleti ile savaşa girildiğini bildiren telgrafı Feodosya'ya ancak saat 08.30'da ulaşmıştır. *Hamidiye*'yi yöneten Yarbay Vasıf Muhiddin, 1907 Lahey Sözleşmesinin ruhuna uygun olarak iki saatlik sürenin dolmasını bekledikten sonra saat 09.28'de şehre ve Sarıgöl tren istasyonuna ateş açmıştır. Bombalama 10:25'e kadar sürmüş, kruvazörün attığı 150 top mermisiyle, demiryolu ambarında ve limandaki depolarda yangın çıkmıştır. Bundan sonra *Hamidiye,* W. Souchon'un, Sivastopol'un yakınlarında ve batısında keşif harekâtı yürütme ve mümkün olduğu ölçüde düşman deniz kuvvetlerinin hareketini izleme emrini yerine getirerek, Kırım'ın kıyıları boyunca güneybatı yönünde ilerlemiştir. Burada iki Rus gemisi batırılmıştır. Saat 15.00 sularında Türk torpido kruvazörü, Meganom Burnu ile Aluşta arasındaki bölgede, tuz yüklü 300 tonluk yelkenliyi top ateşiyle batırmıştır (Bazı bilgilere göre ise gemi, Türk kruvazörünün ona bodoslamadan çarpmasıyla suya gömülmüştür). Torpido kruvazörü öğleden sonra saat beş buçukta Ay-Todor Burnu yakınlarında Nikolayev'den Novorossiysk'e yüksüz seyreden *Şura* (1113 grt) taşıma gemisini yakalamış, onun kinistin valflarını açıp batırmıştır. Türkler her iki geminin mürettebatını kruvazörün bordasına almıştır. *Hamidiye,* 30 Ekim gecesi kıyıdan 50 mil açıkta seyrederek, Kırım'ın güney kıyılarını dolaşmış; ertesi gün boyunca hiçbir sonuç alamadan Fidonisi Adası (Yılan Adası) kuzeyinde ve doğusunda keşif harekâtı gerçekleştirdikten sonra 31 Ekim günü öğleden sonra saat üçte İstanbul Boğazı'na girmiştir (D. Yu. Kozlov, *Karadeniz'de Garip Bir Savaş (Ağustos-Ekim 1914),* çev. Altan Aykut, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2021, s. 160-162).

[114] *Western Evening Herald,* 30 October/Ekim 1914.

[115] Novorossiysk limanında 50 petrol deposuyla 14 askerî nakliye gemisi, hububat mağazaları, telsiz telgraf istasyonu tahrip edilmiş ve Odessa'da bir Rus kruvazörü batırılmış ve diğer bir kruvazör fena hâlde tahrip edilmiştir. Aynı limanda bulunan yüklü beş gemiye ciddi bir şekilde hasar verilmiş ve Rus donanmasından bir vapur batırılmıştır. Beş petrol deposu tahrip edilmiştir. Gerek Odessa'da gerekse de Sivastopol'da donanmamıza sahilden top atışı yapılmıştır (*İkdam,* "Teblîgât-ı Resmîye", No: 12053, 31 Ekim 1914).

[116] *Aberdeen Daily Journal,* 30 October/Ekim 1914; *The Daily Mirror,* 30 October/Ekim 1914; *Evening Echo,* 30 October/Ekim 1914; *The Hamilton Daily Times,* 30 October/Ekim 1914.

[117] Osmanlı Devleti'nin harbe girişi, yaklaşık 80.000 kişilik Rus kuvvetini Kafkaslara bağladığı için İttifak Devletlerinin Doğu Cephesi'ndeki yükünü bayağı azaltmıştır. İngilizlerin aşağı yukarı 100.000 kişiyi Mısır'da tutmasıyla da Osmanlı Devleti Batı Cephesi'ne yardım etmiştir. Ayrıca İngiltere ve Fransa'nın Rusya ile irtibatı etkin bir şekilde kesilmiştir (Wallach, *age,* s. 151).

[118] *The Lancashire Daily Post,* 30 October/Ekim 1914.

[119] *Leicester Mail,* 30 October/Ekim 1914; Birinci Dünya Savaşı'nın başlamasıyla birlikte, katılımcı ülkeler tarafından birçok stratejik hamle yapılmıştır. Bu hamlelerden birisi de Türk filosunun Odessa'ya gerçekleştirdiği bombardımandır. Bu olay sadece savaşın gidişatını değil, aynı zamanda savaşın deniz cephesindeki dinamiklerini de önemli ölçüde etkilemiştir. Lloyd'un Odessa acentesinden alınan bilgiye göre, bilinmeyen torpido botları gün ışımadan önce limana baskın yapmış ve *Donets* gambotunu batırmıştır; mürettebatın bir kısmı boğulmuş, ölmüş veya yaralanmıştır. Rus vapurları *Lasareff, Witias* ve *Whampoa* yangında hasar görmüştür. Fransız vapuru *Portugal* da hasar görmüş ve iki mürettebatı ölmüştür. Kurtarma ekibinden bazı denizciler de ölmüş veya yaralanmıştır. Ayrıca petrol tanklarının yakınındaki banliyölerde başka atışlar yapılmış, tanklara hasar verilmiş ve şeker fabrikası zarar görmüştür; bazı siviller ölmüş veya yaralanmıştır. Washington'daki Dışişleri Bakanlığından alınan bilgiye göre, Amerika Birleşik Devletleri Maslahatgüzarı Petrograd'ın, Odessa bombardımanını bildirmiş ve bazı Amerikan mülklerinin tahrip edildiğini eklemiştir (*The Courier,* 31 October/Ekim 1914).

[120] *BOA,* Dâhiliye Nezareti Emniyet-i Umumiye Yedinci Şube (DH.EUM.7.Şb), 2/31 leff 3, Tarih: R. 16 Teşrînievvel 1330 (29 Ekim 1914).

[121] *BOA,* DH.EUM.7.Şb, 2/31 leff 1, Tarih: 13 Teşrînisâni 1330 (26 Kasım 1914).

[122] *The Lancashire Daily Post,* 30 October/Ekim 1914.

hazırlıklı olduğu belirtilmiştir. Nitekim İngiltere'nin, Süveyş Kanalı ve Sina yarımadasında bir Türk ilerleyişi karşısında tüm hazırlıklarını yaptığı haberi basına yansımıştır.[123] Ayrıca İngiliz Büyükelçisi Sadrazam'ı, Mısır topraklarına karşı bir harekatta bulunmak için sınırın aşılması hâlinde, Osmanlı Devleti ile İtilaf Devletleri arasında savaş çıkacağı konusunda açıkça uyarmıştır. Bu uyarının eğer Bâbıâli, böyle bir politika izleyecek olursa ne kadar büyük bir riske girdiklerini anlamasını sağlamak ve böylece bir felaketi önlemek amacıyla yapıldığı iddia edilmiştir.[124]

Alman gazeteleri ise liman yetkililerinin bir Rus gemisine el koyduğu ve gemiye Türk bayrağı çekildiğini belirtmiştir. Ayrıca Sivastopol'un Alman kruvazörü *Yavuz* tarafından bombalandığını ve bombardımanın ciddi hasara yol açtığını duyurmuştur. Görgü tanıkları, Sivastopol treninin bombardıman sırasında yaşadığı tatsız anları anlatırken, *Yavuz*'un demiryolu tünelini hedef aldığını ve şehre büyük zarar verdiğini bildirmişlerdir.[125]

Hemen hemen o günlerdeki tüm gazetelerde "Almanya'nın kışkırtmalarına aptalca boyun eğen Türkiye kendi sonunu ilan etmiştir. Avrupa'daki Osmanlı Devleti yakında sadece bir anı olacaktır", "Türkiye, Prusyalı militaristlerin elinde çaresiz bir araç olmuştur. Bâbıâli'ye toprak, altın ve güç vaat ettiler, yeter ki onların isteklerini yerine getirsin. Bu vaatler karşısında kör olan Türkiye, elini taşın altına koydu. İngiltere'de, uzun zamandır bu İmparatorluğun özel koruyucusu olan bir ulusun şimdi düşmanlarımız arasında yer almasından dolayı samimi bir üzüntü duyulacaktır" gibi yorumlarda bulunulmuştur.[126] Ayrıca bazı gazeteler "Türkiye son savaşını başlattı. Konstantinopolis yeniden efendi değiştirebilir!" görüşünü beyan etmiştir.[127] Osmanlı donanmasının bu eylemi karşısında "Yunanistan da hazır, hem de fazlasıyla hazır" olduğuna ilişkin görüşler ortaya atılmıştır.[128] Kamuoyu Rus limanlarının bombalanmasından sonra bu sürecin, Yunanistan'ın Osmanlı Devleti'ne karşı savaş ilanıyla devam edeceği düşüncesindedir.[129]

Rus limanlarının bombalanmasının ardından denizlerdeki olası stratejik senaryolar, İngiliz kamuoyunda tartışılmıştır.[130] Nitekim "Türkiye'nin Yanlış Adımı" başlığı altında yayımlanan haberde Türk gemilerinin Akdeniz'e girmeye cesaret edemeyeceği ancak Müttefiklerin de onları Karadeniz'e kadar takip edemeyeceği öngörülmüştür. Almanya için Baltık ne ise Osmanlı Devleti için de Karadeniz aynı stratejik öneme sahiptir. Bu bağlamda, Yunanistan'ın Bâbıâli'ye karşı Müttefiklerin tarafına geçeceği neredeyse kesin olarak görülmüş ve İtalya'nın da Trablusgarp topraklarının tehlikeye girmesini önlemek adına aynı safta yer alacağı düşünülmüştür. Osmanlı Devleti'nin son zamanlarda imparatorluğunun büyük ölçüde azaldığını fark edip topraklarının bir kısmını geri alma umuduyla bu mücadeleye girdiği tahmin edilmiştir. Ancak basına göre Osmanlı Devleti'nin Avrupa'da sahip olduğu her şeyi kaybetme olasılığı daha yüksektir.[131]

The Western Daily Press Türk donanmasının Karadeniz'deki Rus kentlerini bombalamasını ağır bir şekilde eleştirmiştir. Gazeteye göre Türkler, Enver Paşa'nın uzun süredir ve gizlice teşvik ettiği Alman propagandacıların kışkırtmasına direnememiştir. Nitekim 31 Ekim itibarıyla Osmanlı Devleti'nin Rusya, Fransa ve İngiltere'nin düşmanı ve Kayserliğin dostu olduğu ortaya çıkmıştır. Osmanlı Devleti'nin Alman komutanların kendi inisiyatifleriyle hareket ettiklerini iddia etme olasılığı hâlâ vardır. Böylece Bâbıâli bu kişileri görevden aldığında ancak o zaman kendini temize çıkartabilirdi. Makale "Alman yanlısı Türklerin", İngiliz Amiralliğinin savaşın başında *Sultan Osman* ve *Reşadiye* gemilerine el koyması nedeniyle İngiltere'ye karşı kin beslediğini iddia etmiştir. Bâbıâli, Yunanistan'a denizden saldırma gücünü ellerinden aldığı için bu durumu affetmemiştir. Kamuoyuna göre Türk donanmasının saldırıları, Yunanistan'ı hemen harekete geçirecektir. Yunan filosunun, Fransız ve İngiliz filolarına katılarak Akdeniz'de önemli bir güç oluşturacağı tahmin edilmiştir. Ayrıca Rusya'nın Türk-Kafkas sınırında yoğunlaşmış bir ordusu olduğu ve bu ordunun, burada konuşlanmış Türk birliklerine karşı operasyonlar yürütebileceği tahmin edilmiştir. Yunan ordusunun ise Avrupa'daki doğu sınırında Osmanlı Devleti ile uğraşmakta serbest olacağı düşüncesi hâkimdir. Bâbıâli'nin bu hareketi, İtalya'nın da savaşa girmesi için bir işaret olarak algılanmıştır.[132] Bulgaristan ve Romanya'nın tutumu henüz açıklanmamıştır ancak Romanya'nın Rusya'nın yanında yer alacağı ve Bulgaristan'ın Türk davasına aktif destek vermesinin pek olası olmadığı düşünülmüştür.[133]

---

[123] *The Courier,* 30 October/Ekim 1914.
[124] *Leicester Evening Mail,* 30 October/Ekim 1914.
[125] *Aberdeen Daily Journal,* 3 November/Kasım 1914.
[126] *Liverpool Echo,* 30 October/Ekim 1914; *The Courier,* 30 October/Ekim 1914; *The Globe,* 30 October/Ekim 1914.
[127] *The Daily Mail,* 30 October/Ekim 1914.
[128] *North-Eastern Daily Gazette,* 30 October/Ekim 1914.
[129] *Northampton Mercury,* 30 October/Ekim 1914.
[130] *The Western Daily Press* Türklerin, Karadeniz bölgesi dışında hiçbir yerde deniz gücünü etkili bir şekilde kullanamayacağını belirtmiştir. Gazete, Türklerin her ne kadar Rus filosuna karşı erken bir başarı şansı elde etmiş olsalar da her şeyi kendi başlarına yapamayacaklarını iddia etmiştir (*The Devon and Exeter Gazette,* 3 November/Kasım 1914.
[131] *The Leeds Mercury,* 31 October/Ekim 1914.
[132] *The Devon and Exeter Gazette'*si Türklerin, Trablus'taki Müslümanlar arasında fanatizm yaratmaya çalışacağı ve bu konuda her türlü tehlikenin İtalya beklediğini ileri sürmüştür. Ayrıca gazete, Sultan'ın herhangi bir cihat ya da kutsal savaş düzenleme girişiminin başarısız olacağı görüşündedir (*The Devon and Exeter Gazette,* 3 November/Kasım 1914.
[133] *The Western Daily Press,* 31 October/Ekim 1914.

Times'dan alınan haberlere göre ise Bulgaristan'ın, Rusya'nın düşmanlarına katılmayacağı belirtilmiştir. Bulgaristan, Almanya ile yakın bir anlayış içerisinde bulunsa da kamuoyu, mevcut tarafsızlık politikasının korunmasından yanadır. Bulgar diplomatlar, Sofya'nın hiçbir koşulda Rusya ve İngiltere'nin düşmanlarıyla özdeşleşmeyeceğini vurgulamıştır.[134] Yarı resmî olmaktan öte iyi bir diplomatik kaynaktan elde edinilen jurnale göre Yunanistan ve Romanya'nın, İtilaf Devletlerine katılması artık kesinleşmiştir. Ancak Bulgaristan'ın tavrına ciddi şüpheyle bakılmıştır. İkinci Balkan Savaşı'ndan sonra Bulgaristan'ın aşağılanmasından ötürü Bulgarların, Türklerin yanında yer alma olasılığı daha yüksek olarak görülmüştür.[135]

The Manchester Courier gazetesi yazısında Bâbıâli'nin, savaş sırasında Almanya'nın kışkırtmalarına karşı koyamamasını ve bunun savaşın gidişatına olan etkisini incelemiştir. Müttefiklerin karşılaştığı zorluklar, kapitülasyonların kaldırılması, Enver Paşa'nın politikaları ve Almanya'nın stratejik hedefleri değerlendirilmiştir. Ayrıca Osmanlı Devleti'nin savaşa katılmasının ekonomik ve sosyal sonuçları da tartışılmıştır. Habere göre Enver Paşa, Osmanlı Devleti'nin savaşa katılmasında kilit bir rol oynamıştır. Almanya'nın desteğiyle Karadeniz'de Rus limanlarını bombalamış ve Osmanlı'yı fiilen savaşa sokmuştur. Enver Paşa'nın bu agresif politikaları, halk arasında büyük bir tedirginlik yaratmış ve ekonomiyi olumsuz etkilemiştir. Yazıda esasında Sultan'ın, yüzyılı aşkın bir süredir Türkiye'nin en iyi dostu olan bir ulusla mücadeleye girme riskini almaktansa, Jön Türk liderinin görevden alınmasını planladığı düşüncesine de yer verilmiştir.[136] Aynı şekilde *Corriere della Sera,* Osmanlı Devleti'nin savaşa katılmasını değerlendirirken, Bâbıâli'nin Enver Paşa'nın aceleci tutumundan dolayı büyük rahatsızlık duyduğunu belirtmiştir. Hükûmet, Enver Paşa ve Alman subayları tarafından kışkırtılabilecek devrimci bir hareketle karşı karşıya kalmamak için bu durumu kabul etmek zorunda kalmıştır. Enver Paşa'nın Napolyonvari bir plan hazırladığını açıklayan gazete, bu plana göre Türk ordusunun üç kısma ayrılacağını belirtmiştir: Birinci kısım Kafkasya'da, ikinci kısım Mısır'da ve üçüncü kısım ise Avrupa'daki harekâtlarda iş birliği yapacaktır. Bu plan Osmanlı Devleti'nin restorasyon hayalinin ve Avrupa'da kaybedilen toprakların yeniden fethedilmesi düşüncesinin bir parçasıydı. *Corriere della Sera*'ya göre, bu planın en büyük eksikliği, Osmanlı kuvvetlerinin nicelik ve niteliği ile Bulgaristan'ın tutumunun belirsizliğinde yatmaktadır.[137]

Almanya, Bâbıâli'yi kullanarak Rusya'yı zayıflatmayı ve Doğu Avrupa'da hâkimiyet kurmayı amaçlamıştır. Osmanlı topraklarındaki petrol kaynaklarına erişim de Almanya için önemli bir hedef olarak değerlendirilmiştir. Boğaz girişine mayın döşenmesi ve deniz fenerlerinin kapatılması İngiliz deniz ticaretine ciddi zarar vermiştir. Ne yazık ki Osmanlı da bundan zarar görmüştür. Çünkü ticareti durmuş ve seferberlik nedeniyle mahsulleri tam olarak toplanamamıştır. Artık "ok yaydan çıkmıştır ve Osmanlı Devleti'nin Avrupa'daki günleri sayılıdır." Petrograd'da ise "Türkiye'nin Avrupa'dan temizlenmesi ve Küçük Asya'daki Hıristiyan nüfusun daha iyi bir konuma getirilmesi için bir fırsat doğmuştur" düşüncesi hâkimdir.[138]

Limanların bombalanmasının akabinde Rus hükûmetinin talebi üzerine İtalya, İstanbul'daki Büyükelçisine Rus vatandaşlarının çıkarlarını koruma talimatı vermiştir.[139] Ayrıca "Türkiye'de Huzursuzluk" başlıklı haberde, savaş sırasında İstanbul'daki durumun analizi yapılmıştır. İtilaf Devletleri vatandaşlarının İstanbul'dan ayrılmasının, şehirde tedirginliğe yol açtığının üzerinde durularak, hükûmetin ve halkın tepkisi incelenmiştir. Basında "Alman etkisi altındaki Bâbıâli'nin" durumu ve bunun ekonomik ve sosyal sonuçları tartışılmıştır. Diğer taraftan İstanbul'daki ticaretin neredeyse durma noktasına geldiği ve ev eşya fiyatlarının önemli ölçüde arttığı gözlemlenmiştir. İngiliz kamuoyuna göre Rus limanlarının bombalanması, İngiliz ve Fransız yetkililerin İstanbul'u terk etmesi, Almanların kamu yönetimindeki tüm alanları kendi lehine tekelleştirmesine yol açmıştır. Bu durum, şehirdeki ekonomik faaliyetleri durma noktasına getirmiş ve halk arasında büyük bir tedirginliğe neden olmuştur. Basının iddiasına göre bu olaylar üzerine hükûmetin eylemleri şiddetle bazı kesimler tarafından kınanmıştır. Ancak Alman tavsiyesine uygun olarak son derece sert bir şekilde uygulanan askerî yasaların sonuçlarından korktukları için muhalif kesimin görüşlerini açıkça ifade edemediği iddia edilmiştir. Sadrazamın bile üç kez istifa etmeye çalıştığı ancak askerî mahkemeyle tehdit edilerek görevde kalmaya zorlandığı belirtilmiştir. Türk kamuoyu bu durumu son derece endişe verici bulduğu ve hükûmetin, Alman militarizmine kapılmasına izin veren tavrına öfkeli olduğu iddia edilmiştir.[140]

Kruvazörlerin limanları bombalamasıyla Almanya halkı, gazete bürolarının önünde büyük pankartlara "Şimdi Türkler onları yendi" yazarak sevinç gösterisi yapmıştır. Nitekim Potsdamer Platz 20.30 sularında, Türk ve Alman bayraklarıyla süslenmiştir. Bazı Alman yetkililer ise "İslam'ın zalimlerle hesaplaşmasının büyük

[134] *Sheffield Daily Telegraph,* 31 October/Ekim 1914.
[135] *The Daily Express,* 31 October/Ekim 1914.
[136] *The Manchester Courier,* 31 October/Ekim 1914.
[137] *The Pall Mall Gazette,* 4 November/Kasım 1914.
[138] *The Manchester Courier,* 31 October/Ekim 1914.
[139] *The Lancashire Daily Post,* 31 October/Ekim 1914.
[140] *The Yorkshire Post,* 31 October/Ekim 1918.

saatinin geldiğini söylemiştir."[141] Diğer taraftan *Gloucestershire Echo* gazetesi 31 Ekim 1914 gününde sütunlara farklı iddialar taşımıştır. Nitekim, Alman subayların tehditler savurduğunu ve *Yavuz*'un silahlarını sultanın sarayına çevirdiği belirtilerek, sultanın tehdit edildiğini bildirmiş ve İstanbul'da tam bir şaşkınlığın hüküm sürdüğünü ileri sürmüştür.[142]

Rus limanlarının bombalanmasının ardından Bâbıâli, tarafsızlık politikasını sürdüreceğine dair İtilaf Devletleri büyükelçilerine güvence vermeye devam etmiştir.[143] Rusya'nın İstanbul Elçisi Giers'in, 30 Ekim 1914 tarihli gizli telgrafla Rusya Dışişleri Bakanı Sazanov'a bildirdiğine göre Sadrazam Said Halim Paşa, Giers'e donanmanın saldırısından duyduğu üzüntüyü dile getirmiş ve bu saldırının Bâbıâli'nin talimatlarına aykırı olarak gerçekleştirildiğini ifade etmiştir. Ayrıca Büyükelçiye, Almanları kontrol altına almayı başaracağına dair söz de verilmiştir.[144] İtilaf Devletlerinin saldırıyı protesto etmesi karşısında Bâbıâli, özür dileme hatta tanzimat ödeme hazırlığı içinde olduklarını bildirmiştir. Ancak Almanların ülkeden çıkarılması ve Osmanlı hizmetindeki Alman gemilerinin silahsızlandırılması talebini geri çevirmiştir.[145]

Artık Osmanlı Devleti'nin savaşa girmesi resmen an meselesi olduğu için Türk ordusu, İngiliz basını tarafından yakından incelenmeye başlanmıştır. *Liverpool Echo* gazetesi, Birinci Dünya Savaşı döneminde Osmanlı Devleti'nin askerî yapısını, kuvvetlerini ve stratejik durumunu ele almıştır. Osmanlı ordusunun barış ve savaş dönemlerindeki organizasyonu, donanımı ve seferberlik süreci detaylandırılmıştır. Ayrıca ordunun gücü, lojistik kapasitesi ve stratejik hedefleri analiz edilmiştir. Habere göre ordunun barış dönemindeki gücü, redifler[146] dâhil olmak üzere toplamda 17.000 subay, 250.000 asker, 45.000 at, 1.500 top ve 400 makineli tüfekten oluşmaktadır. Piyade birlikleri, her biri dört bölüklü üç taburdan oluşan 130 piyade alayı, 70 tüfek taburu ve 13 hudut taburundan meydana gelmektedir. Bu birlikler, birinci hat olarak adlandırılan yaklaşık 473 taburdan teşkil edilmiştir. Redif olarak bilinen ikinci hat birlikleri ise nominal olarak 500'den fazla taburdan oluşmaktadır. Üçüncü hat birliklerinin barış zamanında kadroları yoktur ve bu nedenle dikkate alınacak düzeyde değildirler. Osmanlı piyadeleri, 7.65 mm Mauser şarjörlü tüfekler kullanmaktadırlar. Ayrıca orduda 9.5 mm Mauser ve Martini Henry tüfekleri de kullanılmaktadır. Osmanlı ordusunun toplamda 750.000 adet 7.65 mm Mauser, 220.000 adet 9.5 mm Mauser ve 500.000 Martini-Henry tüfeği bulunduğu belirtilmiştir. Ancak küçük silah tedarikinin bu kadar büyük olup olmadığı tartışılmıştır. Süvari birlikleri ise yaklaşık 20 filodan ibaret olup, kılıç ve Mauser Karabina ile silahlandırılmıştır. Sahra topçusu, her biri üç bataryadan oluşan iki veya üç taburdan teşekkül eden 35 alay, dağ topçu taburları ve 18 ağır obüs bataryasından ibarettir. Sahra topu olarak 7.5 cm Krupp 1903 modeli kullanılmaktadır. Asya'daki birlikler 500 sahra topu, 300 dağ topu ve 72 adet 12 cm sahra obüsü ile donatılmıştır. Modern Krupp hızlı ateşleyicileri için silah başına 500 mermi, diğer durumlar içinse 60 ila 150 mermi bulunmaktadır. Her kolordu nominal olarak 27 tabur, dokuz makineli tüfek bölüğü, altı tüfek taburu, üç süvari alayı, 12 ila 18 sahra bataryası, üç atlı batarya, altı dağ bataryası ve üç ağır topçu bataryasından oluşmaktadır. Osmanlı Devleti'nin Avrupa'daki muharip gücü, toplamda 620 tabur, 200 batarya ve 160 filo, 450 tüfek, 1.000 top ve 400 makineli tüfek ile donatılmıştır. Bâbıâli'nin savaş başladığından beri seferberliği devam etmektedir. Kaba bir tahminle orduda az ya da çok eğitimli 500.000 kişi ve birliklerde eğitimsiz 250.000 kişi bulunmaktadır.[147] Bu seferberlik Bâbıâli'nin savaş kapasitesini artırmak amacıyla sürekli devam etmiştir.[148] Bu sırada Rus sınırına yığılan Türk kuvvetlerinin sayısı 300.000'i bulmuştur. Ermenilerin

---

[141] *The Evening News,* 31 October/Ekim 1914.
[142] *Gloucestershire Echo,* 31 October/Ekim 1914.
[143] *Overland China Mail,* 31 October/Ekim 1914.
[144] *Rus Dışişleri Arşivi'nin Gizli Belgelerinde Osmanlı'nın Cihan Harbi'ne Girişi,* çev. ve haz. Azad Ağaoğlu, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2018, s. 129.
[145] Michael A. Reynolds, *İmparatorlukların Çöküşü Osmanlı-Rus Çatışması 1908-1918,* çev. Yücel Aşıkoğlu, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2021, s. 118.
[146] Redif birlikleri, ihtiyatlık sürelerini tamamlamış erlerden oluşurdu. Bu birliklerin savaş, silah ve malzemesi bulundukları bölgelerin redif depolarında muhafaza edilirdi. Görevlendirilen subayların emir ve komutasındaki redifler, 20-40 kişilik gruplar hâlinde silahaltında toplanıyorlardı. Bu birlikler barış devresinde askerlik daire ve şube görevlerini de yürütüyorlardı. Ancak terhislerinden 6-16 yıl sonra redif birlikleri meydana getirildiği için yeni savaş tekniğinden yoksundular (*Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi Osmanlı Devri Birinci Dünya Harbi İdari Faaliyetler ve Lojistik,* C. 10, Gnkur. Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara 1985, s. 90).
[147] 25 Eylül 1914 tarihi itibarıyla Osmanlı ordusu seferberliğini tamamlamamış olmasına rağmen kolorduların mevcutları dolmuştu. Kolorduların menzil teşkilatı (mevcutları hariç) genel toplamı şöyleydi: İnsan: 780.282, Hayvan: 195.093, Tüfek: 464.708, Mitralyöz: 222, Top: 1.666 (Ali İhsan Sâbis, *Harp Hatıralarım Birinci Cihan Harbi,* C. I, Nehir Yayınları, İstanbul 1990, s. 285; Ali Kaşıyuğun, *Osmanlı Devleti'nin I. Dünya Savaşı'na Girişi,* Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2015, s. 322-323).
[148] *Liverpool Echo,* 31 October/Ekim 1914; *Sheffield Daily Telegraph* gazetesi ise Petrograd'dan gelen bilgilere göre, Osmanlı kuvvetlerinin toplam sayısal gücünü yarım milyon olarak tahmin etmiştir. Batı Türkiye'de yoğunlaşan ilk grup, iki orduya bölünmüş 210.000 kişiden oluşmaktadır. Rus sınırı yakınlarında ve Suriye'de yoğunlaşan diğer iki ordu da benzer güçtedir. Ayrıca imparatorluk genelinde, sayıları 300.000 ila 350.000 arasında değişen ikinci hat birlikleri oluşturulmaya başlanmıştır. Bâbıâli, Mısır'a karşı bir Sefer Kuvveti oluşturmakla meşguldür ve bu amaçla, kendi topraklarındaki Bedevilerin yanı sıra çeşitli Müslüman milletlerden gönüllüleri enerjik bir şekilde toplamaktadır. Suriye ve Filistin'deki tüm birinci hat birlikleri, Şam ana demiryolu hattı boyunca yoğunlaşmış durumdadır. Almanlar, Akabe Körfezi ve Süveyş Kanalı'ndaki operasyonlar için kürekli metal dubalardan oluşan bir antrepoya katılmıştır (*Sheffield Daily Telegraph,* 31 October/Ekim 1914); Ekim 1913 itibarıyla, Türk Donanması'nda 13.000 subay ve er bulunmaktaydı. Bu dönemde Türk donanması, dört savaş gemisi, iki korumalı kruvazör, iki torpido gemisi, 15 gambot, sekiz torpido bot muhribi ve 16 torpido bottan oluşuyordu. Ancak Almanya *Goeben* ve *Breslau*'nun mülkiyetinden vazgeçmek zorunda kaldığında, bu gemiler Osmanlı Devleti'ne satılmış ve İtilaf Devletleri

Türklere karşı ayaklandığı ve mühimmat taşıyan bir askerî treni havaya uçurduğu da ayrıca haberde belirtilmiştir.[149]

Britanya kamuoyunda kasım ayının ilk günlerinde Osmanlı Devleti'nin Mısır'da İngilizlere karşı operasyon başlattığı ileri sürülmüştür. Ayrıca Berlin'den gelen telgraflarda, Osmanlı Devleti'nin savaşa katılma nedeninin, Üçlü İtilaf'ın galip gelmesi hâlinde İstanbul, Doğu illerinin bir kısmı ve Ermenistan'ın Rusya tarafından, Arabistan'ın İngiltere ve Suriye'nin de Fransa tarafından ilhak edileceği korkusu olduğu belirtilmiştir. Eğer Müttefikler yenilirse Osmanlı Devleti'nin Kafkasya, Mısır ve diğer bölgeleri yeniden geri alarak güçleneceği tahmin edilmiştir.[150]

İstanbul'dan alınan haberlere göre, kasım ayı itibarıyla yüzlerce Alman subayının Osmanlı ülkesine gelmeye devam ettiği raporlanmıştır. Bu subayların çoğu Türkçe konuşmakla beraber, daha önce Osmanlı Devleti'nde görev yapmış oldukları için Türk ordusunun yapısını bilmektedirler. Berlin'den gelen bir telgrafa göre ise Köstence'deki Jön Türk gazeteleri, Bâbıâli'nin savaş ilan etmeyeceği görüşündedir. Diğer taraftan *Tanin* gazetesi, Osmanlı Devleti'nin saldırı emri vermemesinin korku ya da kararsızlıktan kaynaklanmadığını, Karadeniz'de meydana gelen olayların bir sınır olayı olarak görüldüğünü belirtmiştir. *İkdam* ve *Tasvîr-i Efkâr* gazeteleri de benzer görüşleri dile getirmiştir.[151] Kasım ayının ilk günlerinde Rusya Dışişleri Bakanı'nın, Bâbıâli'nin özrünü kabul etmeyerek "artık çok geç" şeklindeki yorumu basında yer bulmaya başlamıştır.[152]

Morning Post gazetesi, Bâbıâli'de çatışma yaşandığını ve arbede sırasında Hükûmet Meclisi'nde fiili şiddet olayları gerçekleştiğini ve veliahtın, Enver Bey'i tabancasıyla bacağından vurduğunu iddia etmiştir. Ayrıca makalede aşağıda görüleceği üzere Jön Türklere ilişkin çok ağır ithamlar söz konusudur:

"Almanya bu kaostan çok şey çıkarmayı umuyor ancak yanılmaktadır. Zira Almanya, Müslüman dünyasının Türkiye'den etkilendiğini ve Rusya ile İngiltere'nin Müslüman tebaasının Jön Türklerin emriyle ayaklanacağını hesaplamıştır. Ancak Jön Türklerin Müslüman dünyasında ne itibarı ne de etkisi vardır. Şarap içen ve ateist oldukları bilinen bu kişiler, Müslüman inancının Hıristiyanlardan daha büyük düşmanları olarak görülmüştür. Hıristiyanlar aynı peygamberlere olmasa bile aynı Tanrı'ya inanan büyük ve iyi niyetli bir inanca mensupken, Jön Türkler ne Tanrı'ya ne de peygambere inanırlar ancak İslam inancını bozan ve kirleten dinsizlerdir. Bu tür adamların Müslüman dünyasının inançlılarını etkilemesi mümkün değildir."[153]

İngiliz basını birçok bölgedeki Müslümanların son bayram kutlamaları sırasında İngiltere'nin başarısı için dua ettiklerini sütunlarına taşımıştır. Ayrıca haberde sultandan tarafsız kalmasına eğer bunu yapamazsa da Osmanlı Devleti'nin, İngilizlerin yanında yer almasını ilişkin Hindistan'dan gelen raporlara yer verilmiştir.[154]

Manchester Evening News'e göre Petrograd'da, Osmanlı Devleti'nin Rus limanlarına karşı düşmanca hareketleri nedeniyle derin üzüntü duyulduğu ve bu durumu çözmek için her türlü önlemin alınacağı bildirilmiştir. Sadrazam, Rus hükûmetine Karadeniz'de bu tür olayların tekrarlanmasını önlemek için gerekli önlemleri alacağı konusunda söz vermiştir.[155] Ancak Rus Dışişleri Bakanı Sazonoff, Osmanlı Devleti'nin tüm Alman askerî ve donanma yetkililerini derhâl sınır dışı etmediği sürece müzakerelere başlamanın mümkün olmayacağını belirtmiştir.[156] Bunun üzerine Osmanlı maslahatgüzarı Fahreddin Bey, Petrograd'ı terk etmesi için pasaportunu almıştır. Rusya'nın yayımladığı manifestoda, Osmanlı Devleti'nin Almanya[157] ve Avusturya'nın etkisiyle Rusya'ya karşı harekete geçtiği belirtilirken, Rusya'nın bu saldırıyı sükûnetle karşılayacağı ve Osmanlı Devleti'ne karşı gerekli cevabı vereceği ifade edilmiştir. Yayımlanan manifesto intikam içerikliydi: *Rusya, Hıristiyan dininin ve Slav halklarının eski bir zalimi tarafından yapılan bu yeni saldırıyı mükemmel bir sükûnet ve Tanrı'ya güvenle karşılayacaktır. Rusya'nın yiğit orduları Türk ordularına karşı ilk kez zafer kazanmak zorunda kalmayacak ve bir kez daha anavatanımızın küstah düşmanını nasıl cezalandıracaklarını bileceklerdir.* Ayrıca manifesto, Bâbıâli'nin yanlış müdahalesinin onun ölümcül sonunu hızlandıracağına ve Rusya'nın

tarafından bu satış tanınmamıştır. Rus Karadeniz Filosu ise 3 dretnot, 5 savaş gemisi, 4 kruvazör, 4 gambot, 27 destroyer, 10 denizaltı, 1 mayın avcısı, 10 torpidobottan oluşmaktadır (*The Bath Chronicle and Weekly Gazette,* 31 October/Ekim 1914).

[149] *The Lancashire Daily Post,* 3 November/Kasım 1914.

[150] *Staffordshire Sentinel,* 2 November/Kasım 1914; *The Western Mail,* 3 November/Kasım 1914.

[151] *The Birmingham Daily Mail,* 3 November/Kasım 1914.

[152] *The Daily Mirror,* 3 November/Kasım 1914.

[153] *Liverpool Echo,* 3 November/Kasım 1914.

[154] *Aberdeen Daily Journal,* 3 November/Kasım 1914.

[155] Sadrazamın, Karadeniz'deki olaylar için sunduğu özür ve açıklamaların kamuoyu tarafından tam olarak bilinmemekle beraber, bu olayların tanzimi için garantiler ve tazminatın gerekli olduğu basın tarafından vurgulanmıştır.

[156] *The Birmingham Daily Mail,* 3 November/Kasım 1914.

[157] Osmanlı Devleti'nin 29 Ekim'de limanları bombalaması savaş eylemi olarak kabul edilmiştir. Rus, Fransız ve İngilizler, bu eylemlerin Osmanlı komutasının otoritesini gasp etmeye çalışan Alman subayların inisiyatifine atfedilebileceğini umarak, Bâbıâli'ye politikasını ayırmasını ve Berlin Kabinesi'nin Osmanlı ülkesinde çalışan tüm Alman subayları derhâl görevden almasını önermiştir (*Liverpool Daily Post,* 3 November/Kasım 1914).

atalarından miras kalan Karadeniz kıyısındaki sorunların çözümüne giden yolu açacağına olan sarsılmaz güveni ifade ederek sonlandırılmıştır.[158]

Aberdeen Daily Journal'a göre Sadrazam, Karadeniz'deki son olaylar için özür dilemiş ve bu durum, Osmanlı Devleti ile İngiltere arasında bir savaşın kaçınılmaz olduğunu düşünmek için henüz erken olarak nitelendirilmiştir. Osmanlı Devleti'nin Londra Büyükelçisi Tevfik Paşa'nın hâlâ Londra'da olduğu ve Dışişleri Bakanı Sir Edward Grey ile görüşmeler yaptığı belirtilmiştir. Bu görüşmeler, mevcut çatışmanın genişlemesini önleme umutlarının hâlâ canlı olduğunun işareti olarak yorumlanmıştır. Bu gelişmeler yaşanırken bazı haberlerde ise Trabzon yakınlarında, Rus ve Türk birlikleri arasında çatışmaların başladığı ve Türk makamlarının telgrafları kesmesi nedeniyle İtilaf Devletlerinin, Bâbıâli'ye verdiği notanın İstanbul'daki büyükelçilere ulaşıp ulaşmadığının belirsiz olduğu haberleri yer bulmuştur Fransız ve İngiliz büyükelçilerinin İstanbul'dan ayrıldığı ve ayrılışları sırasında herhangi bir düşmanca gösteri yapılmadığı da ayrıca kamuoyuna konu olmuştur.[159]

The Midland Daily Telegraph 3 Kasım 1914 tarihli haberinde, Bâbıâli'nin Karadeniz'deki Rus şehirlerine saldırmasının ardından Rus büyükelçisinin, bu durum hakkında Sadrazam ile görüşmek istemesine rağmen Sadrazam'ın, hasta olduğunu beyan ederek görüşmeyi reddetmesini, Bâbıâli'nin Almanlar tarafından etkilenip bu eyleme zorlandığının açık bir göstergesi olduğunu belirtmiştir. Gazete Osmanlı Devleti'nin, savaşa girerek geri dönülmez bir adım attığını ve şimdi pişmanlık duyacak zamanı olduğunu vurgulamıştır. Eğer Almanlar galip gelirse Osmanlıların bağımsız bir devlet olmalarına bile izin verilmeyeceği ve Almanların elinde basit kukla olacağı ifade edilmiştir.[160]

Reuters Ajansı'nın diplomatik çevrelerden edindiği bilgilere göre Türk yetkililerin, telgraf hatlarını kesmesi nedeniyle İstanbul'daki üç büyükelçiye telgrafla iletilen notanın ulaşıp ulaşmadığının hâlâ belirsizliğini koruduğu belirtilmiştir. Hükûmetleriyle iletişim kuramadıklarını fark eden büyükelçilerin ülkeyi terk etmeleri beklenmektedir. *Temps* gazetesinin Atina muhabirinin bildirdiğine göre İstanbul'da, savaş yanlısı çalkantılı gösteriler düzenlenmiştir. İtilaf Devletlerinin büyükelçilikleri ve konsoloslukları bu gösteriler sırasında yuhalanmıştır.[161] *Courant d'Italia*'nın Berlin muhabirine göre İstanbul'a önemli miktarda para havalesi gönderilmiş ve Bâbıâli bu sayede memur ve asker maaşlarını ödeyebilmiştir. Amiral Souchon'a, paranın geldiği gün Karadeniz'de savaş başlatma emri verildiği de iddialar arasındadır.[162]

5 Kasım 1914 günlü *London Gazette*'nin ekinde, Dışişleri Bakanlığı'nın yaptığı açıklamaya göre İngiltere, Alman subayları komutasındaki Türk kuvvetlerinin düşmanca eylemleri nedeniyle, 3 Kasım itibarıyla Osmanlı Devleti'ne savaş ilan edildiği aktarılmıştır. Aynı gazete Kıbrıs Adası'nın, İngiliz hükûmeti tarafından resmen ilhak edildiğini de duyurmuştur. Kral bu bildirileri imzalamak üzere Buckingham Sarayı'nda, Özel Konsey'i toplamıştır. Aynı günlü *Manchester Evening News*'te, İngiliz filosunun Çanakkale Boğazı'nı bombaladığı bildirilmiştir. İngiltere'nin bu sert adımı, Osmanlı Devleti'nin gerçekten savaş niyetinde olup olmadığına dair şüpheleri ortadan kaldırmıştır. Ayrıca her sınıftan Türkün, Müttefiklerle yaşanan gerginlikten dolayı son derece üzgün olduğu belirtilmiştir.[163]

6 Kasım 1914 tarihli bir rapora göre Türk yetkililer, Beyrut'taki Rus Konsolos Yardımcısı'nın ve diğer yabancı vatandaşların çıkışını engellerken İngiliz yetkililerin, bölgeden ayrılmasını sağlamaya çalıştıklarını bildirmiştir. Rapora göre Türklerin amacı yabancıları rehin olarak tutmak değil de bir savaş durumunu kabul etmek istememeleriydi. Ayrıca Türklerin Rusya'ya savaş ilan etmeyi reddetmeleri hâlinde, Almanların *Yavuz* kruvazörünün silahlarını İstanbul'da kullanmakla tehdit ettiği ileri sürülmüştür. Resmî Türk yazışmaları Karadeniz'de patlak veren düşmanlığı, yanlış anlaşılmadan kaynaklanan önemsiz bir olay olarak göstermeye çalışmıştır. Suriye'de ise büyük askerî hazırlıklar yapılmakta olup, Şam'da tüm deve ve katırlara el konulmuş ve Süveyş Kanalı'nı aşmak için kum çuvallarıyla eğitimler düzenlenmiştir. Almanların, Şam ve Beyrut'ta yoğun olarak bulunmakla birlikte, yerel halk tarafından pek sevilmediği iddia edilmiştir.[164]

Karadeniz Baskını, Osmanlı Devleti'nin yaklaşık üç aydır büyük zorlukla sürdürmeye çalıştığı tarafsızlık politikasını çökertmiştir.[165] Baskının ardından İtilaf Devletleri, kısa bir süre içinde Osmanlı Devleti'ne savaş ilan etmiştir. Bu sürecin ilk adımlarından biri Basra Körfezi'ndeki İngiliz donanmasının Akabe'yi bombalaması olmuştur. Aynı dönemde Akdeniz filosuna bağlı gemiler Çanakkale Boğazı'na yönelik bir saldırı gerçekleştirmiştir. Rusya da bu harekâta hem kara hem de deniz yoluyla katılmıştır. Rus kara kuvvetleri Osmanlı sınır birliklerine taarruz ederken deniz kuvvetleri de 6 Kasım 1914 tarihinde *Kogol* ve *Merkür* kruvazörleriyle

[158] *Manchester Evening News,* 3 November/Kasım 1914.
[159] *Aberdeen Daily Journal,* 3 November/Kasım 1914.
[160] *The Midland Daily Telegraph,* 3 November/Kasım 1914.
[161] *Northern Daily Telegraph,* 3 November/Kasım 1914.
[162] *Sheffield Daily Telegraph,* 3 November/Kasım 1914.
[163] *Manchester Evening News,* 5 November/Kasım 1914.
[164] *The Newcastle Daily Journal,* 6 November/Kasım 1914.
[165] Said Halim Paşa, *Osmanlı İmparatorluğu ve Dünya Savaşı,* çev. Fatih Yücel, Kronik Kitap, İstanbul 2019, s. 38.

Zonguldak limanını bombalamıştır. Bu saldırı sonucunda Osmanlı donanmasındaki *Bezm-i Alem, Mithat Paşa* ve *Bahr-i Ahmer* gemileri batırılmıştır.[166]

12 Kasım 1914 tarihli *Takvîm-i Vekâyi* gazetesinde yayımlanan "İrâde-i Seniyye" metninde, Rus limanlarının bombalanmasını takip eden gelişmeler ana tema olarak ele alınmıştır. İrâde-i Seniyye'de Osmanlı donanmasının Karadeniz'de manevra yaptığı sırada Rus donanmasının, boğazlara torpil dökmek amacıyla hareket etmiş olduğu ve Osmanlı donanmasına taarruz edildiğine vurgu yapılmıştır. Osmanlı donanmasının bu taarruza mukabelesi üzerine üzücü olayların meydana geldiği belirtilmiştir. Bu durum karşısında Bâbıâli, Rusya'ya müracaat ederek olayın sebebinin araştırılmasını istemiştir. Rusya bu müracaata cevap vermediği gibi elçisini de geri çağırmıştır. Ayrıca Rus askerî, Erzurum sınırının farklı noktalarından hududu taciz etmiştir. Bu sırada Fransa ve İngiltere devletleri de sefirlerini geri çağırmıştır. Akabinde İngiliz ve Fransız donanmaları birlikte hareket ederek Çanakkale'yi topa tutmuştur. İngiliz kruvazörleri de Akabe'ye top atmak suretiyle bilfiil düşmanlığını göstermiştir. Akabinde İtilaf Devletleri, Osmanlı Devleti'ne savaş hâlinde olduklarını ilan etmiştir. Buna mukabil olarak Sultan tarafından İtilaf Devletlerine 11 Kasım 1914 günü resmen savaş ilan edilmiştir.[167]

The Evening Irish Times 13 Kasım 1914 günü Osmanlı hükûmetin, İttifak Devletlerine karşı resmen savaş ilan etme nedenlerini sütunlarına taşımıştır. Haberde Bâbıâli'nin Birinci Dünya Savaşı'na giriş nedenleri "Türk-Alman bakış açısı"yla açıklanmıştır. Nitekim savaş manifestosunda Rus filosunun Boğaz'ın dışına mayın döşemeye çalıştığı, Bâbıâli'nin bu olaylarla ilgili soruşturma yapılması önerisine cevap vermeden Rusların, Osmanlı Devleti'ne karşı başka düşmanca eylemlerde bulunduğu beyan edilmiştir. Ayrıca Rusya'nın büyükelçisini geri çağırarak savaşı başlattığı, İngiltere ve Fransa'nın da büyükelçilerini geri çağırdığı ve Osmanlı Devleti'ne savaş ilan ettikleri beyan edilmiştir. Bunun üzerine Sultan, Yüce Allah'ın yardımına güvenerek savaş ilanı emri vermiştir. İrade, tüm bakanlar tarafından imzalanmış ve Osmanlı Devleti'nin savaşa girişini resmîleştirmiştir.[168] 16 Kasım itibarıyla da İtilaf Devletlerine karşı cihadın ilanı, İngiliz basınında yer almaya başlamıştır.[169]

SONUÇ

Osmanlı Devleti'nin Birinci Dünya Savaşı'na girişi öncesindeki ittifak girişimleri, dönemin zorlayıcı uluslararası koşulları ve Osmanlı Devleti'nin iç ve dış politikalarındaki zayıflıklar nedeniyle oldukça karmaşık bir süreç olmuştur. 19. yüzyılın sonlarına doğru giderek güç kaybeden Osmanlı Devleti, Avrupa'daki büyük güçlerle ittifak kurma arayışına girmiştir. Ancak Osmanlı ülkesinin jeopolitik konumu ve tarihsel rakipleri bu süreçte ciddi zorluklar ortaya çıkarmıştır.

Birinci Dünya Savaşı'nın başladığı 1914 yılına gelindiğinde, Osmanlı Devleti'nin ittifak arayışları hız kazanmıştır. Öncelikle İngiltere ve Fransa ile ittifak yapma girişiminde bulunan Osmanlı Devleti, bu ülkelerden olumlu bir yanıt alamamıştır. Bunun başlıca nedenleri arasında İngiltere ve Fransa'nın, Osmanlı topraklarına yönelik emperyalist hedefleri, müttefik Rusya ile ters düşmeme politikası ve Osmanlı Devleti'nin zayıflığına olan güvenleri yer almaktadır.

Osmanlı Devleti, İngiltere ve Fransa'dan olumsuz yanıt aldıktan sonra Almanya'ya yönelmiştir. Bu çalışmada, Osmanlı Devleti'nin Birinci Dünya Savaşı esnasında Almanya ile ittifak kurma süreci kapsamlı bir şekilde incelenmiştir. Sonuçlar Osmanlı Devleti'nin bu ittifaka yönelmesinin temelinde stratejik ve siyasi gerekçelerin yattığını göstermiştir. İtilaf Devletlerinden beklediği desteği bulamayan Bâbıâli, Almanya'nın sunduğu güvenlik garantileri özellikle de Rusya'ya karşı sağlanacak koruma ve Osmanlı toprak bütünlüğüne zarar vermeyeceği taahhüdü gibi unsurları dikkate alarak ittifak kararı almıştır. Almanya'nın Osmanlı ülkesini ekonomik bir pazar olarak değerlendirme yaklaşımı, Osmanlı Devleti'nin içişlerine müdahale etmeme ve egemenliğine saygı duyma politikasıyla desteklenmiştir.

Enver Paşa, Talât ve Halil Bey gibi liderler, bu ittifakı kabul ederek Osmanlı Devleti'nin zor durumda olan stratejik konumunu iyileştirme amacı gütmüştür. Bununla birlikte Osmanlı Devleti'nin savaşa aktif katılımı konusundaki Alman talepleri ve Rusya ile diplomatik çözüm arayışları, Osmanlı Devleti'nin bağımsız bir dış politika izleme girişimlerine işaret etmiştir. Ancak Rusya'nın Enver Paşa'nın ittifak teklifini reddetmesi, Osmanlı Devleti'ni Almanya ile ittifakı sürdürmeye mecbur bırakmıştır. Bu ittifak Osmanlı Devleti'nin savaşa girmesi sürecinde belirleyici bir rol oynamış ve devletin kaderini şekillendirmiştir. Çalışmamız, Osmanlı-Alman ittifakının yalnızca askerî bir anlaşma değil aynı zamanda o dönemin siyasi ve stratejik koşullarına bağlı bir zorunluluk olduğunu ortaya koymaktadır. Almanya ise Osmanlı Devleti ile ittifak kurarak Birinci Dünya

[166] Ozan Tuna, "Amiral Souchon'un Donanma Komutanı Olması ve Rus Limanlarının Bombalanması (29 Ekim 1914)", *Uluslararası Birinci Dünya Savaşı'nın 100. Yılı Sempozyumu Bildiriler Kitabı C. I,* Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2017, s. 216.
[167] *Takvîm-i Vekâyi'*, "İrâde-i Seniyye", No: 1990, 12 Kasım 1914.
[168] *Evening Echo,* 13 November/Kasım 1914; *Aberdeen Evening Express,* 13 November/Kasım 1914.
[169] *The Evening Irish Times,* 16 November/Kasım 1914.

Savaşı'nda Osmanlı Devleti'nin stratejik konumunu değerlendirmeyi planlamıştır. Almanya, Osmanlı Devleti'nin savaşa katılmasıyla Rusya'yı güneyden baskı altına almayı, Ortadoğu'daki İngiliz çıkarlarına darbe vurmayı ve İngiliz sömürgesindeki Müslümanları cihat çağrısıyla ayaklandırmayı amaçlamıştır. Bu nedenle Osmanlı-Alman ittifakı hızla gelişmiştir. Osmanlı Devleti'nin Birinci Dünya Savaşı'nın hemen öncesinde gerçekleştirdiği ittifak girişimleri, dönemin büyük güçlerinin çıkarlarına dayalı stratejiler ve Osmanlı ülkesinin jeopolitik durumu çerçevesinde şekillenmiştir.

Osmanlı Devleti'nin Birinci Dünya Savaşı'na girişi, dünya tarihinin dönüm noktalarından biri olarak kabul edilmiştir. Bu süreç Almanya'nın iki dretnotu *Goeben* ve *Breslau*'nun Osmanlı sularına sığınması ve ardından Türk donanmasına katılmasıyla başlamıştır. Osmanlı Devleti'nin *Goeben* ve *Breslau* gemilerini satın alma kararı, tarafsızlık politikası çerçevesinde alınan stratejik bir adım olarak değerlendirilebilir. İtilaf Devletlerinin baskısı ve tehditleri, Osmanlı Devleti'nin savaş dışı kalma çabalarını zorlaştırsa da Almanya ile varılan anlaşma ile bu gemilerin satın alınması, Osmanlı Devleti'nin bağımsız karar alma isteğini ve tarafsızlık politikasını sürdürme iradesini göstermiştir. Bu hamleyle Osmanlı Devleti, İtilaf Devletleri karşısında güç dengesini koruma yönünde önemli bir kazanım elde etmiştir. Öte yandan *Goeben* ve *Breslau*'nun Osmanlı Devleti adına askerî hizmete alınması ve Alman personelin görevlerine devam etmesi Almanya'nın, Osmanlı üzerindeki etkisini artıran bir faktör olarak ortaya çıkmıştır. Bu süreç Osmanlı Devleti'nin tarafsızlık statüsünü sorgulayan İtilaf Devletleri nezdinde farklı tepkilere yol açmıştır. Ancak Osmanlı Devleti'nin hem Alman desteğini hem de tarafsızlık politikasını sürdürebileceği yönünde bir kanaat de oluşturulmuştur. Sonuç itibarıyla Osmanlı Devleti'nin *Goeben* ve *Breslau* gemilerini satın alması Almanya ile olan ittifak ilişkilerini pekiştirmiş ve savaşın ilerleyen dönemlerinde Osmanlı Devleti'nin jeopolitik ve askerî manevra alanını genişleten önemli bir adım olmuştur.

Bu çalışmada ayrıca Osmanlı Devleti'nin Birinci Dünya Savaşı'na katılma sürecinde Almanya'nın etkisi ve baskısının oynadığı rol detaylandırılmıştır. Batı cephesindeki Marn Savaşı'nın Almanların aleyhine dönmesiyle birlikte Almanya'nın, Osmanlı Devleti'ni savaşa dâhil etme yönündeki baskısı artmış ve Osmanlı Devleti'nin stratejik konumu göz önünde bulundurularak askerî hamlelerin hızlandırılması sağlanmıştır. Almanya'nın mali destek sağlaması karşılığında, Amiral Souchon'un Osmanlı donanmasının başına geçmesi ve Rusya'ya yönelik askerî operasyonlar için talimat alması Osmanlı Devleti'nin tarafsızlık politikasını sona erdiren önemli bir etken olmuştur. Nihayetinde Enver Paşa'nın kararlı tutumuyla verilen yazılı emirler ve Bahriye Nazırı Cemal Paşa'nın gizli emirleri doğrultusunda Osmanlı donanmasının Karadeniz'de Rus donanmasına karşı harekete geçmesinin, Osmanlı Devleti'nin savaşa resmen dâhil olma sürecini hızlandırdığını ortaya koymaktadır. Bu gelişme Osmanlı Devleti'nin Almanya ile ittifakını derinleştirirken Osmanlı Devleti'nin bağımsız karar alma kabiliyetinin Almanya'nın çıkarları doğrultusunda sınırlandığını da göstermektedir. Sonuç olarak Osmanlı Devleti'nin savaşa giriş sürecinde Almanya'nın etkisi belirleyici bir unsur olmuş, bu baskı Osmanlı Devleti'nin savaşın gidişatına dâhil olmasında başlıca bir faktör olarak karşımıza çıkmıştır. Bu çalışma Osmanlı-Alman ittifakının askerî baskı, stratejik yönlendirme ve mali destek üzerinden gelişen çok boyutlu bir ittifak olduğunu göstermektedir.

Bu baskılar sonucunda Osmanlı Devleti'nin 29 Ekim 1914'te Rus limanlarına yönelik saldırıları, Osmanlı Devleti'nin Birinci Dünya Savaşı'na giriş sürecinde oldukça kritik bir dönüm noktası oluşturmuştur. Amiral Souchon'un komutasındaki Osmanlı donanmasının gerçekleştirdiği bu baskın, Osmanlı kamuoyunda zafer olarak algılanmış ve milliyetçi bir coşku uyandırmıştır. Ancak uluslararası alanda Osmanlı Devleti'nin savaşa katılımı büyük yankı uyandırmış ve özellikle İngiltere, Fransa ve Rusya nezdinde ciddi bir öfkeye yol açmıştır. Basın ve kamuoyu Osmanlı Devleti'nin Alman etkisiyle hareket ettiğini düşünerek bu adımı "Türkiye'nin intiharı" olarak nitelendirmiştir. Saldırıların doğrudan Osmanlı tarafından planlanıp uygulanıp uygulanmadığı konusundaki belirsizlik, Osmanlı Devleti'nin uluslararası ilişkilerinde karmaşık bir tabloya neden olmuş ve kendisini savaşın ortasında bulmasına sebep olmuştur. Özellikle İngiltere'nin Osmanlı Devleti'ne yönelik stratejik uyarıları ve Sina yarımadasında almayı planladığı önlemler, Osmanlı Devleti'nin İtilaf Devletleri karşısında ne denli bir güç dengesizliği içerisinde olduğunu da gözler önüne sermiştir. Sonuç olarak Rus limanlarının bombalanması olayı Osmanlı Devleti'nin savaşa giriş sürecindeki en önemli adımlardan birini oluşturmuş ve Birinci Dünya Savaşı'ndaki çatışmaları daha da genişletmiştir. Bu olay Osmanlı Devleti'nin askerî ve politik dengeler üzerindeki konumunu dramatik bir şekilde değiştirirken aynı zamanda savaşa katılımının oluşturduğu uluslararası tepkilerle Osmanlı Devleti'nin sonunu hızlandıran gelişmelerin de başlangıcı olarak tarihe geçmiştir.

Osmanlı Devleti'nin savaşa girişi yalnızca bölgesel dengeleri değil aynı zamanda küresel güç dengelerini de etkilemiştir. Osmanlı ülkesinin coğrafi konumu, İtilaf Devletlerinin stratejik planlarını yeniden gözden geçirmesine neden olmuş ve savaşın seyrini değiştirmiştir. Boğazların kapatılması, Kafkasya Cephesi ve Ortadoğu'daki diğer cephelerde Osmanlı ordusunun varlığı yakından takip edilmiş ve bu durum savaşın uzamasına ve daha geniş bir coğrafyaya yayılmasına sebep olmuştur.

Osmanlı Devleti'nin faaliyetlerini yakından takip eden İngiliz basınının, bu gelişmelere tepkisi ise çok yönlü olmuştur. Çanakkale Boğazı'nın gerekçe gösterilmeden kapatılması, Kayser'in Berlin'de planlayıp

Osmanlı ülkesinde uygulamaya koymak istediği cihat politikası, Osmanlı ordusundaki genel seferberlik ve askerî hareketlilik, kapitülasyonların kaldırılması, Osmanlı donanmasında ve ordusundaki Alman komutanların varlığı ve her geçen gün İstanbul'da Alman askerlerinin sayısının artması ve nihayetinde *Goeben* ve *Breslau*'nun Osmanlı sularına girişi ve Karadeniz'deki Rus limanlarının bombalanması, İngiliz kamuoyunda büyük bir öfkeye yol açmıştır. İngiliz kamuoyu Rus limanlarının bombalanması olayının Osmanlı Devleti'ni savaşa sokacağı ve savaşın daha da uzayacağı endişesiyle tepki göstermiştir. Özellikle İngiliz basını, Osmanlı Devleti'nin Almanya'nın yanında savaşa girmesini sert bir şekilde eleştirmiş ve Osmanlı hükûmetini bu duruma müdahale edememekle suçlamıştır.

Bu çalışmada Osmanlı Devleti'nin Birinci Dünya Savaşı'na giriş sürecinde İngiliz basınında, *Goeben* ve *Breslau*'nun rolü detaylı bir şekilde incelenmiştir. Almanya'nın Osmanlı Devleti üzerindeki etkisi, Osmanlı yönetiminin stratejik tercihleri ve bu süreçteki diplomatik girişimleri analiz edilmiştir. Elde edilen bulgular, Osmanlı Devleti'nin savaşa girişinin tesadüfi değil, aksine belirli stratejik ve diplomatik hamlelerin sonucu olduğunu göstermiştir. Sonuç olarak Osmanlı Devleti'nin Birinci Dünya Savaşı'na girişi, sadece askerî ve siyasi bir olay olmanın yanı sıra, dönemin uluslararası ilişkilerinde önemli bir dönüm noktasıdır. Bu süreç, Osmanlı Devleti'nin iç ve dış politikasını derinden etkileyerek imparatorluğun kaderini şekillendirmiştir. Bu çalışmanın bulgularının, tarihin bu önemli döneminin daha iyi anlaşılmasına katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

Arşiv Kaynakları

T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi *(BOA)*[*]

Dâhiliye Nezareti Emniyet-i Umumiye Beşinci Şube (DH. EUM. 5. Şb)

Dâhiliye Nezareti Emniyet-i Umumiye Yedinci Şube (DH.EUM.7.Şb)

Dâhiliye Nezareti Şifre Evrakı (DH. ŞFR)

Hariciye Nezareti Siyasi (HR. SYS)

Süreli Yayınlar[**]

Aberdeen Daily Journal

Aberdeen Evening Express

Belfast Evening Telegraph

Bradford Daily Telegraph

Daily Malta Chronicle and Garrison Gazette

Daily Record

Devon And Exeter Daily Gazette

Dublin Daily Express

East Anglian Daily Times

Evening Despatch

Evening Echo

Evening Herald (Dublin)

Evening Telegraph

Evening Telegraph and Post

Gloucestershire Echo

Hartlepool Northern Daily Mail

İkdam

[*] Kullanılan arşiv vesikalarının numaraları dipnotlarda gösterilmiştir.

[**] Kullanılan süreli yayınların tarihleri dipnotlarda gösterilmiştir.

Kerry News
Leicester Evening Mail
Leicester Mail
Lincolnshire Echo
Liverpool Daily Post
Liverpool Echo
London Evening Standard
Manchester Evening News
Northampton Mercury
North-Eastern Daily Gazette
Northern Daily Telegraph
Overland China Mail
Sabah
Servet-i Fünûn
Sheffield Daily Telegraph
Sheffield Independent
Staffordshire Sentinel
Takvîm-i Vekâyi'
Tasvîr-i Efkâr
Tercümân-ı Hakîkat
The Bath Chronicle and Weekly Gazette
The Birmingham Daily Mail
The Birmingham Daily Post
The Courier
The Daily Express
The Daily Herald
The Daily Mail
The Daily Mirror
The Devon and Exeter Gazette
The Evening Chronicle
The Evening Irish Times
The Evening Mail
The Evening News (London)
The Evening Star
The Globe
The Hamilton Daily Times
The Journal of Commerce
The Lancashire Daily Post
The Leeds Mercury
The Manchester Courier

The Midland Daily Telegraph

The Midlothian Journal.

The Musselburgh News

The New York Herald

The Newcastle Daily Chronicle

The Newcastle Daily Journal

The Ottawa Free Press

The Pall Mall Gazette

The Pall Mall Gazette

The Scotsman

The Shepton Mallet Journal

The Western Daily Press

The Western Daily Press

The Western Mail

The Westminster Gazette

The Yorkshire Evening News

The Yorkshire Evening Post

Weekly Dispatch

Western Evening Herald

Western Mail

Wigton Advertiser

Yorkshire Telegraph & Star

Araştırma ve İnceleme Eserler

Ahmet İzzet Paşa, *İstiklâl Harbi'nin Gerçekleri Feryadım,* C. I, Timaş Yayınları, İstanbul 2017.

AK, İlyas, *Osmanlı Devleti'nde Kapitülasyonların Kaldırılması Meselesi,* Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Tokat 2023.

AKBAY, Cemal, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Siyasi ve Askerî Hazırlıkları İle Harbe Girişi,* Genelkurmay Personel Başkanlığı Askerî Tarih ve Stratejik Etüt (ATASE) Daire Başkanlığı Yayınları, Ankara 2014.

AKSAKAL, Mustafa, *Harb-i Umumi Eşiğinde Osmanlı Devleti Son Savaşına Nasıl Girdi,* İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2010.

ALKAN, Necmettin, "Alman Kaynaklarına Göre Osmanlı Devleti'nin Birinci Dünya Savaşı'na Girmesi", *1914'ten 2014'e 100'üncü Yılında Birinci Dünya Savaşı'nı Anlamak,* İstanbul 20-21 Kasım 2014, ss. 157-178.

ARI, Kemal, *Birinci Dünya Savaşı Kronolojisi,* Genelkurmay Basımevi, Ankara 1997.

BABACAN, Hasan, *Mehmed Talât Paşa 1874-1921 (Siyasi Hayatı ve İcraatı),* Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2005.

BAYRAMOL, Eray, "Rus Diplomatik Belgelerinde Birinci Dünya Savaşı'nda Türk-Rus İttifakına Dair Görüşmeler", *Türk Dünyası Araştırmaları,* C. 129, S. 254, 2021, ss. 43-72.

BAYUR, Yusuf Hikmet, *Türk İnkılâbı Tarihi Cilt: III, 1914-1918 Genel Savaşı,* Kısım: 1, Savaşın Başından 1914-1915 Kışına Kadar, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1991.

BEŞİKÇİ, Mehmet, *Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı Seferberliği,* İletişim Yayınları, İstanbul 2023.

Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi Deniz Harekâtı (C. VIII), T.C. Genelkurmay Harp Tarihi Başkanlığı Resmî Yayınları, Ankara 1976.

Birinci Dünya Savaşı Ansiklopedisi, C. I. Yener Yayınları, İstanbul 1976.

ÇOLAK, Mustafa, *Komitenin Kahramanı Enver Paşa,* Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2019.

ELMACI, Mehmet Emin, *İttihat-Terakki ve Kapitülasyonlar,* Homer Kitabevi, İstanbul 2005.

ERDİNÇ, Erol Şadi, *Osmanlı İttihad ve Terakki Cemiyeti Yargılamaları birinci bünya savaşı'nda ittihad ve terakki hükûmetlerinin sorumluluğuna dair Meclis-i Mebûsan Soruşturması,* Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2018.

FROMKİN, David, *Barışa Son Veren Barış Modern Ortadoğu Nasıl Yaratıldı?,* çev. Mehmet Harmancı, Epsilon Yayınevi, İstanbul 2023.

HOPKİRK, Peter, *İstanbul'un Doğusunda Bitmeyen Oyun,* çev. Mehmet Harmancı, Sabah Kitapları, İstanbul 1995.

HOWARD, Michael, *Yüzüncü Yıldönümünde Birinci Dünya Savaşı,* Türkçesi: Sinem Gül, Dost Kitapevi, Ankara 2014.

KARABEKİR, Kazım, *Birinci Cihan Harbine Nasıl Girdik?,* C. 2, Emre Yayınları, İstanbul 1994.

KAŞIYUĞUN, Ali, *Osmanlı Devleti'nin I. Dünya Savaşı'na Girişi,* Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2015.

KIŞ, Salih, "Birinci Dünya Savaşı'nın Seyrini Değiştiren Goeben ve Breslau Gerçeği", *Çanakkale Araştırmaları Türk Yıllığı,* S. 22, 2017, ss. 63-86.

KOZLOV, D. Yu., *Karadeniz'de Garip Bir Savaş (Ağustos-Ekim 1914),* çev. Altan Aykut, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2021.

KRAUS Th. ve DÖNİTZ, Karl, *Şanlı Yavuz ve Midilli,* çev. Mehmet Çağrı ve Güray Yalavaç, Demir Yayınları, İstanbul 1914.

MACMİLLAN, Margaret, *Barışa Son Veren Savaş,* Alfa Yayınları, çev. Belkıs Çorakçı Dişbudak, İstanbul 2014.

MCMEEKİN, Sean, *I. Dünya Savaşı'nda Rusya'nın Rolü,* çev. Nurettin Elhüseyni, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2013.

MCMEEKİN, Sean, *Osmanlı'da Son Fasıl Savaş, Devrim ve Ortadoğu'nun Şekillenişi 1908-1923,* çev. Nurettin Elhüseyni, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2019.

MÜTERCİMLER, Erol, *Destanlaşan Gemiler: Hamidiye, Yavuz, Nusret, Alemdar,* Kastaş Yayınları, İstanbul 1987.

NOPPEN, Ryan K., *Osmanlı Deniz Harekâtı 1911-18,* çev. Emir Yener, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2016.

ÖNER, Özer, *Yavuz ve Midilli Osmanlı'nın Son Savaşı,* Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2012.

POLAT, Ü. Gülsüm, *Osmanlı Devleti ve İngiltere Ekseninde I. Dünya Savaşı Yıllarında Mısır,* Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2015.

REYNOLDS, Michael A., *İmparatorlukların Çöküşü Osmanlı-Rus Çatışması 1908-1918,* çev. Yücel Aşıkoğlu, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2021.

ROGAN, Eugene, *Osmanlı'nın Çöküşü Ortadoğu'da Büyük Savaş 1914-1920,* çev. Özkan Akpınar, İletişim Yayınları, İstanbul 2018.

Rus Dışişleri Arşivi'nin Gizli Belgelerinde Osmanlı'nın Cihan Harbi'ne Girişi, çev. ve haz. Azad Ağaoğlu, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2018.

RYAN, Sir Andrew, *Sonuncu Dragoman,* çev. Dilek Berilgen Cenkçiler, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2015.

SÂBİS, Ali İhsan, *Harp Hatıralarım Birinci Cihan Harbi,* C. I, Nehir Yayınları, İstanbul 1990.

Said Halim Paşa, *Osmanlı İmparatorluğu ve Dünya Savaşı,* çev. Fatih Yücel, Kronik Kitap, İstanbul 2019.

SANDERS, Liman von, *Türkiye'de Beş Yıl,* çev. Eşref Bengi Özbilen, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2020.

TUNA, Ozan, "Amiral Souchon'un Donanma Komutanı Olması ve Rus Limanlarının Bombalanması (29 Ekim 1914)", *Uluslararası Birinci Dünya Savaşı'nın 100. Yılı Sempozyumu Bildiriler Kitabı C. I,* Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2017, ss. 199-224.

Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi Osmanlı Devri Birinci Dünya Harbi İdari Faaliyetler ve Lojistik, C. 10, Gnkur. Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara 1985.

VAT, Dan Van der, *Dünyayı Değiştiren Gemi,* çev. Ali Cevat Akkoyunlu, Alfa Yayınları, İstanbul 2013.

WALLACH, Jehuda L., *Bir Askeri Yardımın Anatomisi,* Gnkur. Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Bşk. Yayınları, Ankara 1985.

WESTWELL, Ian, *Resimli Harp Tarihi I. Dünya Savaşı,* çev. Oktay Etiman, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2014.

YALMAN, Ahmet Emin, *Birinci Dünya Savaşı'nda Türkiye,* çev. Birgen Keşoğlu, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2019.

İnternet Kaynakları

https://archives.saltresearch.org/handle/123456789/34580

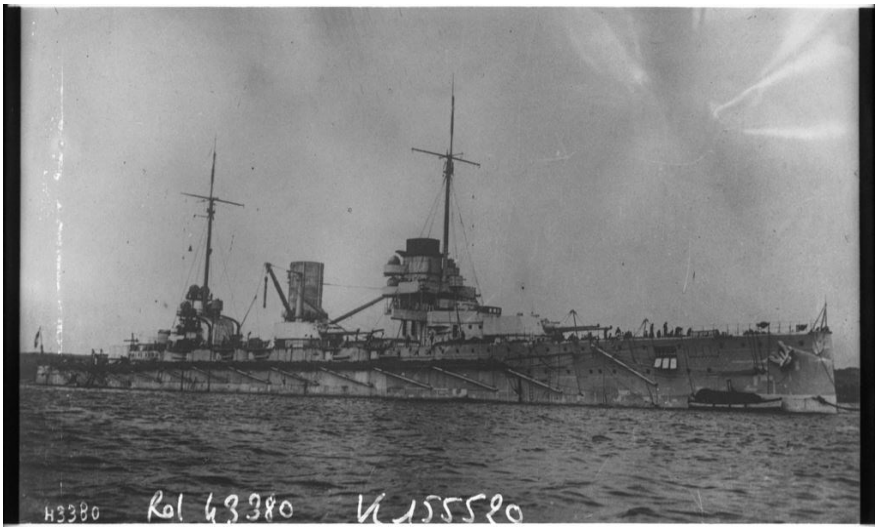
https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b6932798f?rk=21459;2

TRT Haber, *Mavi Tutku* Belgeseli.

EKLER



EK-1. Saraybosna Arşidükü Franz Ferdinand ve Hohenberg Düşesi Sophie'ye suikast düzenleyen Gavrilo Princip'in tutuklanışı (*Daily Mirror,* 27 July/Temmuz 1914).



EK-2. *Goeben* Kruvazörü (https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b6932798f?rk=21459;2).



THE BRESLAU SUNK BY BRITISH IN BATTLE NEAR DARDANELLES; THE GOEBEN, DAMAGED, BEACHED

THE BRESLAU (NOW MIDILLIEH)

Celebrated German Warships, Which Joined Turkish Navy, Accounted for at Last.

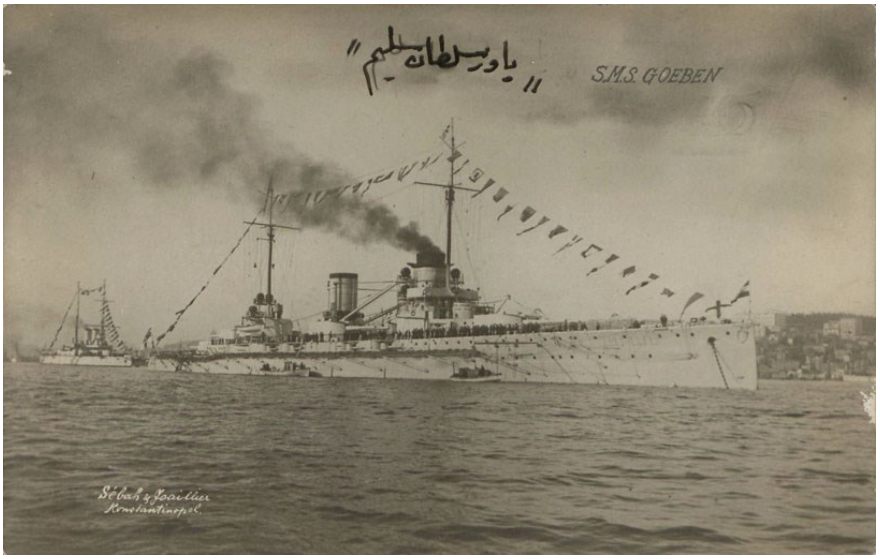
(SPECIAL TO THE HERALD)

LONDON, Sunday.—The celebrated German warships, the Goeben and the Breslau, have been accounted for at last by the British navy. The Breslau has been sunk and the Goeben, beached in the Dardanelles, is being attacked by naval aeroplanes.

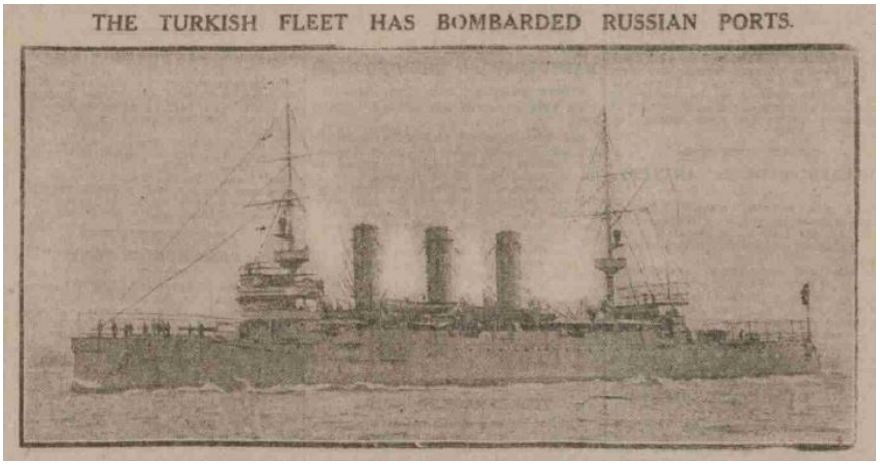
This official communiqué was issued: The Commander-in-Chief, Mediterranean Naval Forces, reports that a naval battle took place at the entrance to the Dardanelles on Sunday morning, January 20, between a British naval force

THE GOEBEN (NOW SULTAN SELIM).

EK-3. Amerikan basınında *Goeben (Yavuz)* ve *Breslau (Midilli)* gemileri (*The New York Herald,* 21 January/Ocak 1918).



EK-4. Kartpostal: Kartpostalın ön yüzünde *S.M.S. Goeben,* "Yavuz Sultan Selim" yazmaktadır (https://archives.saltresearch.org/handle/123456789/34580).



EK-5. *Hamidiye* Kruvazörü, Rus limanlarını bombalayan Türk gemilerinden bir tanesidir (*The Leeds Mercury,* 31 October/Ekim 1914).



EK-6. Cihatı ilan eden fetvanın Fatih Cami'nde okunuşu (*Servet-i Fünûn,* No: 1224, 19 Kasım 1914).

GTTAD

Makale Bilgileri:	
Etik Kurul Kararı:	*Etik Kurul Kararından muaftır.*
Katılımcı Rızası:	*Katılımcı yoktur.*
Mali Destek:	*Çalışma için herhangi bir kurum ve projeden mali destek alınmamıştır.*
Çıkar Çatışması:	*Çalışmada kişiler ve kurumlar arası çıkar çatışması bulunmamaktadır.*
Telif Hakları:	*Çalışmada kullanılan görsellerle ilgili telif hakkı sahiplerinden gerekli izinler alınmıştır.*
Article Information:	
Ethics Committee Approval:	*It is exempt from the Ethics Committee Approval*
Informed Consent:	*No participants.*
Financial Support:	*The study received no financial support from any institution or project.*
Conflict of Interest:	*No conflict of interest.*
Copyrights:	*The required permissions have been obtained from the copyright holders for the images and photos used in the study.*